

26

Jaunā Gaita

273

VASARA 2013

VOL. LIX, No 2, ISSUE 273
SUMMER 2013

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page:

<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates (USD = CAD)

1 year	\$39.-
2 years	\$76.-

Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by TigerPress
East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

59. GADAGĀJUMS, VASARA 2013

2. (273) NUMURS

S A T U R S

- 1 Imants Ziedonis – Leonīds Tugaļevs
- 2 DZEJA – Imants Ziedonis, Skaidrīte Kaldupe, Dace Micāne-Zāliņa
- 10 Andra Manfelde – Zelta pulkstenis
- 13 Benita Veisberga – Pieraksti
- 17 Astrīda Prestone – Sarkanās priedes
- 20 Ligita Levinska – Klīdzēja *Cilvēka bērns*
- 24 Una Alksne – Estētisms Bārdas lirikā IV
- 25 Maksims Strunskis – Virzas dzeja
- 28 Bārbala Simsone – Fantastiskās meitenes
- 30 Sandis Laime – Raganu tradīcija Latvijā
- 33 MĀKSLA – Māris Brancis – Mieriņš - V
- 35 Voldemārs Avens – Pa rampu uz leju
- 36 Linda Treija – Astrīda Prestone
- 37 Linda Treija – Normunds Brūveris
- 39 Normunds Brūveris – Izpriece Čiltaunā
- 40 Ilze Medne – Daces Aperānes dziesmas
- 40 Andra Manfelde – Piecas minūtes ceļa
- 41 VĒSTURE – Rolfs Ekmanis – RL/RB
- 46 DAŽOS VĀRDOS – (vg) (mb) (jž) (re)
- 57 Vitai Gaiķei ĒRPF balva
- 58 Astrīda Prestone – Baltie zari
- 59 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 59 Ainārs Zelčs – Par Čakstes *Rakstiem*
- 60 Laimonis Purs – Dziedot dzimu...
- 61 GRĀMATAS – Elīna Kokarēviča + *100g kultūras* – Vai Strēlerte atgriežas LV?
- 62 Strēlerte un Draviņš Stokholmā (re)
- 64 Jānis Liepiņš – Ivaska, Klīdzējs, Eglītis
- 66 Lāsma Ģibiete, Ilze Tauriņa – Andras Manfeldes *Dzimtenīte*
- 68 Juris Raudseps – Vācu propaganda
- 71 Indra Ekmane – Baltijas identitāte
- 72 Anita Liepiņa – Žoludes *Sarkanie bērni*
- 73 Irēne Avena – Gerdas Rozes sīpols
- 74 Gundars Ķeniņš Kings – *Journal of Baltic Studies* 43/4 (2012)
- 75 Normunds Brūveris – Filmas beigas
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Brenča Sila vāks

Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu

A black and white profile photograph of Imants Ziedonis, looking downwards. He has thick, wavy, grey hair and is wearing a dark jacket over a plaid shirt. The background is a dark, textured grey.

Imants Ziedonis

1933-2013

*lesēsim, iesēsim! lesēsim
katrs pa vienam nēsīm!*

*Sēsīm uz sliedzņiem, sēsīm
uz trepēm pa vienai
cepurei, pa vienam klēpim!*

*Aizsēsīm raganai nāsis ciet,
aizsēsīm arī nāvi mazliet!*

Maize (1982)

Imants Ziedonis

(1933-2013)

Svētvakars

Šī Dieva zeme ar Gaujas lejām,
Ar stārķa ligzdām un kurmju ejām.
Ar Čēsīm, Talsiem un jaunām sejām,
Ar ļaužu balsiem un Raiņa dzejām.

Par verga algu es tajā sirgšu,
Par indes malku es viņu pirkšu.
Ar zelta atslēgām es slēgšu, slēpšu,
Kā puskauts āzis par viņu brēkšu.

Ak, svētā brīve kā tad es jūtu,
Cik, esmu nesis to smago grūtu.
Kad tā vairs nav tik cik melns aiz naga,
Tad es tik jaušu cik bija smaga.

Šo liktens zemi šais svētvakaros,
No manas dvēseles kāds noņem nost.

Kā milzīgi svečturi ozoli stāv

Kā milzīgi svečturi ozoli stāv
Kailos rudenos, pavasaros,
Kā Latgales svečturi ozoli stāv
Ar mēness ugunīm zaros.

Bet mēness ir mēness, un zvaigznes ir tālas,
Jūs nezināt svečturu mokas,
Kad pusnakts melnajā klusumā
Pēc svecēm lūdz svečturu rokas.

Bet pāri plūst balta mūžiņa
Pa Pienču straumēm un tecēm,
Kā milzīgi svečturi ozoli stāv
Un gaida pēc savām svecēm.

**Un tā kā jums
nekas nav
atņemts**

Un, tā kā jums nekad nekas nav atņemts,
tad jūs arī nezināt, kā raud ežu bērni,
kad jūs ežu māti aiznesat cepurē
savam priekam.
Un tā kā jums nekad nav bijis māju,
tad jūs arī nezināt, kā sāp koks,
ko nocērt durvju priekšā.
Jūs esat atrautas lapas –
no kura koka?
Vai jūs pazīstat pīlādžu cīņu ar mošķiem?
Vai jūs esat no tā ozola,
kas vēl sniegā lapas nenomet?
Vai jūs esat lapas vispār –
visu koku un neviena koka?
Ozola lapas guļ uz zemes,
uz savām zīlēm,
lazdu lapas guļ uz saviem riekstiem.
Kādu koku lapas esat jūs?
Jums vienalga, kur perēt bērnus,
jūs esat vārnas ķīvīšu zemē!
Jūs esat zvirbulī strazdu būrī,
jūs esat pīles kaiju ligzdās.
Sveša zeme var prieku dot,
bērniem bikses un kreklus un cepuri dot,
uzvaras ilūziju dot.
Neviena cita zeme nevar
Radītāja mieru dot.
Mieru dod tikai tēvzeme.
Kad jūs mirsit,
caurvējš kauks jūsu zārkos.

Šis darbs publicēts Ziedoņa *Rakstu* 3. sēj. (Nordik, 1995:302) gan ar virsrakstu „Un tā kā jums nekas nav atņemts” sadaļā „Grāmatās npublicētās epifānijas”, gan arī kā dzejolis. Tīmeklī atrodami varianti – parasti ar virsrakstu „Veltījums Latvijas krieviem” (vai pat „ieklīdeņiem”) vietām nedaudz atšķiras no *Rakstu* varianta. Dzejolis minēts *Londonas Avīzē* [Nr. 1628(1978.9.VI):4] un tā pirmā nolasīšana Latvijā aprakstīta trimdnieces, JG līdzstrādnieces, mācītspēka vairākās Austrālijas universitātēs, Ausmas Mednes (1924-2010) grāmatā *Latviešu tautas cīņa par savām tiesībām laikā no 2. pasaules kara beigām līdz 1988. gada 1. oktobrim* (Sidnejā, 1988:28-29). Par palīdzību informācijas sagādāšanā JG pateicas Kanādas Latviešu centra Toronto bibliotekārei Aijai Zichmanei un Latvijas Nacionālās bibliotēkas Humanitāro zinātņu lasītavas bibliotekārei Astrai Šmitei.

* * *
es iegāju spogulī, otrādi
un spogulī viss bija otrādi
tur čigānietei es zilēju
un tevi es otrādi milēju
tur projām, tur spogulī, atpakaļ
kur tavi kauli manus kaulus maļ
no aubes jau vecīgi čaganās
jā, vellatās, jā, raganās
jā, medus, mēnesis, medijums
medus gadījums, medīgs radījums
jā, āzis, jā, kazenēs, ievainē
kur Ādams nav teicis vēl levai „nē”
vēl tālāk, vēl tālāk otrādi
kur pēc visa reiz kādreiz vienreiz uzreiz
es satiku tevi pirmoreiz
tālāk - skolas, bērnudārzi un nami
un neesam mēs vairs pazīstami
tu izzūdi, un tu man pazūdi
mazi meitēni, rīti rasoti
bizbizmārīte uz pirksta man sanēja
bizbizmārīte kura būs manējā
kura no viņām - caur pasaciņām
tevi nes sevī - kura no viņām
bet viss zūd vēl tālāk bijušā zībā
vēl dziļāk - otrādi bezgalībā
un es izkāpjos lēnām atpakaļ
te, kur zīle dzied, te, kur dzenis kaļ
un apgriežu savu otrādi
apkārt uz mutes, otrādi
kāda divaina iedoma
atpakaļ zilēt
spogulī milēt
spogulī zilēt
atpakaļ milēt

* * *
Upē naktī pīles klie dz
un tu arī neiemiedz!
Tāpēc jau, ka nevar zināt, kāpēc.
Varbūt, ka ir ņemts par daudz,
varbūt, ka par maz ir ļauts,
un varbūt par maz ir arī sāpēts.

Izeju no mājām kluss.
Zvaigzne spīd, un dubļi dus,
un var skaidri redzēt laimes naudu.
Tas nekas, ak, tas tik tā,
tas tik tādā klusumā,
tik no malas izliekas, ka raudu.

Upē naktī pīles klie dz
un tu arī neiemiedz.
Visur kaut kāds troksnis kluss un slāpēts.
Tas nekas, ak, tas tik tā,
tas tik tādā klusumā,
Tāpēc jau, ka nevar zināt, kāpēc.

Svešas drēbes

Svešas paša drēbes man
Svešas svešu drēbes man
Sveša sirds zem drēbēm skan
Svešas paša drēbes man

Drēbes svešas pašam man
Svešas drēbes svešas man

Svešu paša drēbes spiež
Svešu drēbju vīles griež
Sveši mezgli berž un knieš
Svešu paša drēbes spiež

Drēbes svešas pašam man
Svešas drēbes svešas man

Neiespējami aptvert bezgalību

Neiespējami aptvert bezgalību
Laikā un telpā.
Svarīgi saprast dzīvotgribu
Savā īsajā elpā.

Svarīgi saprast, ka tas, ko ceļam –
Tas stāvs, tas nojums –
Ir mūsu mūžam, mūsu ceļam
Vienīgais attaisnojums.

Vienīgais. Te. Kur lemts bij dzimt.
Nekur citur nav vērts sevi meklēt.
Un nekur mēs citur vairs nebūsim,
Ne debesīs kādās, ne peklē.

Vienīgais. Un cita nekāda
Nav. Un tāpēc mēs gribam,
Lai mūsu dēls atkal kokus stāda
Starp divām nebūtībām.

Es tevi mīlu. Es viņu nīstu,
To, kas ārda mūs nost un lauž.
Tā bite ceļ šūnu. Tā putns vij lizdu.
Tā zirneklis tīklu auž.

Visbriesmīgāk ir, kad otram sāp

Visbriesmīgāk ir, kad otram sāp,
Pats visas elles var paciest.
Visbriesmīgāk ir, kad otram sāp
Un kad viņš skatās tev acīs
Un mēmi klusē, un nelūdz nekā,
Lai sāpju smagums tiek dalīts
Visbriesmīgāk ir, kad otram sāp,
Un tu nezini, kā lai palīdz.

* * *

Dukte, vissenākā meita,
ar darbības sakni **duh** –
slaukt, slaucēja meita, **duhitar, dočka**

Dukte, kas pienu **melž** –
mlk, malko, mleko,
no govju pupa melž, no krūzes malko.

Pīt – tecēt, rietēt,
gosniņa papijusi,
atrietējusi – es piju, es slaucu; **pīmu pīt**.

Kriet – krējumu noņemt,
grtas – sens sanskrita krējums,
grietine, grieti, grējums, vēlāk tas saies sviestā.

Andža, Andžs, Andžiņš,
anktan – prūšu sviests,
sprakstot uz akmeņa deg sanskrita upursviests **andžja**.

Sensenā sanskrita **ašva**
vēl kumeļus zidī pie leišiem,
pie senprūšiem dzerts ķēves pima – **asvinan**.

Bet sanskrita ērzelis **ašvas**
(varbūt caur rāmavu gājis?)
zudis pavisam, tik paliek dažas zīmes:

tas, kas ar asumu, ašs,
pie mums vēl tiek saukts **ašvis**, –
tramīgs dzīvīgums, traks, **aštrs**.
Ko tas nozīmē? To,
ka daba par visu vairāk
uzticas sieviešu dzimtei un neļauj tās vārdam atdzist.

Mater – mūžīgais vārds,
Māte, **matj, mutter**
(maina vārdus un slapstās **pater noster**).

(No Poēmas par pienu)

Par Imantu Ziedoni skat. arī. 1. un 47. lpp.

Skaidrīte Kaldupe

(1922-2013)

Lūgšana

Kad es lūgšanā pastiepsu roku,
Baltdieviņ, plaukstā ieliec man cīruļa dziesmu.

Kad es lūgšanā pastiepsu roku,
Mežamāt, atnes man brūkleņu ziedu.

Kad es lūgšanā pastiepsu roku,
Jūrasmāt, dāvini piekrastes paeģļa sakni.

Kur iešu iedama, lai sauktu atpakaļ
Ziemciešu zaļumā jūrmalas paeģlis.

Kad es lūgšanā pastiepsu roku,
Likteņvējš, atnes man ābeles sēkliņu,

Kad dziesmā skanēšu, skatieni meklēs
Vietu, kur sērdieņu saulīti iesēt.

Pirms iešu pasaulē, dvēselē skanēs
Zeme, lur latviešu saulīte dzīvo.

Vakarstunda

Līdz vēlai vakarstundai,
Vēlai rieta stundai
Es trīskārt jostu vīšu
    Apkārt Skaņamkalnam
Un trīsreiz paklanīšos Daugavkrastam
Tai vietā, kur bij
    Liepavota sākums.

Līdz vēlai vakarstundai,
Vēlai vēju pierimšanas stundai
Es jūras priedes senvalodā teikšu:
-- Viss bijis labs,
    ko deva dziesminieka dzīve,
Pat asara uz rudzu maizes klaipa,
Ja tā bij raudāta
    par savu zemi.

Uz pelēkā lina

Kad pietrūka gaišuma ikdienai,
Kad pietrūka gaišuma... rakstīju
Uz paegļa saknēm,
Uz pelēkā lina,
Uz jūras tārtiņa spārngaliem,
Uz piekrastes sikajiem cedriņiem.
Arī tik gaišiem, kā izausti būtu no lina.
Vēl ziemciešu zaļumu liku klāt.
Kas puteņu baltnaktīs izmazgāts.
Nāk saule lasīt. Nāk ziemeļu vējš
Un izlasa. Saprot. Mums valoda viena.
To pelēko linu mēs atļausim
Vien jūrai mazgāt un balināt,
Bet mēlnešu mēlei nevienai.

Mārtiņdancis

Savāksim kopā lietavu vakarus,
Savērsim grodu, pelēku dziju.
Ar vēja irbuļiem, ar vēja stabulēm
Steigsimies rudenim noadīt zeķes.
Pa dubļu skrīnēm,
Pa ledu plēnēm
Aizdejos rudens
Pelēkās zeķēs.
Savāksim vižņus no Juglas piekrastēm,
Pašūsīm rudenim lepnīgus zābakus.
Lai viegls solis, lai augstāks palēciens
Ķekatu naktī
Ar čigānskuķi.
Apstāsies rudens Mārtiņa pagalmā,
Viss pagalms noklāts kā baltu ziemu.
Sasītis plaukstas, siltumu kārodams,
Pacelsies debesīs pulks baltu zosu –
Virpuļu virpuļos,
Puteņu puteņos,
Ai, ilgi, ilgi
Snigs agrīna ziema.

Par Skaidrīti Kaldupi skat. 47. lpp.

Dace Micāne-Zālite

*Imantam
Ziedonim*

Nenoteiktās bijas motīvs

Nekur īsti nav kur iet
Vienīgi tēvam līdz jūrā
Zirgu peldināt un astē ieķerties
Un nepalaist vajā
Nekur īsti nav kur iet
Pelēka debess pelēkus mākoņus vajā
Nekur īsti nav kur iet
Tavas durvis...
Nē, tavas durvis nav ciet
Tavas durvis ir kabatās manās
Pa kurām dzejoļi kā zilās jūras govīs ganās
Un prasās lai kāds tās apdzejo
Un kāds tām izslauc pienu
Ar kuru puikam iedot pusdienu
Nav kur iet un nevajag nekur iet
Tepatās Ragaciemā
Zivis no zemūdens uz mani skatās
Un vecis pīpi bāž un dūmu velk
Tik lēni mierīgi kā upe tek
Un kupla sieva kupli dārzā stāda baltu puķi
Un viņas galā tautasdziesma dzied
Un nav kur iet, jo esmu mājās
Mājās tajās, kur vectēvs šķūnī
Laivai dēli tēš, kur vectēvs velim
Saka labvakaru un pakar pelēku
Cepuri uz naglas gala
Nekur nav kur iet
Es esmu mājās
Un saule mani satin pušķī
Ar zaru slotu, kura taisās plaukt
Un pie stenderes karājas, es esmu mājās
Un pulkstenis ar mani sarunājas: kā ir kad esi mājās?

6. marts 2013. gads

Dace Micāne-Zālite ir dzejgrāmatas *Vāveru gane* (2011) autore.
Skat. *JG268(2012):67-68.*

Andra Manfelde

14. jūnijā Latvijā pie katra nama tiek izkārti karogi ar sēru lentēm. Man vajadzēja augt līdz pusmūžam, lai es saprastu šī datuma nozīmi. Tā īsti izprast es varēju tikai rakstot „Zemnicas bērņus”, jo rakstīšana liek iedziļināties, pārdzīvot uzrakstīto kā savu, pat ja tas nav noticis ar mani vai... noticis nepastarpināti, caur radniecību iekodēts asinīs. Pēc „Zemnicas bērnu” uzrakstīšanas (grāmatas atvēršana notika 2010. gada 14. jūnijā uz Brīvības pieminekļa pakāpieniem) man daudz izsūtītie vai izsūtīto tuvinieki sāka uzticēt savus stāstus, reizēm tikai spilgtu epizodi, reizēm ļaujot ieskatīties izsūtīšanas laika dienasgrāmatās vai atmiņu pierakstos. Lai šie stāsti neietu zudumā, esmu nolēmusi tos dokumentēt, ne sausi, bet gan „apaudzējot ar literāro miesu”, ja vien iespējams, izstāstot pirmajā personā. Piemiņas dienas priekšvakarā es publicēju pirmo īsprozas krājumam „Okeāns Ilze” uzrakstīto stāstu. Fotogrāfijā redzama mana vecmāmiņa Anna. Viņu izsūtīja 1949. gada 25. martā, bet fotogrāfija uzņemta vēl dažus gadus pirms tam, iespējams, 1941. gada vasarā. Katrā ziņā – margrietiņas ir tieši tādas pašas kā šobrīd. Piemiņai tiem, kas Jāņu vainagus 1941. gadā neuzpina.

ZELTA PULKSTENIS UN KAROTE MEDUS

Varbūt viņai arī būtu vajadzējis kliegt? Tā Marija šad un tad sev pajautā. No tās dienas, kad sādžu sasniedza ziņa, ka dažām labām vīri uz stepi tikuši līdzī, loki zem sieviešu acīm kļuvuši tumšāki. Neesot vīrieši no ģimeņiem nošķirti, kāds brīnums, kā tad tā... Rīgā viena ķerkusi esot. Nelabā balsī kā sivēnmāte, kam tutenis pie rīkles. Gulusies garšļaukus, platām kājām kā spunde vagona atverē. Viņa arī būtu varējusi. Viņa, Marija, labi pazīst šo kļiedzienu, kas dienu no dienas dreijā tukšu un sausu. Vilis. Viņējais Vilis. Marija sen jau kā neraud. Tikai uzmostoties līdz ar ieelpu jautā – Vilis dzīvs? Zvaigznes pie debesīm klusas klusiņas. Pašas sirds ar nejaudā izmeloties. Atbildes nesaņemdama, Marija sev jautā pa otram lāgam – varbūt būtu vajadzējis todien kliegt? Nē, viņai nav žēl. Viņa labi atminas, ka tanī jūnija rītā visām sievietēm kļiedziens rīkli aizcirtis ciet. Nāves sirpis, ne kļiedziens, griež sirdi, šķeļ balsenē – tu sava mīļotā neredzēsi, aiz rokas neturēsi, mutes

nedabūsi, ne rindiņas, ne zilbītes nodzirdēt nevarēs. Kad vīrus šķīra no sievietēm, tās šausmas bija mēmas. Tikai tā viena Torņkalna stacijā šķērseniski esot gūlusies. Vai vienas sievietes kauciens spēj mainīt zaldātu prātu? Tiešām var? Ej nu sazin, kas šiem bijis, droši vien ziņa no pašas augsās dota, lai bez liela skaļuma izsvēpē tos kulakus no pilsētas laukā. Nē, Marija, tomēr nevarēja. Cik tur mūsu Pļaviņās būtu bijis tā darba – ievilkāt kaučēju krūmos, pielikt laidni pie skausta. Un viņai, Marijai, tās četras mutes, nu tās meitas.

* * *

Četras mutes skrien pa stepi ūjinādamas. Bērns tik tāds sienāzīts esot. Šitām špidrilkām tukšas tūtas. Bet māte uz to ciešāko piekordinājusi, lai upenes nolasa līdz pašai sīkakai ogai. Meitenēm ogas nav prātā, bet no mātes bail. Kad viena no viņām sadomāja ik pārdienas no skolas prom laisties, mātei neteikt, nevienam neteikt, vienkārši nenākt, blandīties dienām pa stepi riņķī, tad māte pati nāca uz skolu. Klusēdama izvilka vici un visiem redzot slānīja tik ilgi, līdz asaras aizrīdamās vainīgā kņūp līdz klonam un pazemīgai klausīšanai. Nē, nu viņas jau lasīs. Kas teica, ka nelasīs. Ogas tumšas un skānas. Tūlīt, tūlīt... Vēl tikai tur paskrieties mazu gabalu tālāk... Tur esot alas, ka mudž. Pilns ar tiem

mošķiem – susļikiem. Varbūt šoreiz izdosies saķert aiz astes.

* * *

Tie susļiki dzeltenī kā pienenes. – Pie... Nenes? Ko nenes? – Mazā, tu nejēdz! Tās tādās puķes. Dzimtenē visas pļavas dzeltenas, dzeltenas, pēcāk pārvēršas baltās pūkās un debesīs aizlido. – Ko nu mels. – Saule tur arī dzeltena. –

Mmmm... Medus... – Piens govīm no pupiem dzeltens, jo dzeltens tek. –

Nu nevar būt! Atraduši muļķīti. Kas es kāda sīkā, vai, ka nesaprotu.

* * *

Marija jau kuro reizi mazākajai no māsām liek plaukstu uz pieres, vaigiem, deniņiem un paliek pavisam drūma. Nav labi, nē, nepavisam vairs labi nav. Šai būs karsonis. Šī vairs ne ēd, ne dzer. Pēc masalām karsonis esot ierasta lieta. Viņmājās puiku paņēma. Tai muļļai, ridziniecei. Viens pats bērniņš, puikiņš. Bet šī rokas nolaidusi sēd un blāvu redzokli pa būdas kaktiem tumsu smalsta. Dzīve šai esot atņemta. *Celies!* – Marija sauc, bet sieviete nekustas. Roku atvadām aizmirst padot. Marija aiziedama nočukst. *Neviens tev neko nevar atņemt, ja vien pati vieglu roku neatlaid.* Velti tai madāmai ko teikt, muti dzesēt. Nav slīkonis, kam īsu brīdi no upes izvilkta, ar savu elpu vari dzīvību atpakaļ iepūst. Ridziniece salst nost. No stepes puteņiem pavisam šļaugana. No valodām, ka tur tālu, tālu uz ziemeļiem, aiz purviem, tur mirušus vīrus kā salušu baļķēnus grēdās krauj. Ridziniecei pagales rokās vairs neturas. Ar lielu būkšķi grabēdama ripo prom. Bērns tev neelpo. Neelpo vairs! Tiem, kas sniegā iemieg, tiem asinis tik lēnas paliek, ka sala sāpes vairs nejūt. Tiem miegs salds kā medus mācas virsū. Nāve ar ķēpīgu valodu glaužas klāt. Kas tajā pusē, aiz miesas sklandām, to jau neviens nezina. Kazi būs vieglāk? Par ko ta nē? Par ko tad neļauties? Nē, viņa, Marija. Par sevi vari spriest, bet ne par bērniem. Ko viņa Vilim teiks? Ko atbildēs? Reiz taču viņiem iznāks tikties! Ja ne tagad, pie sarkano valdīšanas... Tad... Ko Marija Vilim atbildēs?! Ja šis acis skatīsies, vai tad neredzēs, ka viņas sirds kā nomīcīta stepes upene sīvi melna savilkusies savas pastarītes nāvi apraudot. No tās aizsaules puses vien Kristus atpakaļ nācis. Godības ķēniņš pušu plaukstām nāk caur aizslēgtām durvīm, nāk pāri ūdeņiem, pats palikdams sauss. Viņa, Marija, vien nieka cilvēks, bāba, bet viņa zina, ka nolikta šai pusē par saimnieci, tālab cīnīsies, cik vien spēka

un vēl labu brīdi pēc tam. Var jau būt, ka tā ir tā zemnieku mācēšana. Siena pantā izsvēpēta, kad tu, cilvēk, sāļš un lipīgs atslīgsti pagurumā tos rijīgos govju mūļus lādēdams. Gan jau pievakarē pats tāds kā vainīgs glaudīsi raglopa sānus un par piena spaini teiksi paldies. Jā, tā būs zemnieku mācēšana dzīvi valdīt. Kad kartupeļu vagā ar groziem nogāzies un uz ceļiem ārā izkārpījies, neviena tupeņa dubļainā zūdībā neizlaid. Kad katrā rokā pa gotēnam, lai vai pašu kaut pušu rauj, lai striķi un ķēdes līdz asinīm jēlu griež, bet tu vari un varēsi vairāk nekā pats sajēdz. Tāpēc Marija pielec kājās kā smagu, murgainu miegu no pleciem kratīdama nost. Nebūs tā, ka viņas meita karsonī degtin degs līdz pašam miroņa aukstumam. Marija ķer pašu dārgāko, spiež pie krūtīm, rauj durvis un iet tumsā rītu negaidīdama. Viļa pulkstenis plaukstā. Viņas Viļa lepniība. Zemnieka godība izplēsta no vagām, skaustiem un arumiem. Teica jau vēlāk, atzinās. Vilis esot tik ļoti šķērdējies, lai būtu tai jaunajai, smukajai meitai, viņa līgavai Marijai, parādīt, kad šie izcerējušies gana aiz baznīcas akmeņu sētas pēc laikrāža prasa un pošas uz māju. Vienpadsmit laulības gadus pulkstenis skrējis. Pirms katras meitas dzimšanas kavējies, tā viņas Vilis teica. Četras reizes šim licies, ka pulkstenis pa galam būs, bet pavisam zelta ceijieri stājušies vien tagad, Sibīrijā. Marija sažmiedz pulksteni tā, ka pirksti izspīlējas balti un asi. Netikšķi nemaz vairs. Un nav ko šim tikšķēt! Brīnums, ka vēl neviens nav uzodis, ka Marijas būdā tāda bagātība. Zelts zemnieka sievai. To neviens neticēs. Marijai šķiet, ka viņa pati vairs netic nekam un nevienam. Marija pieliek pulksteni pie auss. Padunkā. Nu vēl reizīt, vēl. Paskaiti pulkstenīt par tām sviedru lāsēm un nopūtām, par maza brēkuļa brēkšanu, bites zumzēšanu ērkuli, lietus urdzēšanu no dārdiem, patikšķi klusiņām, lūdzams, par bērna spērienu vēdera dobumā, to maigo dunkāšanu, taureņa viegluma, medus salduma, tik, tik, vai dienīn, tik. Par vīra plaukstu, kas smaržo pēc egļu zariem un silta, lēnīga vēja. Ak, tās jau tik atmiņas, saldas kā nāve, nav te nekādas ne laimes, ne tikšķēšanas. Pulkstenis nokluis kā puteņa aizrīdams. Marija pieliek pie mutes auksto metālu un lūpās tiek kaut kas salds. Pēdējais cukura graudiņš. Kad viņus Pļaviņās pa vagoniem izšķīra, cukura kule bija palikusī pie Viļa. Caur ļauziem viņš atsūtīja atpakaļ. Iekšā ieslēpis savu zelta pulksteni. Nu Marija dūrē sažņaugusi nes uz sādžu. Viss ko viņa ietirgo ir ķiplokgalviņa un karote medus. Viena karote! Viņa piever acis un redz no medus sviedes listam zelta straumi. Spaiņiem vien, spaiņiem, rokas

lipīgas līdz pat elkoņiem. Redz kā Vilis iestā-
jies durvju ailē un teic, ka Marijai lūpas – me-
dus. Viņa atsmej, ka te, medu sviežot, cilvē-
kam no darvas jābūt, lai pēc salda negaršotu.
Bet viņš paliek kluss. Saka, šai zvaigznes acīs.
Zvaigznes? Marija paceļ galvu. Augšā blā-
vu, saltu mirdzumu viens pats spīdeklis mē-
dās. Sibīrijas lauskis ārdās pa sniegu. Viņai
jāturas taisnāk. Viņai liekas, kāds pakausī lūr.
Cilvēki jau grib tikai labu. Acīs nesaka, kau-
nās. Bet viņa tāpat zina, ko šie pa pakšiem
melš. Marijai tās četras mutes. Ar trijām būs
vieglāk. Ātrāk, Marij, ātrāk! Uzmaniģāk. Ti-
kai viena karote medus. Ķiploka galviņā cik
būs daiviņu? Kādas vienpadsmit, ne vairāk.
Tik, cik to laulības gadu. Tik, tik...

* * *

Uz koka lāvas gulējām visas piecas. Mamma,
māsas un es, jaunākā. Kas to būtu domājis,
ka uz kājām tikšu. Mūsu Marijai esot baigās
iekšas, tā pa sādžu ļauži melsa. Jau vilcienā
mamma nevis brēca un gaudās, bet cauru-
mam, kas grīdā darīšanām izsists, uzmeis-
taroja pāri aizkariņu. Nav ko pie lielām bē-
dām vēl mazas krāmēt klāt. Kauns – tā ir tā
mazā bēda?! Sibīrijā mamma ar beidzamām
zvaigznēm cēlās, ar pirmajām mājā nāca.
Darbs viņai fermā pie cūkām. Tas mūs glā-
ba. Mamma ap ciskām sēja vājpiena pudeles
un tā varēja mūs izbarot. Jo pat kara laikā ar
kaut ko tās sivēnmātes bija jāēdina. Zaldā-
tiem uz fronti vajadzēja tak to pašu slavenu
tušonku taisīt. Atceros, citvakar mamma no
pelavām uz plīts plāceņus cep. Kāds tos dū-
mus bija saodis. Kādam laikam bij žēl. Viens
dauza ar šautenes laidni pa būdas pakšiem.
Tikmēr mamma nobēdzina *lepjoškas*. Degu-
nu raukdams šinelī noģērbies vecis uz sliekš-
ņa stāv, bet neko nevar padarīt. Tukšums
mājā, tik vien kā smaka. No Latvijas uz Sibīri-
ju mūs veda divas nedēļas, bet ar divām bija
par maz, lai mēs cūkēdienu iemācītos ēst.
Pilnu spaini dzeltenas *prosas* kareivji uz va-
gona malas nosviež, šē! Pāri putrai eļļas plē-
ve. Nē, latvieši tādus mēslus neēdīs viss. *Ne
to vien jums nāksies māgā bāzt!* – šie krievu
mēlē pareģo, un izrādās viņiem taisnība.
Pats smalkākais ēdājs vēlāk priecājās, ja no
aizgalda kaut ko dabū izraut. Pelavu plāce-
ņi, vājpiena zupa. Marijai drīz vien zem loga
ķiploku dobe dižojas. Meitas pa stepi dēļ
upenēm plēšas. To gan neatceros, ka mums
bads būtu bijis. Vēlāk vecākajai mātai bija jā-
iet rāceņi mizot. Tos kaltēja un sūtīja uz fron-
ti. Mizas tak ēdamas, tas pat cūkai skaidrs.
Jā, atceros, stāv durvīs kareivis un rauc savu
šņauku, bet kas nav pieķerts, tas nav zagts.
Nu, kas tur zagts! Mamma – zagle? Mēle ri-
tulī velkas, pateikt tā nevaru. Tomēr mammu

pieķēra gan, pašā pēdējā brīdī, kad viss šķita
jau tik droši. Četrdesmit sestajā Marijas kli-
bais brālis, kam tuberkuloze bija saēdusi stil-
ba kaulu, tik ilgi plēsās un nēmās, līdz izcī-
nīja, ka bārenbērnus uz Latviju mājā laidīs.
Simts piecdesmit gabalus. No tiem arī mūs
– trijas Marijas meitas. Viena māsa pie mam-
mas palika. *Tiksiet uz Latviju, bērnu namā
mani sagaidīsiet!* – Tā mums tika piekodi-
nāts. Atceros kā šodien, braucam, braucam,
mani viens kareivis apķer ar šineli. Es sasil-
dijusies snauzu, laikam jau ilgi, līdz atmos-
tos – visi mani sauc, jau labu laiku meklē-
juši. Tā es, zaldāta azotē izgulējies, attapos
Maskavā. Tur kā šodien redzu. Starp divām
sliedēm viena sīka puķīte. Pirmo pienēti es
Maskavā ieraudzīju. Vairāk neko ar neatce-
ros. Tikai to, ka mammu tik drīz vis nesati-
kām. Pēc sešpadsmit gadiem iznāca redzē-
ties. Kad galā bijām tikušas, mammas brālis
bija laidis ziņu, lai tik braucot mājā, nekādas
papīrus pa visu garo ceļu šim neesot skati-
juši. Vai kāds skauģis redzējis, ka Marija pēc
biļetes prasa, vai kāds viņas rosībā bija ko
savādu manījis, bet čekisti nogaidījuši, līdz
Marija vilcienā sēstas, nāca ar savām šaute-
ņu laidnēm un nēma mūsmammu ciet. Šiem
nekādas daļas, ka bērns līdzī. Manai mātai
tolaik vien savi divpadsmit varēja būt. Izstī-
dzējusi niedrīte palaista viena pati naktī, lai
salst, labi, ka kādi latvieši gadījās un savā-
ca. Mamma tika cietumā uz diviem gadiem.
Vēlāk mums stāstīs, ka pa visu Sibīrijas lai-
ku, tas vieglākais brīdis esot cietumā bijis, jo
tur nebij vairs par mums rūpe jātur. Par tām
četrām mutēm. Tik pēc sešpadsmit gadiem
mammu palaida mājās uz Latviju. Mēs pa
bērnu namu, pa skolu, kaut kā sitāmies. At-
ceros, man vienreiz pasta sūtījums no pašas
tālās Sibīrijas pienāca. Dūņu spilvenos ietīts.
Ritīnu vaļā, gaidu, prātoju, kas nu būs, ko nu
mamma sūtījusi.... Bet tur medus burka. Zel-
ta krāsā, nudien.

* * *

Gaiši brūns spogulis latviskiem ornamen-
tiem sniedzas teju vai griestos. Dziesmu grā-
mata ar novēlējumu vācu valodā un foto
albums. Tik vien no tās budžu godības. Al-
bums smags kā Bībele. Lapas biezas, kantes
sudrabā glancētas. Metāla spiedogs, pirms
ver veļā, jānoklikšķina kā atslēga. Albuma
ādas vāki veras smagi un grūši kā pagraba
durvis. Uzvēdī pagātnes drēgnais gaiss un
daži mirdzoši gadi.

* * *

1929. gads. Marijai tik spožas, mirdzošas
acis. 1930. gads. Šķiet, tā pavasara gais-
ma, pār uzkalniņu pērnās zāles kumšķi. Pāris

pūtēji atspiedušies pret savām tūbām, viens apkampis bungas, vīri noauguši bārdām, tikai dažam labam skrulļojas ūsas. Gandrīz visas sievas lakatus nosējušas. Zemnieki zemām kājām, vadmalu kārtu, kādam pa to burzmu trāpījies glaunāks ancuks. Vidū sēž līgava Marija ar savu Vili. Piecdesmitie. Māsām izrobotas zēngalviņas, tik pēc svārkiem var atšķirt, kurš bērnu nama meitene, kurš puika. Sešdesmitie. Marija baltā lakatiņā, seja kā izbalojusi. Vai no sniega, vai ziemeļu saules.

* * *

Visu ceļu viņa pie krūtīm žņaudz sīku puķīti. Ko nevarēja sirds atzīt, ko zvaigžņu saltais mirdzums nespēja pateikt priekšā, to divdesmit divi klusuma gadi nu izteikuši. *Tev acis – zvaigznes, lūpas – medus.* Vilciens šūpo Mariju Urāliem pāri. Viņa noskūpst puķīti un palaiž pa vējam. *Būtu, Vili, tā pūkaina pienīte, tiktu līdz tevīm ar.* Acis vairs nemirdz, mirdz Marija pati. □

Par Andras Manfeldes jaunāko grāmatu *Dzimtenīte* skat. 66.-68. lpp. Andras vēstule no Liepājas 40. lpp.

Zīm.: Ēriš

Benita Veisberga

PIERAKSTI

Tās savstarpējās attieksmes un ietekmes visapkārt! Nu šovakar. Saule iet lejā, zemi stari oleandru krūmā apgaismo dažus garus zirnekļa pavedienus, ko citkārt neredz. Brīžiem tos pakustina viegla vēsma, un tie iemirdzas. Spilgts spidums uz ļoti smalka pavediena. No pazūdoša stara. Tā ir izdomāts un iekārtots, bez zinīga sakārtojuma tā nevarētu būt. Tieši šāds staru augstums, tikko jaušama gaisa kustība liks spilgti iemirdzēties smalkam pavedienam, pirms saule nogrimst aiz apvāršņa. Brīnumaini, kā tas te dzīvo visapkārt. Tūliņ ziedēs plūmes. Pa gabalu kokā redzams balts punktiņš, tur veras zieds. Viss pārējais koks vēl kails, mēļi pelēks. Viena ziedlapa raisās vaļā no pumpura. Un es ņemu zīmuli, tas jāpieraksta. Te ir dučiem lietu, kas sauc manu izdarīšanu, ko atlieku dienām, nedēļām, nevaru saņemties padarīt. Bet ar pārlicību, bez vilcināšanās pierakstu par balto punktiņu. Tur redz darbojamies milzīgo spēku, dzīvību, kas caurstrāvo visu – un kādās smalkās, skaidrās sīkdaļās šis varenums parādās! Izšķir, kas jādara, kas var pagaidīt. Desmit gadus var pagaidīt grāmatu izdošana. Pirmā vietā ir nepieciešamība vadīt laiku kopā ar rindām par ziedlapu, zilīti, zirnekļa pavedienu. Tie ir stiprāki, es nejojokos.

* * *

Ja latvieši un krievi nevar vienoties par okupāciju, vēstures notikumiem, tad jāpievēršas šodienai. Tam, kas ir acu priekšā, tā sakot, melns uz balta. Nesen arī ar 273 347 pašrocīgiem, notarizētiem parakstiem apliecināts. Kādu nostāju pauž Latvijas krievu laikraksti? Kādus mērķus viņu partija Saskaņas Centrs? Ko viņu pārstāvji saka, dara, prasa? Krievu valodai Latvijā valsts valodas statusu. Beznoteikumu pilsonību. Latvijas valsts uzturētas krievu skolas. Krievu darbošanos valdībā, saimniecībā, nerunājot latviski. T.i., latviešiem runāt krieviski. To pašu, ko Staļins, Latvijas krieviskošanu. Padomju Krievija pretī starptautiskiem likumiem ievēd nepilnu divmiljonu iedzīvotāju Latvijā ap 700 000 krievu; šodienas Krievija un Saskaņas Centrs turpina darbu, prasa tiem un viņu pēctečiem beznoteikumu pilsonību, tiesiskumu, viņu dēļ valstī krievu valodu. Visādi sarežģījumi. Latvieši savā zemē, protams, vēlas savu valodu. Vai tas ir radikāls nacionālisms, vai visdabiskākā parādība šīs planētas sakārtojumā, katrs diezgan viegli var izšķirt pats. Divkopienu valsts veidošanās, spriedze iedzīvotāju starpā. Krievu melu kultūras ieviešanās,

nepatiesuma ietekme uz cilvēku un dzīvi. Latvijas krievu sadarbšanās ar Kremli, ar tur paturētajām stalinisma, padomisma īpatnībām valstsdzīvē un iekārtā. Kaut kas nebeidz sevi atgādināt: rupjais Ženēvas Konvencijas panta pārkāpums, ko izdarīja Padomju Savienība, mainot Latvijā iedzīvotāju sastāvu, vēl viens no Krievijas lielā vēriena noziegumiem. Latviešus veda uz Sibīriju, krievus uz Latviju, palielināja viņu skaitu valstī no 8% uz 34%. Ar to ir izdarīts kaut kas tik pretējs saprātam, dabas likumībai, tas citādi nevar kā turēt valstī pastāvīgu spriedzi. Pret dabība, organismā svešķermenis.

Tas prasa labojumu. Ir laiks Latvijas krieviskošanu skaidri, nepārprotami celt gaismā starptautiskā jomā, skaidrot apstākļus, meklēt padomu, atbalstu kā tas labojams. Nevardarbīgi ar likumību, vispārzināmas, atzītas kārtības ievērošanu, nereti tikai ar esošu likumu izpildīšanu. Varbūt risinājumos iesaistāma šodienas Krievijas nopietnā vajadzība pēc krievu cilvēkiem savā zemē, tai dāsni palīdzot atgriezties un iekārtoties tēvzemē tiem, kam latviska Latvija nav pieņemama. Būtu guvums abām pusēm.

Okupācijas sekas jālabo, Latvijas krieviskošana jāpārtrauc. Ar savu nostāju un prasībām liela krievu kopienas daļa rāda, ka piekrit pamattautas nīdēšanai, ko Staļina vadībā te veica viņu priekšteči: *tā to turpina*. Kas lai vēl skaidrāk apliecinātu tās un Kremļa vienādo domāšanu, darīšanu, mērķus? Kaut kas spilgti zīmējas uz pasaules skatuves šai sakarā. Ir tādi, kas savas valsts noziegumus atzīst, nožēlo, labo. Un ir tādi, kas tos noliedz, skaidro ar pretīgiem meliem un kur iespējams turpina. Kārtējo kaimiņtautas ārdīšanu darīdami, uzsver, ka ir nevainīgi cilvēki un Latvija neievēro viņu cilvēktiesības. Ar veiklu melīgumu rietumu cilvēktiesības var izmantot iebrucēju un okupantu „tiesību” uzturēšanai. Tam nevar nepretoties, tas tuvina Latviju būt vai nebūt sliekšnim. Par Latvijas krieviskošanu jārunā, pareizāk, jāceļ trauksme. Tas neskar tikai mūs. Ar to uz rietumiem plestos tas dzīvesveids, tā kultūra, ko pārstāv šodienas Krievija, vai jēl kāds to grib.

Cilvēces sadalījums dažādās tautās, valstīs, valodās ir acīmredzams. Sava vieta, savas mājas. Dievs vai cits par mums lielāks prāts tā līcis. Tas pats dabā ar augiem, putniem, dzīvniekiem. Kāda vēra ņemama, cienījama īstenība, arī tie, kas rakstīja Ženēvas Konvencijas pantus, to saprata. Krievija šo kārtību ārdā, ņemas iekarot, pakļaut, pievienot, apvienot, vienādot, uzspiest citiem savus veidus. Tā ir piespiedusi tautas gadu desmitus

dzīvot tai līdz tās nožēlojamā padomju iekārtā, tagad mocīties ar tā sekām. Un pati ar sevi rāda, kas no tā iznāk, kāda veidojas valsts, dzīvesveids, cilvēks, kad dzīvošana cieši, ilgstoši vienota ar varmācību un meliem. Pasaules mēroga noziegumiem, miljoniem dzīvību izdzēšanai, citu tautu dzīvesveida saārdīšanai seko zagļi, totalitārisms, pasūtīnājuma slepkavības u.t.t. Zemāko instinktu attīstīšana un ieaudzināšana dzīvē. Būtu labi, ja Krievija vēl spētu atgriezties pie tām vērtībām, tā skaistuma tautā, kam pārāk ilgi bijis liegts īsteni dzīvot un būt. Tas viņu ziņā. Mums šis ir brīdis turēt savas tautas un valsts pastāvēšanu. Tajā vietā, tajā valodā, ko Dievs mums devis. Arī viena no lielajām likumībām. Laiks grūts, esam postīti, ievainoti, izkļiedēti, mūsu nav daudz. Tik un tā. Pārāk būtiska, ievērojama šī likumība, turēta gadu tūkstošus. Esam varējuši. Mēs esam balti, un dzīve uz katra soļa rāda, ka mazās būtnēs ir lieli spēki.

* * *

Balti? Jā. Mēs esam balti, mūs sauc par baltiem. Te kaut kas ir. Balta mana māmuliņa. Balta nāca tautu meita. Balta diena, balts mūžiņš, dainas pilnas ar to. Te ir kas ievērojams. Balts mūžiņš, balts brālītis – citās valodās tā nesaka, neskan. Bet mūsu valodā skan. Klāt vēl joks, ka cittautieši, mūsu valodas nepratēji, mūs sauc par baltiem, zemi par Baltiju. Bet tas, ka dainas pilnas ar baltu zemīti, baltu saulīti, baltu māmiņu, ir nopietni. Nekas niecīgs, īslaicīgs, ātri sadomāts. Kā pašsaprotamākais, īstenības gaismas daļa dzīvojuši tautā gadu simtus un tūkstošus. Mūsu zemes kopēji zināja, kas turams dzīvošanā. Balts Dieviņš, balta diena, baltu kreklu arājiņš, bez tā pasaule nevar pastāvēt. Pāri visiem grūtumiem, pārbaudījumiem, svešu lielvaru apspiestībā, zemos namos ar niedru jumtiem, viņi teica savu: balts. Balts. Bez tā nevar. Viņi lieliski saprata, ko viņiem rādīja bērzu stumbri. Pāri gadu simtiem viņi čukst to mums. Jā, mēs esam balti. Mums ir mūsu dainu Bībele, un mums jātur mūsu vieta un mūsu valoda. Arī, ja tas izrādītos veltīgi, Latvija beigtu pastāvēt, vai kāda cita iznīcināšana. Arī tad kopā ar baltu.

* * *

Prieka gabals iekrita dienā. „Gabals” tāpēc, ka stingrs, ar lietišķu spēku. Divi vārdi. Dobeles dzirnavnieks. Lasu avīzi, tur rakstīts: ... *graudu apstrādes uzņēmums Dobeles dzirnavnieks sācis miltu piegādi...* Divi skaidri vārdi mirdz savā vietā. Kā tie izceļas, stāv pāri savārstījumam, kas apkārt, marketingiem, krūzu reisiem, uzņēmumu nosaukumiem

citās valodās. Nav sava vārda, saka svešu rītā vakarā, dzen to sev iekšā. Nē, Dobeles dzirnavnieks. Skaidri un īsti, tas, kas ir. Dobeles un dzirnavnieks, tas, kas tiešām ir. Tuvu citas vērtības, maize, pastāvēšana, Latvijas rupjmaize ir tik garšīga. Un Dobeles nav tālu no Jelgavas. Es tur vēl gribēju iet, meklēt, skumu, ka lāga vairs netieku. Tas atnāk te. Cik labi, ka tā saka! Pie tam, šīnī gadījumā, nevis rakstu ļaudis, valodnieki, bet rūpnieki, ražotāji, lietišķās dzīves kopēji. Jo labāk. Vēl viens svarīgs punkts, skaidru vārdu un labu darbu savienojums. Taisni tas ir vajadzīgs, lai dzīvo! Labam vārdam citi labumi tūliņ rindojas klāt.

Es pārspīlēju? Ne, ne. Iesākumā bija vārds. Vārds nav nekāds joks. Ciešos sakaros ar īstenību, jāsaka skaidri. Ja nesaka skaidri, nav skaidra īstenība. Putra! Gadžets, koučings, liderisma maniere. Fiskālas konsolidācijas negatīvi ietekmē sociālo situāciju, viens pats pašu vārds paliek teikumā. Dzirnavnieks kā no tīra avota izcēlies. Stāv vietā, saka skaidri, gādā par maizi. Nē, es neatsakos no savas jūsmas. Lai dzīvo un paldies! Tas liek paskatīties uz augšu, pateikties arī Dievam. Galu galā, tas ir Viņa iekārtojums, ka pāri visādiem draņķiem, pasaules sasīlumam, novalkātiem skriemeļiem, no Dobeles var atnākt skaidrs un gaišs prieka gabals. Ir tur, netālu no Jelgavas. Tas man nāks līdz uz debesīm. Es neesmu faraons, kam kapā liek dārgakmeņus un zeltus, man būs cits. Kā no rīta stars slīd pa pelēku stumbru. Kā bērnam patīk paglaudīt kaķi. Kā skaidrs vārds līdzinās sniegpulksteņa zieda noteiktam, neapgāžamam veidolam, tas pats skaistums, īstenums, spēks, un cilvēki nes un nes ziedus uz Brīvības pieminekli, un mūsu rupjmaize ir tik laba, vai pastardiena atnāk vai neatnāk, lai dzīvo!

* * *

Ozolam riešas tikko jaušami lapu pumpuri. Pa gabalu, rīta saulē uz kailajiem zariem, tie izskatās kā viegla, zaļgana sarma. Sākums biezai, tumšajai vasaras lapotnei. Būtnes un parādības ir apgādātas ar neskaitāmiem, arvien jauniem skaistuma veidiem, kas nāk, nomaina viens otru, milzu mērogā tas ir ielikts pasaulē.

* * *

Svētdienas rīts, un te mēs sēžam. Zilspārnis un es, te mēs abi esam. Es virtuvē pie galda, viņš ozola galā aiz loga. Pagriezis pelēko krūti pret sauli, sildās. Brīžiem omulīgi sabužina spalvas. Viņu bieži tur redz, viņam patīk sēdēt un skatīties apkārt. Man arī, mēs saprotamies. Viņam veras lieliski skati, viņš ir tuvāk debesīm. Nu, man atkal radio spēlē Bēthovena klavierkoncertu. Tas arī nav nieks, tas

viņam nav. Viņš uzdzied pats, ja viņš vēlas. Pašlaik viņš sēž un skatās, cik skaists rīts, ļauj tam ieplūst sevī. Viņš tam veltī krietnu daļu sava laika, jā, mēs saprotamies. Kvēle Bēthovena mūzikā. No pārpilna avota nāk kāds spēks. Tas jūtams arī lēnajās, klusajās daļās, it kā pianissimo kuru katru brīdi varētu pārvērsties brāzmā, saucienā, gaviļēs. Mūzikā ir ļoti daudz prieka. Komponista radītāja prieks, muziķu izpildītāju prieks, dzirdētāju prieks. Prieka pārņemti kļūst arī instrumenti, vijoles, stīgas, taures, klavieru kauliņi. Jā, zilspārni, veselas klavieres, pianista pazole priecīgi spiež pedāli! Mūzika no mākslām tā stiprākā, vistuvāk tam kā cilvēku apņem, paņem daba.

* * *

Divi stiebri. Vakar nogriezu, ieliku vāzē. Šorīt redzu, cik noteikti tie pagriezuši savas lapas pretī gaismai. Nogriezti, grib gaismu. Ko tas nozīmē? Nogriezta, pārtraukta dzīvība liecas uz gaismu. Nav pārtraukta. Tai ir citi veidi kā turpināties, tā turpinās. Bet grib gaismu, tas paliek. Dzīvība un gaisma ir divas māsas. Šiem stiebriem tas ir pilnīgi skaidrs, pēc nedaudz dienām ārā metamiem. Man tas jādara uzmanīgāk.

* * *

Vienu dienu, nezin kāpēc, novelku ierasto gredzenu un uzmaucu mazā pirkstā vectēva doto gredzentiņu. Viņš man uzdāvināja divus pirmos gredzenus, vienu mazu riņķīti ar zaļu actiņu, kad man bij kādi desmit, vienpadsmit gadi, otru, drusku lielāku, pāris gadu vēlāk. Un abi man vēl ir. Kas tie ir par brīnumiem? Cauri visiem kara, bēgļu, pārceļošanas laikiem, Jelgavas degšanai. Te tie ir. Uzmaucas pirkstā, ceļ augšā aizgājušus brīžus. Kā vectēvs, uz mūsu kārtējām svētdienas pusdienām atnācis, stāvēja, kad atvēra durvis, ziemas mētelī, cepurē, lielu, baltu kūku kārbu rokā. Tāds ļoti noteikts skats, ciešā vienībā ar citām paļāvību radošām lietām. Svētdiena, ģimenes pusdienas. Aiz lietiņiem Jelgavas jumti, klusas ielas. Zināmā stundā nāk radi, zvana pie durvīm, novelk mēteļus, kaut kas līdzīgs gadalaiku ritmiem. Kad pusdienas paēstas un Oldzīte vāc nost traukus, viņš viņai iedod sudraba latu. Tos viņa liek brūnā koka kārbā pie vēstulēm un saktiņām, un šad tad mēs gudrojam, ko viņa par tiem iegādāsies. Ko viņa visvairāk gribētu, kas viņai vislabāk noderētu? Oldzītes plāni un pirkumi ir saistoši, vecāku pavisam maz.

Kad pēcpusdienā pastaigājos kādreiz saticām vectēvu uz Lielās ielas, viņš tūdaļ vilka ārā maku un deva mums naudu, lai *ejam uz kafejnīcu apēst kādu kūku*. To ar laiku

ielēsām, kādreiz, kad uznāca kārums, negājām uz Pilsdārzu, bet pa Lielo ielu. Tāpat kā daudziem jelgavniekiem, arī mums pastaiga bija ierasta dienas daļa. Amīši to sāk ieteikt arī šejienes ļaudīm, ha.

Reiz, kad biju aizgājusi uz aptieku, viņš man iedeva smaržu pudelīti ar nosaukumu *Baltie ceriņi*. Tādu mazu, mazu stobriņu, laikam rokas somā nēsājamu. Bez zālēm viņam vienā vitrīnā bija arī tādas mantas. Bet es jau vēl nesmaržojos. Es paprasīju, vai viņš, lūdzu, varētu man iedot četrus no tiem apaļajiem, sakrokotajiem papirišiem, kādi viņam tur bija kārbā vairākās spilgtās krasās. Tādus tolaik, kad aiztaisīja zāļu pudeli, uzlika uz aizbāžņa glītākam paskatam. Viņš iedeva, un kādu laiku tie glabājās manā vērtslietu skapītī, tāpat kā Oldzītes lati.

Kaut kas zīmējas, atkārtojas došana. Kāpēc tikai tagad to skaidrāk ieraugu? Toreiz tā šķita parastība, vectēvs arvien kaut ko uzdāvina, iedod. Viņš to darīja atturīgi, neuzsvērti, bez skaļuma un žestiem. Kā pašsaprotamību. Tāpat viņš kārtoja pārējo dzīvi, tas bija visā viņa rīcībā, izskatā, stājā. Kārtīgi šūts ziemas mētelis, cieta platmale. Nopietna paraudzīšanās, mazrunība, tikai vajadzīgas kustības. Patīkams kluss stingrums un noteiktība. Neateros viņu piedalāmies skaļās pārrunās un spriešanās. It kā mierīgā labākzināšanā viņš darīja savu. Un šajā noteiktībā, tā tad, bija vieta došanai. Es te no Kalifornijas vēl kaut ko ieraugu: Oldzītei dodamo latu viņš izņēma no vestes kabatas. Tas tur bij iepriekš ielikts vieglākai, ātrākai atrašanai un iedošanai, lai nav jāmeklējas pa maku. Par to bija domāts, darīts, tas tika dienu ritmos turēts. Kaut kad pa ausu galam dzirdēju, ka viņš vecākiem uzdāvinājis medus mēneša ceļojumu uz Itāliju. Sākotnēji šīs laulības ne sevišķi atbalstījis, pat iebildis pret tām. Mans aptiekas vectēvs. Šajā laikā drusku turos pie viņa. Tā iznācis, no visiem maniem aizgājušajiem tuviniekiem pie viņa.

Pārstrautu Valmji, viņa dzimtas mājas, viena no Zemgales sētām. Tur viņš cēlās, auga, gāja uz skolām, mācījās kā neskaitāmi mūsu ļaudis. Izglītojās paši, izskoloja bērnus, iegādājās īpašumus, uzņēmumus. Izcīnīja Latvijas neatkarību, sarežģītos karalaika apstākļos nodibināja valsti, tūdaļ ar labiem lauksaimniecības ražojumiem, daudziem grāmatu lasītājiem. Un šodienas krievu profesori citīgi raksta savās grāmatās par latviešu vergiem, bauriem, 700 gadu verdzību, Staļina vērtīgiem devumiem Krievijai, Austrumeiropas

atbrīvošanu. Daudz kas norāda un pierāda, ka padomju okupācijas gadi mūsu zemē ļaunumā un savainojumā tālu pārspēja tos daudzdzinātos verdzības gadsimtus.

Bet vectēvs, pāri mūžam vēl kas parādās. Viņa aptiekā bija kaut kas, kā nebija nevienā citā visā pasaulē: pa trim logiem nepārtraukti, ziema vai vasara, iekšā raudzījās Annas baznīcas dārza lielie koki. Brīnumaina klātie. Ietekmēja plauktus, pudeles, krēslainas blakus telpas, ieiešanu, atrašanos tur. Kaut kas liels un dzīvs klāt. Ļoti svarīgs punkts. Saucās ar šo priedi.

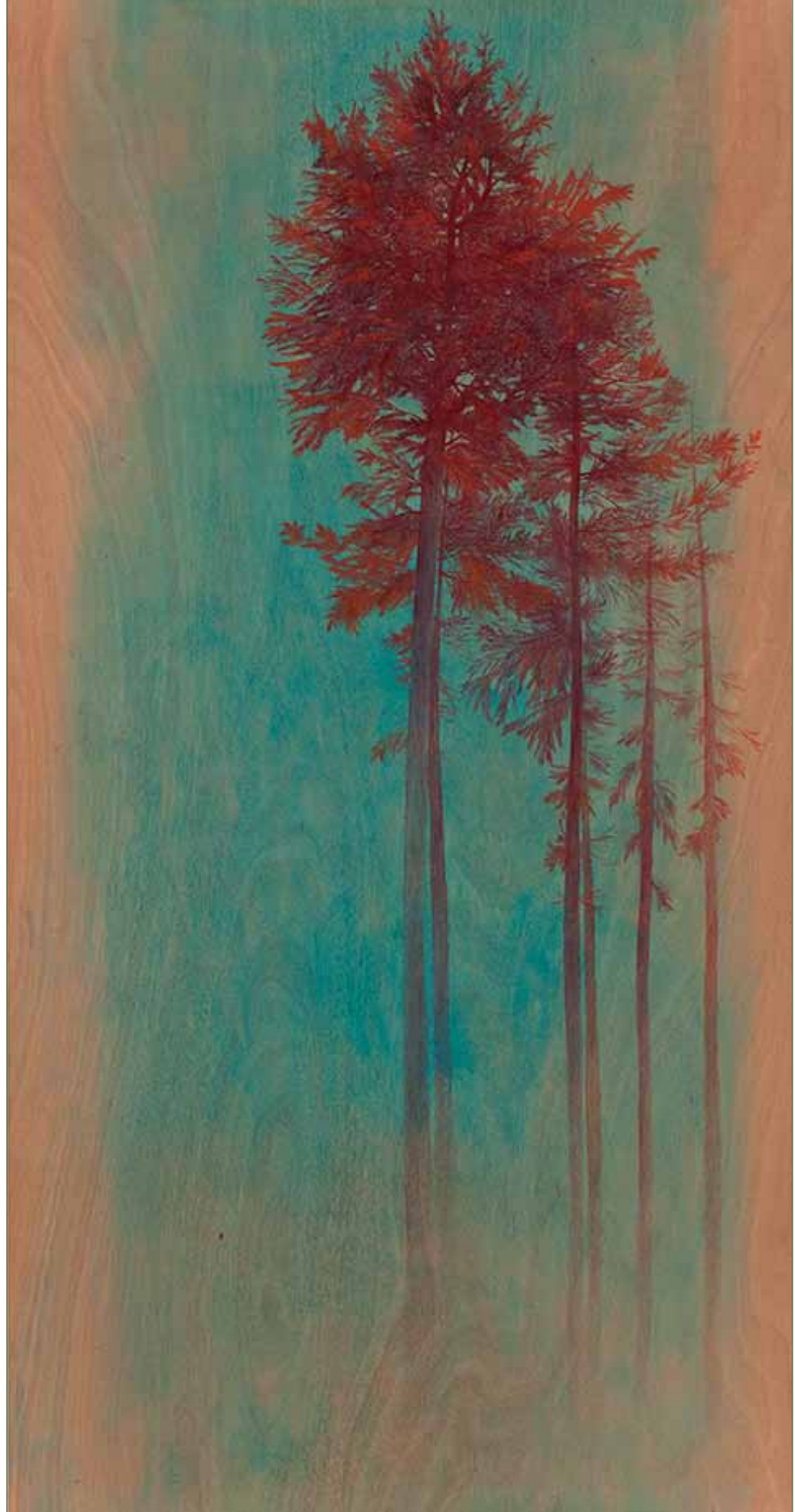
Un 1944. gada 27. jūlija saulainais rīts. Todien no Veideļiem ar kuģīti iebraucu Jelgavā satikt mammu, kā pa laikam to darījām, man vasaru laukos vadot. Kuģītis gāja pa Lielupi, pie Jelgavas pa Driksu, izgāja cauri Pils ielas tiltam, piestāja netālu no tirgus laukuma. Pēc gadiem uzzināju, ka vectēvs tai rītā no aptiekas gājis uz pili apjautāties pilsetas vīriem par frontes stāvokli. Pašiem to nezinot, mūsu ceļi vēl krustojās, vietai, kur braucu ar kuģīti, viņš gāja pāri pa Pils ielas tiltu. Pēdējā tikšanās. Drīz, agrā pēcpusdienā, sākās Jelgavas bumbošana, degšana, krievu iebrukumi. Pēc deviņām dienām viņu nošāva. Aptieka nodega. Es te. Sākās pavissam, pavisam kas cits. Ievainojums, kas ar gadiem nevis dzīst, bet palielinās, tagad sāp vairāk nekā toreiz.

Un te, citā pasaules malā divi riņķīši. Nebeidz gudrot par Lielo ielu, pelēku divstāvu namu pretī Annas baznīcai. Par mazu atvilkt-nīti vectēva vecmodīgajā rakstāmgaldā, kur tie gulēja, pirms nonāca pie manis. Vietai ir milzīga nozīme, viņi zina.

* * *

Vieglas skumjas, nezinu, par ko. Pametot skatu pa logu, ieraugu priedē zilīti, kas mēģina uzņemties galā vienai no ziedu svecēm, ar ko tagad pilni zari. Uzreiz viņai tas neizdodas, pumpuri vēl mīksti, lokās. Brīdi viņa tur plivinās gaisā virs zara ar saulē mirdzošiem spārniem. Kā tāda pavasara brīnumsvecīte. Bet tad viņa sēž pumpura galā un skatās apkārt.

Mans noskaņojums mainījās, vērtās izbrīnā par to, kas gan viss pasaulē nenotiek. Viņai jāšēž nekur citur kā šī pumpura galā! Viņa uz to pastāv un to izdara, tieši tur. Pumpurs? Vai viņš maz grib, asi nadžīni ieķeras mīkstās, gaišzaļās skujās. Bet zilīte paliek pie sava. Lai viņš sāk iepazīties ar savas dzīves būtisku

daļu, putnu turēšanu zaros. Lai viņš jau ieklausās viņu dziesmās, vispār pasaules mūzikā, un lai to panāktu, viņa pati brīdi ir kā brīnumšvecīte. Viņa atklāj, ka tās mirdz ne tikai aizgājušu bērniņas Ziemsvētku eglītēs, bet arī plaukstošos kokos, kad ir astoņdesmit divi un drošāk ar spieķi nekā bez tā. Zinātnieki atraduši, ka daba labvēlīgi ietekmē cilvēka dzīvi. Tagad, 21. gadsimtā, viņi saskaitījuši kaut kādus statistikas punktus, kas to apliecinot. Nujā, bet protams labāk vēlū nekā nemaz.

Ar viņiem ir tā kā ir. Nu cietas nav tikai zemenes un tomāti, nu melones arī. To viņi ir izdarījuši. Pie tā ir zinātnieciski piestrādāts, un tas ir panākts. No ārpusē melone kā melone, nopērku. Mājās nogriežu pāris šķēles – stingras, nesulīgas. Vairāk negribas, stāv. Nepatīk bāzt mutē ačgārnību. Mēģināt cept? Pielikt kādu sīpolu, pasautēt olīveļļā? Varbūt pamēģināšu, pirkt un projām sviest arī muļķīgi. Pie tā veikalnieki noveduši šo pirmā lieluma valsti, augļi pirmām kārtām pārvadāšanai, ilgākai turēšanai noliktavās, tikai tad cilvēkam ēšanai. Amerikas noslīdējumā ir vainīgs pār mēru aizgājis tirgus gars. Kā Padomija sevi nolaida dibenā ar meliem un nebrīvi, tā Ameriku maitā negausīga veikalošana, tā nevar. Nu jau par vēlū, jācep. Pirms dodas uz debessvalstību, jāredz, kādas ir ceptas melones. Un sāk austies minējums, ka par draņķa globalizāciju atbildīgi varētu būt veikalnieki.

* * *

Pēc iespējas mazāk kustoties jāsēž un jāgaida, kamēr reibonis pāri. Muļķīgi jau ir. Runāt ar ārstu? Viņš tūliņ parakstīs ripas. Tas ir pirmais, ko viņi dara, tas viņiem ir pamatu pamats. Un man pamatu pamats ir, ka ķermeņi nevajag ievadīt svešas, mākslīgas vielas. Tas izjauc smalkus līdzsvarus un sakarus, dievišķu sakārtojumu. Tiešām jābrīnās, ka viņi to nesaprot. Bet mācīt viņus jau es neiešu, tas bija jādara augstskolām. Tam tagad vispār nav laika, man papīri, viņiem tik un tik minūtes katram pacientam. Vienkārši jāturas no tā cik tālu var. Nu jau labu laiku tas tīri labi izdevies. Vienīgais, tas noved pie tādas atsvēšināšanās no ārstniecības iestādījumiem, ka tikai doma par varbūtēju nepieciešamību tam tuvoties jau rādās kā katastrofa, cik garš, tik plats. Es gribu, ka mani ārstē koki, zari, lapas, čiekuri, mākoņi. Tāpat krāsas un līnijas te gleznās uz sienām, tāpat tas, ar ko pilni grāmatu plaukti, grāmatu vāki. Tie to var un tie to dara. Miļlais Dievs, to taču cilvēki sen zina, pelašķi, kumelītes, liepu ziedi, Bibele. Un nu te grūž šīs ripas. Man roka ripu

burtiski mutē nebāž, tur tās stāv vannas istabas plauktā no nez kādiem laikiem, nopirkta, bet nenorītas. Nesen kāda vides tīrības iestāde skaidroja, ka tās jāved nodot īpašā vietā, zemē un ūdenī nevar laist, saindē. Un tā es pēc iespējas nekustos un sēžu. Nu jau kļūst labāk, drīz būs pāri.

* * *

Vai man papīri būtu svarīgāki par cilvēkiem? Ja tas ir slikti, tad par to jāatbild Dievam. Viņš tā licis. Bet nav slikti. Nav jau papīri vien, te šis tas cits arī ir klāt. Gan jau Viņš būs zinājis, ko darījis. Es tikai klausu, ko liek.

* * *

Zilas puķes uz augstiem kātiem šupojas vējā. Un kolibrītis arī. Kā vienkāršāko, pašsaprotamāko lietu pasaulē, viņš piemēro savu lietojumu vēja un zieda kustībai. Viņi visi trīs ir draugos.

Bet man to vajadzēja teikt par vasaras vēju, zilu spāri un meldriem Lielupes krastā. Tāpēc esmu nikna uz Krieviju, krieviem, tie to izjauca. Viņi to dara, kur parādās, jauc, ārdā, iznīcina, nāvē. Šobrīd piedalās ar to Sirijā. Tāda nodarbošanās, sevis izteikšana.

* * *

Ak, Ēri, kā viss mainās! Tie krāmi, tās čupas, par ko mēs strīdējāmies, tu man neļāvi mest ārā. Jau vairākas reizes esmu tur atradusi taisni to, kas man vajadzīgs. Šausmas. Vakar stieni, ko palikt grāmatplauktā zem dēļa, lai neielīkst. Citreiz kādu naglu, kādu stiepli. Un nu es manu, ka pati sāku paturēt visādas grabas, nu tās te krāsies un vairošies! Tas ir aplami, man ir pilnīgi skaidrs, ka no tā jātaisās vaļā. Un tai pašā laikā es redzu, ka tur atrodas palīdzība, atrisinājums sastrēgumiem, pie tam, mierīgi, mājas kārtībā. Tas ir ļoti svarīgi. Kam tad patīk par katru nieku saukt svešus amatniekus, viņi tagad ir pavisam no citas operas. Ka tu zinātu, viens, tavus pirts plikņus nopētījis, acis bolīdams, prasīja, vai es esot tā gleznotāja, uztaisījis tādu izteiksmīgu, vizzinošu ģīmi. Galva reibst, cik dažādas domas ir cilvēkos, kad tie stāv viens otram pretī.

Un tā pīle. Es taču visus mūsu laulības gadus nezināju, ka tu esi uzgleznojis tādu pīli. Vakar ieraudzīju vienā no tavām litogrāfiju kaudzēm, ļoti laba. Kas man te ir visapkārt, plauktos, atvilknēs. Guļ gadiem. Nu nē, tā vienkārši neguļ viss. Kaut kas notiek. Esmu svēti pārliecināta, ka nāk kāds izstārojums, labvēlīga ietekme, elpa, tāpēc es tos nedodu projām. Un tad šī lieta, ka tev vēl saku – ar prātu taču tam nemaz neticu! Mēs vairs

nebūsim, mēs izirsim, no mums veidosies kas cits, visa daba to rāda. Bet es saku. Un uz debesīm. Un ne tikai es. Miljoniem cilvēku to dara, Jaunsudrabiņš, govīs ganīdams, teica uz debesīm savam tēvam. Tai govju ganīšanai Latvijā bija liela nozīme! Bērni stundām, dienām netraucēti bija kopā ar dabu, tās īstenums, patiesums ielūda viņos, palika kā stingrs, vērtīgs pamats tālākai dzīvei. Viņi tur bija apgādāti ar krietnu, pamatīgu dabas mācību, kas šodienas cilvēkam sāk trūkt. Latvija, Latvija, Latvija.

Abra. Tu uztaisīji smuku, nelielu abriņu, kur mīcīt rupjmaizei mīklu, atceries? Tu mums cepi rupjmaizi. Līdzās visam, kas bija jādara, tu uztaisīji abru. Un tavs tēvs uztaisīja latviešu izkapti. Kad te pavasaros sazeļ augstie Kalifornijas vāli, tad ar mauru plāvējiniem nav ko iesākt, tad ir vajadzīgs kas cits. Mums bija kārtīga izkaptis un abra. Bet nu jau gadus abriņa stāv stadulas kaktā. Nepareizi, nepareiza vieta! Kur man to vajadzētu nolikt? Vietai ir milzīga nozīme. Tas ir viens, ko no sava mūža zinu, vietas svarīgums, jābūt savā vietā. Pazibēja doma — ka tā nenonāk tajā vāgī, kas te lāģiem brauc, ved projām nevajadzīgas mantas, sadrebina.

Kā mēs te sēdējām pie galda. Brižiem tas sāk likties kā citai dzīvei piederējis. Aiz šī loga tu gāji pa dārzu. Tu mēdzi, no rīta ārā izgājis, apstāties pie kāda ziedoša krūma un skatīties. Mierīgi, noteikti, nekam neļaudams sevi traucēt, tu labu brīdi stāvēji un skatījies. Tu zīmēji ziedus, tev tie bij labi jāpazīst. Lai es skaloju brokastu traukus, lai kaimiņš kāpj savā mašīnā un brauc, kur viņam jābrauc, lai dzēts velk debesīs nevajadzīgas strīpas, tu mierīgi paliki pie krūma un skatījies, tas bija labi. Tas vēl tagad ir labi. Ar gaismu, ziedu zīmēm vadīti briži ir stipri, dzīvo ilgāk, katru dienu es tos visādos veidos manu ap sevi.

* * *

Visām nebūšanām, saimnieciskai krīzei, banku skandāliem, klimata maiņai, britu radioziņās šorīt pievienojas tas: starptautiskajā izplatījuma stacijā amerikāņu un krievu astronauti sastrīdējušies par podu lietošanu. Protais, kā gan citādi. Divkopienu spriedze paliek un uzrādās visdažādākos veidos. Būtu laiks to ievērot un beigt tukšu runāšanu par tautu saliedējumu. Dievs, daba rāda ko citu: būtņu, veidu, parādību līdzspastāvēšanu nesaliedējoties, taisni otrādi, paturot savumu. Vai tad zaķus būtu jāsaliedē ar vilkiem, egles ar palmām? Biti ar mārīti? Neprāts. Ne to var, ne to vajag, sākt pārtaisīt dziļu dzīlēs sakņotu kārtību. Tibeta nav jāsaliedē ar Ķīnu. Latvija, Gruzija nav jāsaliedē ar Krieviju. Tas

rada berzi, ciešanas, vājinājumu. Abās pusēs. Liekas, ka dabā ir kāds noslēpums, kam cilvēks nav pietiekami tuvinājis savu domu, savu rīcību. Tepat nokalnē lielā ciprese ar saviem skaistajiem, platajiem zariem. Un mazu gabaliņu tālāk spilgts dzeltenu vizbuļu lauciņš smeļ un sildās saulē. Katram sava vieta. Katram tā īpašais veids. Tāpat tautas var cilvēciski dzīvot viena otrai līdzās, drīzāk jādoma kā veicināt to, nevis gvelzt par neiespējamu, pret dabisku sapludinājumu. Kur šāda dabas paraugu un padomu neievērošana noved, ļoti uzskatāmi rāda Krievija, kopā ar gadu simtus piekoptu kaimiņtautu pakļaušanu, pieliedēšanu sev, pastāv atpalcība, nepievilcība, berze. Sapludinājumam tuvs sakars ar šķīšanu, iršanu, izbeigšanu.

* * *

Ejot no vienas istabas otrā, acis ierauga aiz loga zilu ziedu. Paldies. Drusku tālāk priedes stumbrs, uz pelēkām rievām priecīgi saules zaķīši. Paldies. Turpat netālu dažī ozola zaru galī, arī priecīgi. Pačukst kaut ko zaķīšiem. Celiņš nobiris ar skujām. Taisni tā kā meža takā, kas veda no Dalbes stacijas, paldies! Te, kur stāvu, tuvu gleznas, pazīstami veidi, vilcieni, līnijas, ļoti radniecīgi, ar līdzīgu ietekmi tam, kas ir ārā, paldies, ka tas te ir. Pāri plecam aiz Ēra istabas loga jaušama ābelīte. Tās zaru ēnas slīd pār rakstāmgaldu, pāri dažiem viņa papīriem, kas tur vēl stāv, labi.

Vai tad tā nav? Nāk un nāk dāvanas. Pie tam, dzīvas, pulsējošas, nesalīdzināmas ar kaut kādām mantām, naudām. Tais ēnās ir kaut kas no koka dzīvības, pašlaik no tā plaukšanas. Un ar to tās viegli pieskaras galdam. Šai vietai, šim brīdim, tas ir tik lieliski, tu gribi pateikties. Acu priekšā pēkšņi parādās bez dziļākas izpratnes redzēti skati, kur islamticīgie pulkā nometušies ceļos. Jā, taisni tā, tu pēkšņi saproti! Viņi to ir ieņēmuši savā ticībā, viņi atrod par vajadzīgu vairākas reizes dienā iet mošejā, noliekies un pateikties. Tas celis lāga neļauj, bet rokas pašas no sevis saliekas, acis pašas no sevis skatās augšā uz priedi. Vai tad tā nav? Vai tad tā nav īstenība? Īstenība jāņem vērā.

* * *

Drusku brīnos, ka šajā lejupslīdēšanas laikā bieži, gandrīz pa lielākai daļai, ir prieks, pacīlība. Kā tas var būt? Taču apzinos, ka mani vairojas trūkumi, aplamības. Un neraugoties uz to, veras kas cits. Ļoti palīdz daba. Dabā ir Dievs, Dieva prāts, un līdz ar to stiprinājums. Es nezīnu. Bet redzu, ka tā dod, rāda, mierina. Tikai ieraugot putna lidojumu, tikai pieskaroties dzīvam, zaļam zaram, jau jūtama labvēlīga ietekme. Kā visam pieskaras

gaisma, kā rīta miglai ceļoties, tajā jaušama saule. Un lietus nākšana! Tumši, zemi padebeši lēni slid šurp pāri mežiem un pauguriem, mikls pelēkums jau sāk saplūst ar dārzu zaļumu. Tie pazīst viens otru, tie ir savējie. Viss pareizi, tā kā tam jābūt. Lietus tuvošanās bieži ir kā ievērojams brīdis, kad cits jāpaliek malā. Šīs varenības un skaistumi gandrīz pilnīgi aizēno manu iziršanu, ar pārlicību dodu savu uzmanību tam.

* * *

Priede kļuvusi kaut kas līdzīgs svētvietai, altārim, pieeju, apstājos, pateicos, lūdzu, cilvēks atrod sev tādas vietas. Acīmredzot, tas ir nepieciešams, baznīcas, svētbildes, krucifiksi. Te Radītāju sācis pārstāvēt šis koks, pieejams gan dārzā, gan tuvi, labi pa logu redzams. Sevišķi skaists tas ir no rītiem, kad pa zariem slid un izmainās zemi stari. Tad stipri jūt, ka tur ar skujām, gaismām, vēsmām brīnumainā saskaņojumā risinās varenas lietas. Laiks, jaunas dienas sākums nāk pāri jūrām, zemēm, pieskaras koku galiem, cilvēku domām. Ja būtu jāpasaka lielākā vēlēšanās, tā būtu sevis pielāgošana, tuvināšana šim saskaņojumam. Rīta saule uz priedes ir viena no brīnišķākām lietām pasaulē.

Reiz tur gandrīz pašā galā bija uzrāpies Āris, tāds septingadnieks, jau toreiz tas bija liels, augsts koks. Nobijos, ka nenokrīt, gribēju saukt, lai tūlīn kāpj zemē, bet aprāvos, labāk netraucēt viņa uzmanību. Nokāpis, viņš teica: es tur labi paskatījos apkārt.

* * *

Vēss, pelēks, līst. Lauru krūmam aiz loga plaukst ziedi. Pie pašas rūts, tuvu acīm ļoti skaidri parādās kāda īstenība. Vēja dzītas, aukstas lāses plūst pāri pumpuram. Un tas ver vaļā ziedus. Tam ir ziedēšanas laiks, un tas zied, negaida sauli. Pati šī aina ir kā maza saule. Ļoti skāra tas, cik tuvu šis skarbaiss skaistums te bija pie rūts, tieši acu augstumā.

Rakstniece Benita Veisberga ir viena no pirmajām jaungaitniecēm – tēlojums „Ar Oldzīti,” kas ir arī viņas pirmā publikācija, iespiests *JG 5-7* (1956). Romānam *Es, tavs maigais jērs* (1968, Jāņa Jaunsudrabiņa balva) seko liriskā dienasgrāmata *Orindas piezīmes* (1977), atmiņu grāmata par dzimto Jelgavu *Brīnumaini* (1995, PBLA KF balva) un *Trimdas grāmata* (1995, PBLA KF balva). Publikācijas Latvijas un trimdas periodikā. „Pierakstu” iepriekšējie teksti atrodami *JG243*(2005), 251(2007), 258(2009), 264(2011). Zīmējumu 13. lpp. darinājis rakstnieces dzīvesbiedrs Ēris (1921-2001).

Ligita Levinska

JĀŅA KLĪDZĒJA CĪLVĒKA BĒRNS

MĪTISKĀ LAIKTELPA
AIZVADĪTĀ GS. 20.
UN 30. GADOS

Klīdzēja daiļrades nozīmīgākā daļa atspoguļo lielākoties starpkaru periodu, kas ir *reālā humanizētā dzimtenes telpa miera dzīves apstākļos* (Tabūns 1999,183) – droša un harmoniska, cilvēki saglabājuši senču paražas un tikumus, uztur saikni ar dabas likumbām un Dievu, nodod pieredzi nākamajām paaudzēm, tādējādi nodrošinot cikliskumu. Krievu literatūrzinātnieks Mihails Bahtins apcerē „Laiks un hronotops”, vērtējot Ļeva Tolstoja daiļradi, lieto dabas un ģimenes idilles hronotopu (Bahtins 1999,117), ko iespējams attiecināt uz Klīdzēja tekstiem.

Tā kā romānu *Sniegi, Dāvātās dvēseles un Cilvēka bērns* raksturojums ir līdzīgs, uzsvāru liksim uz pēdējo. Visos tiek aplūkota nevis Latvijas laiktelpa vispār, bet gan noteikta vieta konkrētā laika nogrieznī (tā ir Latgale, atsevišķos gadījumos – Rīga vai citas pilsētas, kur gan uzturēšanās ir īslaicīga). Klīdzējs rekonstruē 20. gs. 20.-30. gadu Latgales lauku laiktelpu pirms radikālām pārmaiņām Eiropas valstu politiskajā sistēmā – ārpus politikajām kolīzijām tā ir idealizēta, noslēgta un sakrāla. Būtiska nozīme piešķirta zemei, darba tikumam, ģimenei un Dievam.

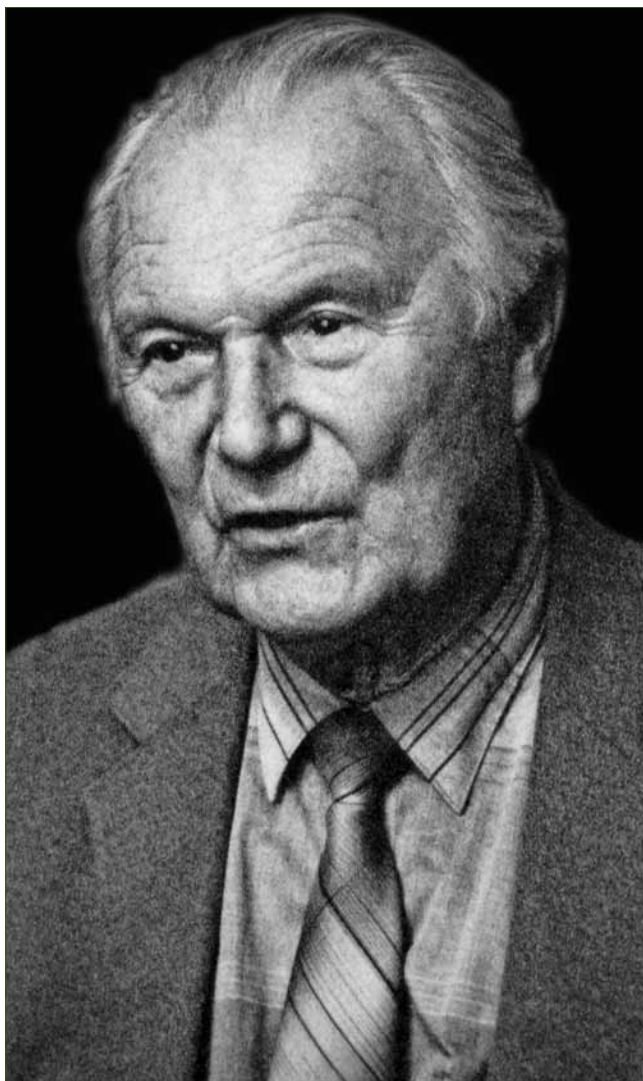
Galvenais varonis *Cilvēka bērns* ir Bonifācijs Pāvulāns jeb Boņuks, kura dzīve attēlota Latgales lauku sētā, raugoties caur gadalaiku prizmu. Kā atzīmē Salceviča, Latgale Klīdzēja darbos nereti parādās, skatīta cilvēka bērna acīm, kā *brīnišķīgi lirisks un smalks, gudra humora pilns stāstījums par 20. gadu Latgales zēna vai meitenes izjūtām, vērojot apkārtējo pasauli, grūto, bet rāmo un stabilo zemiņu dzīvi* (Salceviča 2005,124). Bērības mierpilnā, izzinošajā laikā, ideālā eksistences vietā var redzēt dabisko floru un faunu; dabiskais tiek vērtēts kā skaistais un cēlais, cilvēka iekšējo pasauli un sirdsapziņu nesamaitājošs un attīrošs. Galvenie varoņi ir laimīgi un harmoniski, bet, ja tādi nav, tad norisinās iniciācija Dieva vai dabas klātbūtnē.

Romānā mītiskā laiktelpa ir dominējošā, tai ir *kvalitatīvi atšķirīgas daļas: vidus un malas. Vidus ir viskosmizētākā vieta, tāpēc parastos apstākļos visdrošākā un dzīvībai labvēlīgākā.*

Savukārt malas iezīmē robežu starp kosmizētu telpu un haosu (Kursīte 1999,499). Šo vidus telpu ilustrē mājas tēls, kas ir pasaules strukturējošais faktors, centrs, sākums, centrālais komponents cilvēka pasaulē, kas funkcionē kā atskaites punkts jebkurai darbībai. Roberts Mūks konstatē, ka *sakrālās telpasdzīvēkā nozīme atklājas „centra” simbolismā. Centrs ir vissakrālākā vieta* (Mūks 1991,44). Būtībā mājas tēls (centrs) ir viensēta ar tai pieguļošu lauku ainavu, vārti kā robežšķirtne norāda, ka tā ir slēgta, no apkārtnes norobežota vieta. Harmoniskajai mājai var piedēvēt nemainīgas vērtības konotāciju, apkārt esošās lietas var transformēties, taču viensētas pasaule kā noslēgts mikrokosms ir fundamentāls visām trīs aplūkotajām paaudzēm. Mājas kā mītiskā pasaule ir *labi, pamatīgi nostabilizēta, (...) un arī pati zeme – vieta, kurā cilvēks realizē sevi kā cilvēks, – atrodas uz stabila pamata*. Boņuks var sākt dzīvi *vienīgi saprotamā, tuvā un obligāti stabilā pasaulē* (Rubenis 1994,13). Mājas sistēmā ir sava struktūra, tāpēc viens iztrūkstošs elements deformē tās veselumu, tā Boņukam tiek aizrādīts, kad viņš ilgāku laiku neierodas kopā ar pārējiem ģimenes locekļiem pie vakariņu galda (Klīdzējs 2011,85). Mājas tēls nereti arī iegūst divējādu raksturu, piem., Boņuks, sastrīdoties ar Paulīni, nevēlas šķērsot sliekšni, nevēlas pāriet savā telpā: *Boņs apstājas uz sliekšņa, un viņam nemaz negribas iet dzīvēkā istabā. Kā lai viņš to darītu, kad te, viņa pašā mājās, viņam nodara tādu netaisnību* (turpat:12). Ir arī ārēji spēki, kas šo centru – mājas – vēlas pakļaut destrūkcijai, piem., Paulīni ar māti no savas telpas vēlas padzīt Kazačs, fakts, kurā jēgpilnu nozīmi iegūst upes tēls, ko Janīna Kursīte pieskaita pie sakrālām objektiem (Kursīte 1999,93). Kad Boņuks un Justs nojauc tiltu pār Mūrdulu, tas ir veids, kā izvairīties no svešā elementa (Kazača) sakārtotajā un sakrālajā struktūrā, šī korekcija paredz taisnīgu sodu. Boņukam tiek arī stāstīts, ka viņu vecā Agnese atnesusi no Mūrdulas (Klīdzējs 2011,55), tādējādi aktualizējot latviešu priekšstatu par cilvēka rašanos – latviešu antropogoniskajos priekšstatos viena no bērna biežākajām rašanās vietām ir ūdens (Kursīte 1996,13).

Vidus telpa raksturo drošību, tā Boņuks dodas pie krusttēva Antona Pāvulāna uz Ceriņiem un, atverot vārtu durvis, redz, ka krusttēvs stāv pie akas pagalma vidū (Klīdzējs 2011,128), respektīvi, garantē Boņukam pagaidu drošību, jo būt vidū nozīmē atrasties sakrālās telpas visdrošākajā vietā (Kursīte 1999,502). Ciemos ierodoties Lidijai un Jezupam, *Boņs pamet skatu uz istabas galu un redz, ka tēvs*

Cilvēka bērna autors Jānis Klīdzējs

baltā krekļā ir iznācis ciemiņiem pretī un ver vaļā lielos, zaļi krāsotos pagalma vārtus (Klīdzējs 2011,102). Baltā krāsa latviešu folklorā, arī literatūrā ir tikumības un īpašas tuvības zīme (Kursīte 1996,54). Tēva iznākšana pretī ciemiņiem akcentē respektu pret tuviniekiem. Turklāt tas ir liecinājums, ka mājās ir izveidota patriarhāla kārtība. Bieži parādās ritualizētas darbības, īpaši vectēva rīcībā, piem., vectēvs nokritušo maizes gabaliņu pacel, nobūco un apēd, pēc kā pārmet krustu un dodas savās gaitās, paskaidrodams Boņukam: *maizīte ir no Dieva. Ja ar maizīti neapietas labi, tad Dievam sāp* (Klīdzējs 2011,34). Vectēvs vienmēr ar savām zināšanām paplašina arī Boņuka priekšstatus, atzīmējot, ka daudz ko var apgūt no dabas telpas, piem.: *Mežos vienmēr ir jāskatās pēc saules, – atsaka vectēvs. – Tur ir rīti, tur – dienvidi, tur – vakari, tur – ziemeļi. Mēs tagad braucam iekšā no dienvidiem uz ziemeļiem. Ārā brauksim – no ziemeļiem uz dienvidiem. Saulīte rādīs ceļu* (turpat: 50).

Reālās un ireālās pasaules koeksistence vērojama romāna mītiskajā laiktelpā, kurā autors gandrīz nekad nepasaka darbības norises laiku. Lasītājam darbības „kad” jāizsecina pašam pēc konteksta, kas meklējams starp izplūdušām vai apstādinātām lineārā laika robežām. *Cilvēka bērņā* ir tikai viena norāde uz vēsturisko konkrētību, proti, tiek minēts, ka Latvijas prezidents ir Jānis Čakste (turpat: 32), tātad romānā tiek aplūkots laiks aptuveni no 1922. līdz 1927. gadam. Laiktelpas horizontālais līmenis akcentēts trīs gadalaiku ietvaros – sākas ar ziemas periodu, savukārt noslēdzas ar laiku pirms rudens. Dabā ir nemitīgas pārmaiņas, jo tā ir dzīvs organisms, tāpat kā cilvēku dzīvēs arī tajā regulāri mainās norises. Piem., pavasarī Boņukam šķiet, ka zeme ir sākusi runāt (turpat: 44), tajā ir vitalitāte, augšāmcelšanās no miega, notiek kustība, kas arī pašam Boņukam ievieš dzīvesprieku: *Viss ap viņu tā skan vienā skanēšanā, un zeme un debesīs mirdz ar sauli, zilumu, brūnumu un zaļumu, ka Boņā dūkdams sāk celties tik skanīgs prieks, ka Boņs to vairs nekā nevar noturēt pie sevis vien. Uzskrējis Gaura kalnā pašā augstākajā vietā, katrā rokā pa zābakam sev pacēlis augstu pār galvu un ar basajām kājām palēkdami, Boņs sāk kliegt, cik vien spēka: „E-ōū-āū!... Pa-va-sars!... Pa-va-sars!... Pava-sars!... (turpat: 45-46).*

Pasaules ainu *Cilvēka bērņā* nosaka panteistisks pasaules redzējums. *Būdam katolīcīgs, Latgales cilvēks rakstnieka vērtējumā ir arī panteistiski redzīgs. Atbildība par zemes kopšanu, par lopiem un pārējo dzīvo radību viņam ir Dieva nolikta – tā kritiķis Bronislavs Tabūns (Tabūns 1999,182). Laukos vislabāk vērojama saplūsmē cilvēkam ar dabu un Dievu. Neomītismā būtisku lomu ieņem panteisms (priekšstats par dievības iemiesošanas visā). Boņuks, pēc vakariņām iziedams ārā, spriež, ka Dievs ir mīlīgs un labs un ka viņš sēž rijas galā un klausās, kā naktī dzied laimīgi cilvēki un kā plāvās sprauslo priedīgi zirgi (Klīdzējs 2011,89). Dievmāte savukārt veic auglības veicināšanas aktu: *Viņa pastaigā arī pa tīrumiem. Kuru tik pusi viņa pa tīrumiem pasvētī, uzreiz rudzi sāk ziedēt sudrabainiem dūmiem, un tāda sudrabaina ziedēšana ceļas līdz debesīm. To Boņs ir šodien pat redzējis savām acīm: rudzi zied tādiem sudraba mākoņiem, ka aiz tiem ne mežu, ne kalnu redzēt (turpat: 150). Dieva esamību dabā ne visiem ir iespēja ieraudzīt, tā vectēvs par Kazaču konstatē: *Viņa dvēsele mirst badā. Viņam nav laika apstāties un paskatīties, un apjēgt, kā Dievs zied pa rudziem, pa līnēm, pa sarkano āboliņu un uz vaska svecēm svētdien baznīcā... Kazačam labu prātu sagādā tikai***

nauda un viņa paša vēders... (turpat: 178). Tiek pausts uzskats par ētisko kvalitāti.

Cilvēks un telpa ir vienoti un nedalāmi elementi. Semiotiķis Vladimirs Toporovs uzsver indivīda un telpas simbiozi: *cilvēks atklājot, radot un izzinot telpu, apgūstot to un šajā notikumu ķēdē viņš vienmēr ir subjekts, bet arī telpa atklāj un rada cilvēku, iepazīst un apgūst to un tādējādi subjekts ir tieši telpa, bet cilvēks un telpa (pirmajā gadījumā) ir objekti (Топоров 1995,478). Cilvēks ir organisma pasaules sastāvdaļa, kas dzīvo un rīkojas saskaņā ar apkārtējo telpu, izjutot ciešu saikni ar to. *Šī savstarpējā cilvēka un telpas piederība, kopsakarība un savstarpējā atdeve arī veido šīs struktūras būtību, kas balstās uz savstarpēju papildināšanu un nepieciešamību. Šo divu pirmsākumu, kas var ieņemt gan pasīvo, gan aktīvo pozīciju, korelācija un harmonizācija nosaka dzīvo saikni starp cilvēku un telpu, turpina Toporovs (turpat: 478). J.Klīdzēja romānu raksturīga iezīme ir dabas ainavas, kurās galvenie varoņi piedzīvo vislielākos katarses brīžus. Viņi ar dabu ir organisks veselums, daba kompensē galveno varoņu vientulību. Piem., lai izbēgtu no gājiena uz pirti kopā ar sieviešu kārtas pārstāvēti, Boņuka drošības garants un katarses iespēja ir lielā eglaine, kur kā atpestīšanas dziesma pār Boņa galvu iešalcas egļu platie zari (Klīdzējs 2011,199), tātad šajā brīdī mežu var identificēt ar mājas jeb centra jēdzienu. Mūks atzīmē, ka vārdam „centrs” nav nekāda sakara ar ģeogrāfiju: *katrā apdzīvotā novadā var atrasties vairāki centri un katru no tiem var saukt par „pasaules centru”; tas var tikt asociēts ar sakrālīem kokiem, upēm, kalniem, svētnīcām (Mūks 1991,44). Šo pasaules centru pārstāv ne tikai eglaine, bet arī Gauru kalns – viens no mītiskās pasaules modeļiem, axis mundis variantiem un Boņukam dod visu redzošā vērotāja pozīciju un garīgās realizācijas iespēju.***

Boņuks dzīvo pēc dabas ritma, viņš ir iekšēji līdzsvarots, jo jūt savu un dabas vienotību, daba ir inspirācijas avots. Dabas elementi ir līdzeklis pret psiholoģiskajiem satricinājumiem, tā Boņuks sāpēs par apzināšanos, ka jāzaudē Brigita, pārskrīens pāri Mūrdulai un iemetas uz mutes kartupeļu vagā un raud. *Labi, ka kartupeļi saauguši tik lieli, ka pasau- le neredz (Klīdzējs 2011,158). Mītiskajā laikā galvenais varonis mēģina no jauna radīt savu pasauli, haosu cenšas pārveidot par harmoniju, mīts rada ilūziju, bet varbūt arī ne tikai ilūziju, ka cilvēks nav vientuļš, ka viņš ir iekļauts un darbojas kādā lielākā sakarībā. Mītiskā klātbūtne ir tas tilts, kas palīdz indivī-*

dam tikt pāri krīzes bezdibeņiem un saskatīt atdzimšanas iespēju (Kursīte 1999,515).

Antinomiju iegūst opozīcija savējais – svešais. Būtībā šo pretnostatījumu reprezentē mikro- un makro- laiktelpas. Dzīve lauku mājā norit dabas klātbūtnē, un individa telpiskā izjūta prioritāri saistās ar viensētu un tās apkārtni. Arpus viensētas sistēmas ir sveša un nezināma kategorija. Tā, spriežot par radinieku Lidijas un Jezupa telpu, Boņuks konstatē: *Tur pat saule nelec tā kā te, Pāvulānos* (Klīdzējs 2011,146) *Cilvēka bērnā* iezīmējas divi svarīgi laiktelpas modeļi – pilsēta un daba. Lai gan kā prioritāte tomēr tiek uztverti lauki, pilsēta nav kaut kas negatīvs, jo saistās ar izglītības ieguves vietu un sevis pilnveidošanu (romānā *Dāvātās dvēseles*), pilsētā tiek paplašināts cilvēku garīgais apvārnis. Boņukam Rīgas tēls saistīts ar nezināmo un neapzināto, kam par iemeslu ir priekšstati no mutvārdu naratīva un vizuālā materiāla: *Par Rīgu Boņa zināšanas ir nākušas no diviem – no tēva stāstiem, kad tas tur bijis, kad vajadzējis karot ar vācieti, un no papirosu kastīšu vākiem. Nav tā, ka Boņš nebūtu bijis pilsētā. Salāni ir tepat lejā aiz kalna, un gandrīz katru nedēļu reizi Boņam gadās tur nokļūt. Arī Salānos ir šis un tas – bodes ar dzelzi, petroleju un konfektēm, citās ir arī labi naži. Bet – Rīga... Tur esot nami, tādi nami, ka, lai varētu redzēt jumtu, vajagot tik ļoti atliekt galvu, ka galva varot nolūzt kā vārpa. Tur esot arī pilis – un kādas pilis!* (turpat: 31). Arī Daugava, salīdzinot ar piemājas upi Mūrdulu, ir saistīta ar nezināmā kategoriju: *Mūrdula lejā ir izkāpusi no krastiem, izpletusies pār visām pļavām un nes vēl arvien ledus gabalus, reizēm kokus, dēļus, reizēm alkšņus un egles ar visām saknēm. Laikam gan tā tagad ir tikpat liela kā Daugava, kuru ir redzējis tēvs un Tāncis* (turpat: 42). Pasaule kopumā ārpus viensētas Boņukam šķiet atvērta sistēma: *...pasaulei nav kaktu nekur, visur var iet uz priekšu un redzēt jaunas lietas* (turpat: 101). Svešajā jēgpilna nozīmē ir saulei, piemēram, Bibuka gaidāmās kāzas ir kā aiziešana no Boņuka dzīves: *Vai tik tur pats Bibuks nebrauc ar laiviņu? Uz brīdi Boņam liekas, ka viņš redz Bibuku aizbraucam pa saules rieta sarkanumu laiviņā, un viņam metas tik skumīgi un žēli, ka kaklā metas sauss, domās no Bibuka atvadoties uz visu mūžu* (turpat: 80). Guntis Pakalns, analizējot latviešu tautasdziesmas, norāda uz mirušo pasaules lokalizāciju rietumos un postulē uzskatu par saules rietu kā nāves metaforu (Pakalns 1991,61-63). Šo uzskatu var patapināt un attiecināt uz iepriekš minēto piemēru attiecībā uz Bibuka metafo-

risko nomiršanu, jo, pārejot sievas statusā, viņa aiziet no Boņuka dzīves.

Robeža starp savu un svešo teritoriju vienmēr asociējas ar bailēm, draudiem, tāpēc Boņuks atgriežas atpakaļ harmonizētajā centrā. Līdzīgs ir viņa spriedums par savu suni Žiku, kurš vienmēr atgriežas savā drošajā, stabilajā telpā: *Zinu jau zinu, kā tu varēji atrast šejieni... Tu biji gan pavisam citā – svešā – debess pusē, bet tu varēji atrast ceļu uz mūsējo tāpēc, ka tādas otras līdzīgas debess pušes nav nekur visā pasaulē, vai ne? (..) Otrās tādas nav nekur un nebūs!* (Klīdzējs 2011,146). Lai novērstu netaisnību un atgūtu savu nozagto suni Žiku, lai oponētu tam, ka ļaudis kultivē baušļu pārkāpšanu, Boņuks patstāvīgi dodas ceļā, kas viņam ir tikai kustības sākums bez ilglaicīga turpinājuma, kam par iemeslu ir psiholoģiskais diskomforts svešajā laiktelpā. Būtisku vietu ieņem ticības kategorija, Boņuks apgūst reliģiska satura tekstus, dvēsele paliek cieta un stīva kā dēlis (turpat: 6). Viņš izprotot, ka dvēsele ir stiprāka par miesu, ka tā pat ļaunajam garam var apgriezt ausi un aiztaisīt muti, ka viss labais cilvēka dzīvē nāk no dvēseles un ka viss vājums, grēks un citas nelabās lietas nāk no miesas (turpat: 19), izprot grēka un sirdsapziņas nozīmi. Būtisku konotāciju iegūst mīlestība citam pret citu un mīlestība pret Dievu; šo faktoru līdzās pastāvēšana un savstarpēja papildināšanās organizē cilvēku ikdienas norises pakļaušanos augstākajiem spēkiem, laiks tiek vēltīts pateicībām un lūgšanām. Reliģijas nozīmi Klīdzējs formulē kā sastāvošu no trim komponentiem: attiecību harmonizēšana ar sevi, savu iekšējo pasauli; attiecību sakārtošana ar citiem cilvēkiem; attiecību veidošana ar Dievu (turpat: 254).

Jāsecina, ka lauku viensēta un tās tuvākā apkārtnē funkcionāli veido savdabīgu ideālās pasaules modeli. *Cilvēka bērnā* mājas lokuss figurē kā centra sakrāla un mītiska laiktelpa, kur būtisks ir panteiskais pasaules kategorizējums. Savas mikropasaules robežas pārkāpšana asociējas ar nezināmo un svešo kategoriju. Mītiskā mājas laiktelpa ir noslēgta un ģeogrāfiskos izmēros neliela, taču ārpus šīs teritorijas iegūst kosmiskas proporcijas. Dominē dzimtās vietas harmoniskums un ētiskā kvalitāte. Klīdzēju interesē ne tikai bērna iekšējās pasaules atveide, bet arī viņa attiecības ar apkārtni, Dievu, ģimeni.

Turpinājums sekos

AVOTI ►

Ligita Levinska ir LU Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļas filoloģijas maģistre.

Una Alksne

ESTĒTISMS FRIČA BĀRDAS LIRIKĀ IV DZĪVĪBA UN ZIEDĒŠANA

Sākums JG270, 271, 272

Vērtējot Friča Bārdas un Rietumeiropas estē-
tisma autoru attieksmi pret dabu, jāatceras,
ka dzejnieks nāk no kultūras, kas tradicionā-
li ir bijusi ļoti tuva dabai un viņa dzīves laikā
vēl nav no tās attālinājusies. Bārdas pirmais
biogrāfs Edgars Sūna viņa dzeju raksturo kā
īpatnēji un viengabalīgi laucinieciski domā-
jošu un laucinieciski jūtošu, ko vēlākie pil-
setas kultūras iespaidi *nav izjaukuši, varbūt
tikai noskaidrojuši, izsmalcinājuši un garīgi
padziļinājuši* (Sūna 1925,19).

Viens no visbiežāk akcentētajiem viņa pasaules
uzskata aspektiem ir panteisms vai pan-
enteisms. Citējot filozofu Paulu Dāli, *daba
Bārdam nav Dievs, un Dievs nav daba, bet
Dievs dzīvo dabā kā viņas organizatoriskais,
radošais spēks un likums, (..) pasaules gaitas
noteicējs, pie kam ārējā daba ir Dieva svēt-
nīca, viņa zaļais dzīvais nams. (..) Bārda nav
p a n t e i s t s, bet p a n e n t e i s t s,*

▶ AVOTI

- Bahtins, M. (1999). „Laiks un hronotops”. *Kentaurs*,19:111-123.
- Klīdzējs, J. (2011). *Cilvēka bērns*. Rīga: Jumava.
- Kursīte, J. (1996). „Latviešu priekšstati par pasaules un cilvēka rašanos (kosmogonija un antropogonija)”. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne:8-31.
- Kursīte, J. (1996). „Krāsas”. Turpat:44-95.
- Kursīte, J. (1999). „Mītiskā Daugava”. *Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā*. Rīga: Zinātne:93-107.
- Kursīte, J. (1999). „Mītiskais laiks latviešu folklorā”. Turpat:14-29.
- Kursīte, J. (1999). „Mītiskā telpa”. Turpat:499-507.
- Mūks, R. (1991). „Sakrālā telpa un centra simbolisms”. *Karogs*:43-47.
- Pakalns, G. (1991.). „Miruso pasaule rietumos – vai mīts par tautasdziesmu mitoloģiju?”. *Grāmata*, Nr.7-8:60-74.
- Rubenis, A. (1994). *Cilvēks mītiskajā pasaules ainā*. Rīga: Zvaigzne:11-18.
- Salceviča, I. (1992). „Par cilvēkiem ar bagātām un dāsnām dvēselēm”. Klīdzējs J. *Dāvātās dvēseles*. Rīga: Zinātne:5-24.
- Tabūns, B. (1999). „Jānis Klīdzējs”. *Latviešu rakstnieku portreti. Trimdas rakstnieki*. Rīga: Zinātne:177-189.
- Топоров, В. Н. (1995). *Миф, ритуал, символ, образ: исследования в области мифопоэтического: избранное*. Москва: Прогресс:476-574.

kas ir panteisma un teisma sinteze (Dāle 1962, 54). Arī literatūrzinātniece Inese Treimane savukārt pasvītro, ka *Bārdas dzejas personifikāciju, metaforu, deminutīvu šķietami naivā vienkāršība ir ārkārtīgi dziļa teiska pārdzīvotuma un filozofiska pasaules tvēruma virskārta* (Treimane 1998,355).

Šīs zemes skaistuma atklāsmē vislielākā nozīme ir augu tēliem, gan eksotiskiem (tuberozēm, lilijām, orhidejām; palmām, tamariskiem, ciedriem, pinijām, cipresēm u.c.), gan Latvijā sastopamajiem. Plaši pārstāvēti ir koki – egles un priedes, bērzi, liepas, kļavas, ķirši, ābeles, alksņi, vītoli un papeles. Tautiskā romantisma aprobētos ozolus Bārda gan nepiemin. Dzejolī „Tautas dvēsele” latviskās ainavas veidošanai izmantoti bērzi, liepas un lazdas. Skaistums īpaši saistās ar bērza tēlu, kurš visciešāk saistīts ar dvēseli („Bērza dvēsele”, „Bērzi”, „No dzīves es par dziļu ievainots” u.c.). Dzejolī „Pļavā” plaukstoši bērzi spoguļojas palu ūdeņos un tiksmiņās par savu skaistumu: „*Ai, kā tiem pašiem mīkstās zelta cirtas tik! Tiem visu dienu spoguļoties neapnik*” (Bārda 1990,47). Rudzus, kas simbolizē auglību un darbu, gandrīz vienmēr rotā rudzupuķes vai rasas lāses (*rasas zīles*). Īpaši jāatzīmē vītenaugi, kas formā un kustībā ir viens no jūgendstila estētizācijas paņēmieniem (Ratniece 2010,52). Vītenaugu vieglums, it kā gaisīgums, un tiecība pretī debesīm Bārdam ļauj tos saistīt ar sapņa un reibuma apziņas stāvokļiem un padarīt par vēstnešiem no cilvēkam neizzināmām sfērām. Efejas bez izņēmuma norāda uz nāvi, bet vīnogulājs ataino dzīvības skurbumu.

Bagātīgs ir ziedu tēlu lietojums, ko komentējis kritiķis Vilnis Eihvalds: *Plašā klāstā un daudzās variantos ziedu tēlus un puķu metaforiku sastopam izsmalcinātā romantiskā Sapņotāja spožajā dzejadē, gan cēlās Zvaigžņumeitas rokās (..), gan arī daudzi mūsu pašu planētas botāniķu reģistrētie krāšņumaugi* (Eihvalds 1995,160). Tas sasaucas ar Umberto Eko teikto *Skaistuma vēsturē: Vienīgais dabas objekts, kas spēj izdzīvot un pat triumfēt dekadentisma estētiskas gaisotnē, ir zieds (..) [kas] dekadentus valdzina kā filigrāns pseudomāksliniecisks dabas juveliera darbs, tāpat īpaši pievilcīga tiem šķiet zieda piemērotība stilizācijai, pārveidošanai par ornamentu, tā spēja kļūt par rotu, arabesku, kā arī visai augu pasaulei raksturīgais trauslums un vītums, straujā pāreja no dzīvības nāvē* (Eko 2009,342). Ziedu (liliju un malduguns liesmu puķu) ornamentālā funkcija paralēli simboliskajai skaidri iezīmējas dzejojuma „Sukuburs” fragmentā:

*Purezera lilijas —
dvēslēs jaunā varā —*

slaidas bālas saceļas,
 steidzas rindā garā,
 Dej gar ceļu tālumā,
 ceļinieku viļot,
 nozūd miglas bālumā,
 zilas dzirkstis šķīlot
 vizuļainā vainagā,
 kamēr pašas bālas
 kļūst un saplok garumā
 tad uz miglas vālas.
 Palsiem miglas zirgiem brauc
 nu uz dzīlēm saltām.
 Atkal dzīļu tumšais auts
 rakstīts līļām baltām.

(Bārda 1990,175-176)

Matu zaļums un trauku zilums ir savstarpēji papildinošs, kamēr liesmu puķu sārtā un sarkanā krāsa kontrastē ar miglas bālo un palso. Zili vizuļainās dzirksteles izceļas uz dzīļu tumsas un miglas bāluma fona. Vistiešāk vizuālais kontrasts ar tiešu atsauci uz ornamentu ir izteikts fragmenta pēdējās divās rindiņās (*dzīļu tumšais auts / rakstīts līļām baltām*). Dzejolī „Skūpstī” liriskā „es” pagātnē piedzīvotie skūpstī vizualizēti kā orhidejas, kas vijas ziedu vainagā vai krellju virtēnē (Bārda 1992,102).

Dzīvība un ziedēšana dabā sasniedz maksimumu pavasara beigās un vasarā.

Rumbiņos (1913) sarakstītais cikls „Vasaras idilles” ir sajūsmas pilns, pārmaiņus rotaļīgs un lirisma un reliģisku jūtu piestrāvots veļījums dabas skaistumam. Tas ir laiks, kad dzīvības reibums pārņem visas dzīvās būtnes: arī kāposti aug ar Dieva svētību, un varde Nadija iemīlas lakstīgalā (Bārda 1992,56-57). Labs piemērs ir vasaras idille “Brīnišķā”, kur liriskā „es” laime ir tik liela, ka to pavada baiļes par vasaras neizbēgamo aiziešanu:

Šī vasara — šī vasara —
 man sirdī iekritusi
 kā karsta laimes asara,
 ko debess raudājusi.

Jeb varbūt raudājis bij viņš —
 pats Dievs — to laimē savā,
 jo viņa puķotais mutautiņš
 bij šorīt nokritis pļavā...

Šī vasara — šī vasara...
 Es nezinu, kā tas viss beigsies,
 ja kādā rītā balts eņģelis viņu —
 to asaru (un arī mutautiņu) —
 nāks paņems un projām uz debesi steigsies!

Bez puķēm, bez laimes es palikšu še.
 Ko iesāks tad mana dvēsele!

(Bārda 1992,52)

Turpinājums sekos

Par autori skat JG268:30

Maksims Strunskis

EDVARTA VIRZAS DZEJA LATVIEŠU MŪZIKĀ

Edvarta Virzas (1883-1940) vārds cilvēku lielākajai daļai visvairāk saistās ar *Straumēniem*. Tikai nedaudzi zinās, ka dzejnieks ir atstājis pēdas latviešu mūzikā. Šogad XXV Vispārējo latviešu dziesmu svētku gadā, kas sakrīt ar mūzikas dižgara Jāzepa Vītola 150. gadskārtu, Virzas dzeja ir apzināta 29 komponistu dziesmās. Daudzas no tām līdz šim ir bijušas pilnīgi nezināmas, citas padomju laikā bija aizliegtas. Dažas skanēja tikai trimdā. Ir arī tādas, kas tulkotas vācu un franču valodā.

Ierosinājumu šim darbam smēlos, lasot Arnolda Klotiņa grāmatu *Mūzika okupācijā*, kur atradu trīs dziesmas ar Virzas dzejoļa „Karogs” vārdiem. Intereses mudināts, turpināju meklēšanu, nemaz nedomādams, ka tām pievienosies vēl sešas. Berlīnē veikto apzināšanu varēju īstenot tikai ar daudzu konsultantu palīdzību Latvijā – Annas Žīgures, Andas Kubuliņas, Arnolda Klotiņa, Venta Zilberta, Ata un Māra Bērta, Ināras Jakubones, Rūtas Paulas, Dainas Gaujas, Rutas Palmbahas, Annas Eglīnas, Ilgas Augustes, Induļa Zvirgzdiņa, Anetes Božes, Māra Branča un Daces Grugules. Esmu viņiem visiem pateicīgs.

Līdz šim esmu apzinājis 45 dziesmas ar Virzas vārdiem. Tas bija darbietilpīgs, patiesībā

► AVOTI

Bārda, F. (1990) *Raksti*. 1. sēj. Rīga: Liesma.

Bārda, F. (1992) *Raksti*. 2. sēj. Rīga: Liesma.

Dāle, P. (1962). “Fr. Bārdas dzejas reliģiski-filozofiskie motīvi (1934). *Gara problēmas*. Čikāga: Alfrēda Kalnāja apgāds: 44-58.

Eihvalds, V. (1995). ”Par ziediem: Eseja par eseju”. *Karogs*, 8:158-166.

Eko, Umberto (2009). ”Skaistuma reliģija”. *Skaistuma vēsture*. Sastād. Umberto Eko. Rīga: Jāņa Rozes apgāds: 328-359.

Ratniece, S. (2011). *Jūgendstila poētikas iezīmes latviešu literatūrā laika posmā no 20. gs. sākuma līdz pirmajam pasaules karam*. Promocijas darbs Dr. philol. grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte.

Sūna, E. (1925). *Fricis Bārda: Dzīve un dzejnieka persona*. Cēsis, Rīga: O. Jēpe.

Treimane, I. (1998). ”Latviešu literatūra no 1906. līdz 1918. gadam. Dzeja. *Latviešu literatūras vēsture*. 1. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC: 327-359.

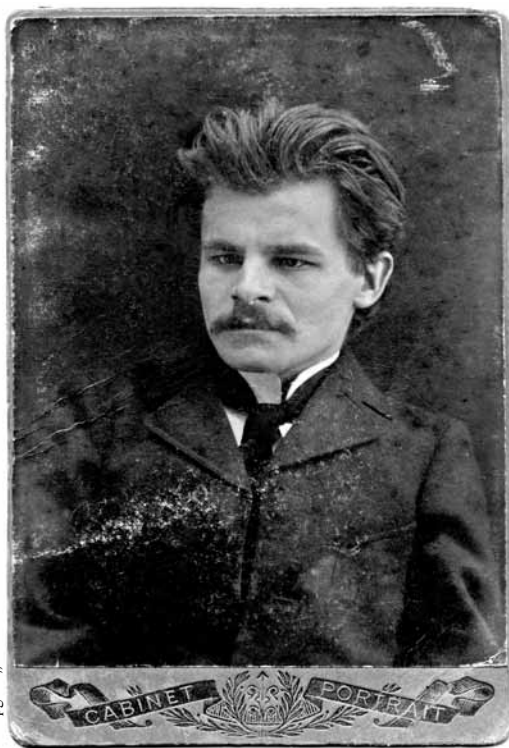
– detektīvdarbs, jo informācijas avoti izrādījās ļoti sadrumstaloti. Pēc Baigā gada un vācu okupācijas, pēc latviešu bēgļu došanās uz Rietumiem un otrreizējās padomju okupācijas izveidojās divas patstāvīgas un noslēgtas mūzikas pasaules, starp kurām nebija iespējami kontakti un informācijas apmaiņa. Daudzas nezināmas notis tikai pēc pusgadsimta atradās no Austrālijas atceļojušajā apjomīgajā Biezaiša krājumā. Tomēr arī tur bija pa kļūdai vai neprecizītai, ko nācās labot.

Okupētajā Latvijā Virzas vārds un visas viņa pēdas tika nīdētas. Atsevišķu komponistu darbu bibliogrāfijās dziesmas ar Virzas vārdiem nebija iekļautas. Vienīgi Arnolda Klotiņa 70. gados klajā laistajā monogrāfijā par Alfrēdu Kalniņu minētas piecas komponētas dziesmas ar Virzas tekstiem. Toties monogrāfijā par Jāni Zālīti to trūkst. Vēlāk atradās īsas norādes Elzas Stērstes atmiņās, dažreiz kāds teikums presē vai dziesmu grāmatā. Arī trimdas izdotās skaņu platēs bija pa ierakstam. Gadījās arī pa maldīgam pavedienam. Ar Virzas vārdu minētā „Mazpulka dziesmiņa”, kas skanēja pazīstamajā „Mazpulku himnā”, patiesībā bija Elzas Stērstes rakstīta. Atšķirīgi ieraksti par šo dziesmu bija jau 30. gados. Dzejolim „Arkla dziesma” mūzikas nav. Atšķirās arī dziesmu grāmatu saturs Latvijā

un trimdā. ASV iznāca (1955) grezns un apjomīgs krājums *Lai atskan dziesmas*, kur iekļauts „Karogs”, „Nakts parāde” un „Latvijas Universitātei”. Rīgā uz sliktā papīra izdotajā plānajā burtnīciņā *Skani, senā dziesma* (1989) parādās Jānis Norvilis ar „Daugaviņa puto balti”, „Daugav’ abas malas” un beigās pat Rozenštrauha „Zilais lakatiņš”, bet dziesmas ar Virzas vārdiem tur velti meklēt.

Čekas saņemtajam (1950) četrus Virzas dziesmu komponistam Jēkabam Graubiņam (1886-1993) pieci gadi jāpavada izsūtījumā. Gustavs Verners (1886-1942) un Alfrēds Feils (1902-1942) tur aiziet bojā, bet par Frīdi Ķiploku (1906-?) un R. Veinbergu nav pat nāves datu. Daudzi skaņraži dodas bēgļu gaitās un aizvada mūžu svešumā: Jāzeps Vītols (1863-1948) un Longīns Apkalns (1923-1999) – Vācijā; Jānis Norvilis (1906-1994), Jānis Cīrulis (1897-1962) un Haralds Berino (1906-1982) – Kanādā; Viktors Baštiks (1912-2001), Valdemārs Ozoliņš (1896-1973) un Jēkabs Poruks (1895-1963) – Savienotajās Valstīs; Eizens Freimanis (1906-1968) un Otto Kārklīšs (1904-1983) – Austrālijā. Mazāk pazīstamais Augusts Pinepuks (1876-1942), kurš ar Virzas vārdiem komponējis dziesmu „Svinīga diena”, ieceļo ASV jau 1906. gadā. Dzimtenes zudums rada traģēdiju bēgļiem un zaudējumu Latvijas mūzikai, jo padomju okupācijas gados trimdā mītošie skaņraži ir tabu. Tikai pērn iznāk apjomīgā Ilgas Augustes monogrāfija par latviešu mūzikas spīdekli Jāni Norvili, arī divu Virzas dziesmu komponistu. Latvijā palikušie komponisti, piem., Arvīds Žilinskis (1905-1993), Alfrēds Kalniņš (1879-1951), Jēkabs Graubiņš (1886-1993) – ar Virzas tekstiem komponētās dziesmas baidās pat pieminēt, nemaz nerunājot par to atskaņošanu.

Pirmo dziesmu „Vakars” ar Virzas vārdiem komponē (1919) un veltī dzejniekam Alfrēds Kalniņš. Tajā pašā gadā top Jāzepa Vītola „Līgai”, kas pirmatskaņota (1920.11.I.) Latvijas Konservatorijas atklāšanā un gadus vēlāk Brīvības pieminekļa atklāšanas svinībās Nacionālajā operā (1935.18.XI). 1920. gadā top arī Kalniņa mūzika Virzas dzejoļiem „Lietainā vakarā” un operdziedātājam Rūdolfam Tuncem veltītā „Lai mana dzīve kā atvarā zūd”. Dzejolim „Karogs” (1919.1.VI) pievēršies veseli deviņi komponisti – kā pirmais (1923) Jāzeps Vītols. Okupācijas laika noklusētais un bibliogrāfijās neatrodamais ekstatiski cildenais „Karogs”, viena no visspēcīgākajām Vītola dziesmām skan gan VI Vispārējos dziesmu un mūzikas svētkos (1926.VI), gan Latvijas Universitātes desmitgades svētkos Nacionālajā operā (1929. 28.IX), gan arī

No apgāda „Zinātne” arhīva

trimdā – 3. Vispārējās latviešu dziesmu svētkos Klivlandē, ASV (1963), Vītola simtgadei veltītajā koncertā. Priekšskara Latvijā ar „Karoga” komponējumu Vītolam seko (1924) Valdemārs Ozoliņš (1896-1973), tad (1927) ar dziesmu jauktam korim nepazīstamais R. Veinbergs (vai varbūt R. Veinberga). Lieluzvedumā *Atdzimšanas dziesma* (1934) Esplanādē dziedāts „Karoga” fragments, bet tā paša gada Valsts svētku svinībās Dailies teātrī tas dzirdams scēniskā uzvedumā, kur piedalās Universitātes koris. Nākošā gada 15.V pie Prezidenta pils skan Jāņa Zāliša „Pūšat taures, skaniet zvani!”. Longīnam Apkalnam ir tikai 15 gadu, kad viņš komponē „Karogu” (1938). Arvīda Žilinska „Karogs” bijis īpaši iecienīts vācu okupācijas laikā, kad koncertos ticis atkārtots vairākas reizes, bet sekojošos padomju gados komponists šim tematam nepieskaras. Vācu laikā top arī Alfrēda Kalniņa komponētais un Teodora Kalniņa kora atskaņotais (1943) „Karogs”. Astotā „Karoga” kompozīcija – jau pēc Atmodas – pieder Vilnim Salakam, bet deviņo 13 gadu vecumā uzraksta Dāvis Beitlers.

Virzas dzejolis „LU himna”, kas atskan Jāzepa Vītola dziesmā „Latvijas Universitātei”, kļūst par LU himnu un pirmoreiz tiek atskaņota Universitātes kora izpildījumā (1928. 18.IX). LU Studentu vienību dziesmu krājumā *Lokaitiesi, mežu gali* (1939) „LU himna” ievietota tūlīt aiz Valsts himnas. Aizliegta vācu un padomju okupācijas gados, tā pirmo reizi kora „Juventus” izpildījumā atkal atskan 1988. gadā.

Dzejnieka dziesmu ziedu laiks ir 30. gadi. „Sējēju dziesmai” mūziku komponē Jānis Norvilis, Alfrēds Feils un Jānis Cīrulis, „Zemnieku karogam” – Frīdis Ķiploks, „Sprigulnieku dziesmai” – Jēkabs Mediņš (1885-1971), „Vadoņa suminājumam” – Jānis Zālītis (1884-1943) un „Zeltenei” – Gustavs Verners. Virzas „Burtnieka dziedājumi” tiek iekļauti grandiozajā *Atdzimšanas dziesmā*, ko ar lieliem panākumiem uzved (1934.VII) Jānis Muncis un Roberts Kroders – trijos vakaros uzvedumā iesaistītos vairāk nekā 3 000 dalībniekus noskatās ap 160 000 skatītāju. Kroderu deportē (1941) uz Sibīriju, bet Jānis Muncis, kurš par *Atdzimšanas dziesmu* saņem Triju Zvaigžņu ordeni, pirms krievu okupācijas spēku atgriešanās dodas (1944) bēgļu gaitās un gūst ievēribu Holivudā. *Atdzimšanas dziesma* iekļauta pirmajā latviešu skaņu filmā *Tautas dēls*, kuras kopija līdz šim nav atrasta. „Burtnieka dziedājumi” skan arī Ernesta Ūdra (1869-1958) kantātē (1934). Jēkabam Graubiņam pieder „Sprigulnieku dziesma” un „Pret sauli”, un viņa kantāte

No apgāda „Zinātne” arhīva

„Grāmatu putenis” par godu Kārļa Ulmaņa „Draudzīgā aicinājuma” trešajai gadadienai skan Nacionālajā Operā (1938.28.I). Tā paša gada 15. maijā Virza saņem Tēvzemes balvu. Gadu vēlāk Jēkabs Graubiņš komponē Virzas „Aizsargiem”, kamēr dažus mēnešus vēlāk „Aizsargiem” jaunu mūziku komponē Graubiņa skolnieks, kordirģents Jānis Stabulnieks (1896-1979), ko ar nosaukumu „Nākam no zemes” atskaņo Krustpils dzelzceļa aizsargu koris.

1940. gada 1. martā Edvarts Virza slēdz acis uz mūžu. Viņa izvadīšana pēdējā gaitā raksturojama ar latviešu dainas vārdkopu: *Vediet mani dziedādami, nevediet raudādami!* – Teodora Reitera koris, Universitātes studentu koris, studentu biedrības „Dziesmuvara” koris, Alfrēda Kalniņa ērģeļu skaņas, dzejnieka iemīļotā „Tumša nakte, zaļa zāle”, Žilinska „Karogs”, Laumas Reinholdes (1906-1986) „Pulkveža atgriešanās”, Leonīda Vignera (1906-2001) „Enas” Latvijas radiofona orķestra atskaņojumā. Divus mēnešus vēlāk (1940.26.IV) pirmatskaņojumu pieredz Alfrēda Kalniņa komponētā „Nakts parāde” LU Prezidiju konventa vīru kora izpildījumā Rīgā, bet Laumas Reinholdes „Pulkveža atgriešanās” skan 15. maija koncertā Liepājā. Drīz sākas dzejnieka nojaustā, jau pirms gada pareģotā „Baigā vasara”. Šim dzejolim muzikālo ietēru rada (1974) Austrālijā patvērumu atradušais Otto Kārklīšs (1904-1983), bet Latvijā Atmodas laikā dziesminieks Vitauts Nenišķis un 17 gadus pēc neatkarības atjaunošanas (2008) – Dāvis Beitlers. ▶

Bārbala Simšone

JAUNĀS FANTASTISKĀS MEITENES

SĒRGA, PLAGIĀTS VAI JAUNĀIS VILNIS?

Apzīmējuma *jaunās fantastiskās meitenes* nosaukums apzināti aizgūts no termina *jaunās dusmīgās meitenes*, ar kuru pagājušā gs. 80. / 90. gadu mijā apzīmēja tolaik nesen uz literatūras skatuves uzņākušās jaunās rakstnieces Noru Ikstenu, Gundegu Repši, Evu Mārtužu, Rudīti Kalpiņu, u.c. Jauno dusmīgo meiteņu proza tolaik nāca kā jauns vilnis, kā reakcija uz iepriekš padomju režīma literatūrā slavināto pozitīvismu, dzīves un jaunatnes idealizēšanu. Arī „jauno fantastisko” parādīšanās latviešu literatūrā pēdējo divu gadu laikā, domājams, ir sava veida reakcija – proti, uz jaunākās oriģinālliteratūras vispārējo ievirzi, kurā dominē skarbi apcerīgais, biogrāfiskais, ultrarealistiskais, dažādi elitāri formas meklējumi, gandrīz pilnībā ignorējot žanru literatūru, tostarp fantāzijas un fantastikas žanrus. Pašas jaunās fantastiskās autore nevilcinās vaļširdīgi atzīt, ka,

- Īsi pēc Kalpaka nāves tapušajam (1919.11.III) dzejolim „Pulkveža atgriešanās”, kas grezno viņa pieminekli Visagala kapos, mūziku komponējuši (1936) Jānis Norvilis, (1940) Lauma Reinholde un trimdā – Viktors Baštiks un arī Longīns Apkalns, kurš to iekļāvis savā Simfonijā Nr. 2 – „Novembra simfonijā”. Norviļa dziesma atskan jau 1945. gadā bēgļu no metnē Kaselē. Norāde uz Laumas Reinholdes dziesmu atrasta tikai tā laika avīzēs. Viktora Baštika kompozīcija dziedāta III Kanādas latviešu dziesmu svētkos (1961). Atmodas laikā kā pirmais mūziku dzejolim komponē (1988) Artūrs Maskats. Leons Amoliņš Virzas 120. gadskārtē komponējis „Sniegi” un „Jasmins”, bet visjaunākā dziesma ar Virzas tekstu ir tapusi 2010. gadā – Raimonda Paula „Lietainā vakarā”. □

Dr. med. Maksims Strunskis no 1975. gada strādā Berlīnē par ārstu. No 1992. gada regulāri brauc uz Latviju, aizraujas ar tās vēsturi un ar sovjetu laikā aizliegto rakstnieku gaitu pētīšanu, īpaši Edvarta Virzas.

neatradušas latviešu prozā neko sev tīkamu, pie rakstīšanas ķērušās pašas.

Līdz šim grāmatas iznākušas šādām gados jaunām fantāzijas autorēm – Laurai Dreižei (*Pūķa dziesma, Nepabeigtais skūpstis, Laimes monitorings, Naktstauriņš*), Lindai Nemierai (*Vilcenes stāsts, Septiņi, Kaķa lāsts*), Ilzei Enģelei (*75 dienas*), Ellenai R. Landarai (*Digitālo neaizmirstulīšu lauks*). Visi minētie darbi iznākuši laikposmā no 2010. līdz 2012. gada sākumam, tātad iespējams runāt par gluži jaunu parādību. Šajos darbos vērojamas vairākas tendences: klasiskās fantāzijas žanra darbu sižetu, tēlu un stilistikas aktualizācija (romānos *Pūķa dziesma, Vilcenes stāsts*), skeptiskas tehnoloģizētās nākotnes vīzijas (*Laimes monitorings, Digitālo neaizmirstulīšu lauks, 75 dienas*), modernas urbānās jeb pilsētas fantāzijas iezīmes (*Septiņi, Kaķa lāsts*). Atsevišķs darbs, kas apzināti pārfrāzē konkrētu kultūrikonu – vampīra tēlu, ir *Nepabeigtais skūpstis*.

Gluži loģiski rodas jautājums – kas rosinājis šādu līdzīgas ievirzes tekstu daudzuma rašanos gandrīz vienlaikus noteiktā laikposmā un kā vērtējami paši teksti? Latviešu oriģinālliteratūrā pagaidām ir maz darbu, kas būtu vērtējami kā fantāzijas vai zinātniskās fantastikas žanriem piederīgi, vēl mazāk ir tieši jauniešiem adresētu šo žanru darbu, tāpēc izvērtēt šos darbus pašmāju prozas kontekstā nav viegls uzdevums. Vienkāršāk ir konstatēt pasaules ietekmes. Klasiskās fantāzijas stilistikā ieturētie romāni ir šajā ziņā analizējami visvieglāk, jo tradicionālie elementi, aizguvumi un formulas ir vienkārši saskatāmi: gados jauna, izredzēta un maģiski apdāvināta varoņa / varones tēls, kas no ikdienišķas dzīves nokļūst maģiskā realitātē, kur to nekavējoties apber spraigu piedzīvojumu lavīna, izteikta melnā un baltā polaritāte, no pasaules mitoloģijām aizgūtas vai jaunradītas pārdbiskās būtnes, pseidoviduslaiku stilā ieturēta vide. Vērojami aizguvumi gan no pasaulē furoru sacēlušās Harija Potera (Harry Potter) piedzīvojumu sērijas (burvju skola, kurā mācās Lindas Nemieras varones Obskva un Piintara), gan no Stefanijas Meieres (Stephenie Meyer) *Krēslas* sāgas (vampīru kopiena, to saskarsme ar cilvēkiem Lauras Dreižes romānā *Nepabeigtais skūpstis*), gan itāļu brīnumbērna Kristofera Paolini (Christopher Paolini) darba *Eragons* (pieradināti un saprātīgi pūķi Lauras Dreižes romānā *Pūķa dziesma*), u.c. Kaut gan dažādos veidos kombinēti, šie elementi un tos vienojošās šuves tomēr ir neklūdīgi atpazīstamas jebkuram rūdītam žanra lasītājam, protams, jāatceras, ka fantāzija

Linda Nemiera

Ilze Enģele

Ellena R. Landara

Laura Dreizē

kā formulu literatūras žanrs vispār izmanto noteiktu un diezgan ierobežotu elementu spektru.

Stilistiski viendabīgāks darbs ir no viduslaiku Japānas palienētā kultūrvidē risinātā *Pūka dziesma*. Apsveicamas ir autore pūles atsvaidzināt klasiskās fantāzijas sižeta komponentes, neizmantojot jau gatavu formulu arsenālu. Tiesa, Laura nav arī centusies likt lietā ironiju un postmoderni atspēlēt žanra klišejas, bet, domājams, tāds arī nav bijis darba mērķis. Teju 600 lappušu biezais sējums vēl jo interesantāks šķiet tāpēc, ka autore, to sarakstījusi laikā no 15 līdz 17 gadu vecumam: proti, būdama gan savas literārās varones, gan galvenās mērķauditorijas vienauzde. Savukārt *Vilcenes stāstā* izmantoto elementu eklektika brīžiem no bērnu un pusaudžu literatūras bīstami nosvārsta to pieaugušiem adresēta darba virzienā (diezin kā vecāki raugās uz bērniem domātu grāmatu, kurā siki aprakstīta aizrautīga varones milēšanās ar vampīru?).

Kā drosmīgs solis jāvērtē Lauras Dreizē nākamais darbs *Nepabeigtais skūpstis*, jo, apzināti veidojot darbu kā parafrāzi, jāsaprot, ka tas tiks salīdzināts ar oriģinālu un apšūdzēts arī plaģiātā. Līdzības ar pasaules bestselleru *Krēsla* darbs patiesi satur visai blīvā koncentrācijā – vampīrs iemil meiteni, vampīrs morālu apsvērumu dēļ atturas no cilvēku asinīm, līdzās cilvēcei mīt globāla, slepena vampīru sabiedrība, utt. Atšķirības no Meieres romāna nav tik acīs krītošas – sižeta pamatā ir nevis romantiska, bet politiska intriga, bet vētrainu emociju aprakstus aizstājusi tīri pētnieciska interese, jo rakstnieci vairāk saistījusi iespēja atveidot vampīru sabiedrību, kas *incognito* dzīvo mūsu vidū, piemērodamies, adaptēdamies, cenšoties līdzāspastāvēt. No šī skatpunkta *Nepabeigtais skūpstis* vampīra tēlu izmanto galvenokārt simboliski – valdzinošā asinssūcēja vietā tikpat labi var būt jebkurš svešais, kurš nemanāmi dzīvo līdzās katram no mums. Mitoloģiskas būtnes ieviešana stāstā, protams, padara to jauniešiem saistošāku nekā, teiksim, dažādu rasu, tautību vai reliģisko pārliecību cilvēku sadzīvošanas problemātikas atveidojums, taču būtībā vampīrrakstnieka Lantisa vietā tikpat labi

varētu būt arī afroamerikānis vai vudū ticības praktizētājs – atainoto problēmu būtība un intensitāte no tā nemainītos. Šie faktori ļauj uzskatīt *Nepabeigto skūpstu* mazāk par *Krēslas* atdarinājumu, vairāk par parafrāzi – ņemot vērā, ka arī *Krēsla* sižetiski balstās krietni agrāk sarakstītos *vampīrzanra* darbos (L.Dž. Smitas *Vampīru dienasgrāmatas* / L.J. Smith - *The Vampire Diaries*, u.c.).

Ja līdz šim apskatītajos darbos stipri jūtamas dažādas ietekmes, apzināta un neapzināta kniksēšana kanonam, iepriekšparedzamība, un attiecīgi var runāt par ārvalstīs aprobēta satura visai nekritisku pārliešanu jaunos traukos, tad cerīgāka ir situācija ar zinātniski fantastiskās ievirzes romāniem – *Laimes monitorings*, *Digitālo neaizmirstulīšu lauks*, *75 dienas*. Vispirms jau atzīmēšanas vērts šķiet pats fakts – trīs romānu gandrīz vienlaicīgā parādīšanās zinātniskās fantastikas žanrā, kurā vismaz Latvijā līdz šim sievietes nebija spērušas kāju. Katrs no šiem darbiem savā veidā un atbilstoši autore meistarībai apcer pēdējo 20 gadu fantastikai raksturīgu tēmu – relatīvi netālas (ap simt gadu) nākotnes vīzijas, kurā tehnoloģiskais progress un vispārējā globalizācija un virtualizācija raisa arī dehumanizāciju un citas negācijas. *Manuprāt, idejas rakstniekus visā pasaulē apmeklē vilņiem*, šo darbu vienlaicīgo parādīšanos skaidro Laura Dreizē. *Bija vampīru bums, tam sekoja enģeļi, tad daudzi rakstīja par fejām... Tagad izskatās, ka pienākusi zinātniskās fantastikas (konkrētāk – distopiju) ēra. Tam par iemeslu varētu būt nestabilā ekonomiskā situācija un straujā tehnoloģiju attīstība, kas brīžiem šķiet steidzamijs pa priekšu saprātam.*

Protams, par stabilu sociālo fantastiku šo darbu kontekstā runāt vēl ir pārāgrī. Oldešu Haksliju (Aldous Huxley) un Džordžu Orvelu (George Orwell) šeit piesaukt nebūtu vietā, taču tādi pasaulē pazīstami un arī latviski tulkoti jauniešiem adresēti darbi kā Oina Kolfera (Eoin Colfer) *Supernaturalists* (*The Supernaturalist*) un Raenonas Lasitjē (Rhiannon Lassiter) *Datorcilvēks Haks* (*Hex*) šķiet meistarības ziņā līdzvērtīgi. Tehnoloģiju raksturojumam šajos darbos nav lielas nozīmes – lielāko lomu spēlē individualitāte,

romantiskās attiecības, taču sižetu pamatā ir globālā taisnīguma un indivīda brīvības tematika. Autore ir interesējis, kādu iespaidu uz cilvēka psihi atstāj kontrole, vara un globalizācija. Darbus līdz ar to var uzskatīt par soli, kas sperts prom no klišeju atgremošanas jaunu iespēju meklēšanas virzienā. Savdabīgi, ka autore izvēlas anonīmi rietumniecisku vidi, kurā, ja vispār parādās kādas norādes uz nacionālo, tad tās papildina neslēpti ironiska nokrāsa (piemēram, visiem kopienas iedzīvotājiem obligātie ikgadējie Dziesmu un deju svētki Ilzes Enģeles darbā).

Latviskai fantāzijai nacionālā aspektā visvairāk pagaidām pietuvojusies Linda Nemiera darbos *Septiņi* un *Kaķa lāsts*. Tie ir tipiski pilsetas fantāzijas darbi, kuros pazīstamā urbānā vidē (Rīgā un citos Latvijas nostūros) negaidot uzrodas un sāk aktīvi darboties mītiski tēli – dievi, vilkači, nāras, utt., turklāt darbojas šķietami nevainojamā saskaņā ar mūsdienu dzīves realitātēm – automašīnām, reklāmām un TV. Fantastikas elementi – pārdabiskās būtnes, spējas, utt. – traktētas no praktiska, ironiska mūsdienu cilvēka skatu punkta, kas ļauj izvairīties no fantāzijai bieži piemītošās nogurdinošās eksaltētības, piešķir tekstam vieglumu, bet vienlaikus padara arī to par galvenokārt izklaides literatūru bez pretenzijām uz globālu problēmu risināšanu.

Autorēm apzināti norobežojoties no mūsdienu latviešu prozas galvenajiem virzieniem, šobrīd izveidojusies zināmā mērā paradoksāla situācija – piederot literārajam virzienam, ko pasaulē klasificē kā *mainstream*, Latvijā *jaunās fantastiskās meitenes*, tieši pretēji, atrodas literatūras marginālījās, taču, daudz par to nesukumstot, braši soļo paralēli „istajai literatūrai”, aiz sevis vedot arī itin prāvu – galvenokārt vidējā skolas vecuma – cienītāju pulciņu. Par stabilu žanra tradīciju gan īsti vēl runāt nevar, bet jaunības ideālisms jau arī neprasa platus un iesaigātus ceļus. □

Literatūrzinātniece un kritiķe Bārbala Simsons 2007. gadā ieguva filoloģijas doktora grādu par disertāciju *Mītiskā paradigma 20. gadsimta angļu fantāzijas prozā*. Šobrīd vada Latviešu valodas un literatūras redakciju izdevniecībā „Zvaigzne ABC”, regulāri publicē grāmatu apskatus un recenzijas Latvijas kultūras presē.

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ

Raganas tēls ieņem stabilu vietu latviešu tradicionālajos priekšstatos, par ko liecina bagātīgais par raganām uzkrātais folkloras materiāls. Tās dažādos kontekstos minētas teju visos latviešu folkloras žanros.

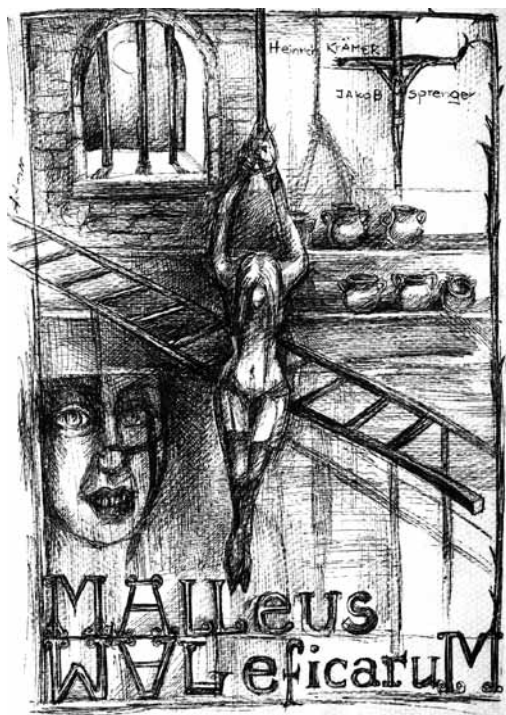
Mūsdienās ar vārdu ragana Latvijā lielākoties tiek apzīmētas sievietes ar pārdabiskām spējām. Atkarībā no veida, kā tās izmanto savas spējas, raganas tiek iedalītas labajās un ļaunajās jeb baltajās un melnajās. Ļaunās raganas ir sievietes, kas prot burties, vārīt indīgas dziras un uzlikt lāstu, lido uz slotas, spēj pārvērsties par kādu dzīvnieku un sadarbojas ar ļaunajiem spēkiem. To izskatā tiek akcentēti izspūrušie mati un līkais deguns ar kārpu, lai gan tās var būt arī skaistas. Biežāk minētais ļauno raganu atribūts ir melns kaķis. Savukārt labās raganas ir gudras sievietes, zintnieces, kas vāc zālītes, spēj pareģot nākotni un ārstēt cilvēkus. Reizēm tiek uzskatīts, ka šīs spējas ir pārmantojamas¹. Mūsdienu priekšstatos par raganām lielā mērā ietekmē plašsaziņas līdzekļi, televīzijas seriāli un bērnu literatūra, tostarp arī pasakas, kā arī grāmatās un periodiskajos izdevumos iekļautais ilustratīvais materiāls.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā pierakstītajos folkloras tekstos raganas tēla spilgti jaušamas kristīgās demonoloģijas ietekmes – viduslaiku un agro jauno laiku Eiropas tradīcijā balstītie priekšstati. 16., bet īpaši 17. gs. Latvijā, līdzīgi kā daudzviet citur Eiropā, vērsās plašumā tā saucamās raganu prāvas. Tās balstījās uz viduslaiku demonoloģijas teorētiskajām nostādnēm, kas apkopotas attiecīgā laikmeta demonologu traktātos. Viens no pirmajiem šāda veida darbiem ir Heinriha Kramera rokasgrāmata *Malleus maleficarum* jeb *Raganu veseris* (1487)², kas veicināja raganu prāvu popularitāti 15. gs. beigās un 16. gs. sākumā. Tajā norādīti trīs galvenie iemesli raganu vajāšanai, kas, kā atzīst Kārlis Straubergs, dziļi iespaidās tautas priekšstatos un atbalsojās vēl 19.-20. gs. mutvārdu tradīcijā:

¹ Mūsdienu priekšstati par raganām fiksēti lauka pētījumā gaitā (2008-2011) pārsvarā Valmieras, Valkas un Alūksnes rajonā, kā arī aptaujājot (2009.27.V) LU Humanitāro zinātņu fakultātes studentus.

² Lai gan kā otrs *Malleus Maleficarum* autors ir minēts Sprengers (Jacob Sprenger), tiek uzskatīts, ka traktāta patiesais autors ir tikai Kramers (Heinrich Kramer; nereti tiek lietota viņa vārda latinizētā forma *Institoris*) (sk. Mack 2009: 198).

1) *maleficium*, t.i., raganu kaitnieciskās darbības (buršana, zīlēšana, indēšana, nokaušana), ko tās veic ar velna palīdzību, jo ir ar to noslēgušas līgumu; 2) raganas ir *strigae*, kas naktīs lido uz sapulcēm, lai kaitētu cilvēkiem un nogalinātu mazus bērnus; uz sapulcēm raganas jā uz dažādiem dzīvniekiem vai priekšmetiem, īpaši uz slotas kātiem; sapulcēs velns māca raganām dažādus kaitēšanas darbus, tajās notiek dzirošana un miesīgi sakari ar velniem; 3) raganas var pārvērsties par dažādiem dzīvniekiem vai pārvērst par tiem citus (Straubergs 1938b:34807-34808). Arī Pēteris Šmits norāda, ka *kristīgos laikos visas personas, kam ļaudis daudzinaja kādas pārdabīgas spējas, tika izskaidrotas par velna kalpiem, kādēļ ar laiku izzuda starpība starp burvjiem, vilkatiem, raganām, laumām, spiganām un šādos māņos radās liela līdzība pie visām Eiropas tautām* (LPT XV:208).

Domājams, ka šajā laikā nostabilizējās arī tā saucamais „piena raganas” tēls – par piena raganām tika uzskatītas sievietes, kas ar noteiktu maģisku darbību un vārdu palīdzību īpaši Jāņos atņēma kaimiņu govīm pienu, laupīja svētību un veica citas kaitnieciskas darbības. Tā kā šis priekšstats par raganām Latvijā bija plaši izplatīts un ir bagātīgi pārstāvēts folklorā, tam veltīta lielākā daļa no folkloras pētnieku piezīmēm par raganas vietu latviešu tradicionālajos priekšstatos (Straubergs 1938b; Straubergs 1939a:387-389; Līdeks 1991:58-60; Olupe 1992:212-217 u.c.).

Reliģiju vēsturē un folkloristikā pastāv viedoklis, ka viduslaiku Eiropas raganu ideoloģijas cilme daļēji meklējama dažādu tautu

pirmskristietības laika priekšstats – zemākās mitoloģijas būtņēs, auglības rituālos un cilvēkos, kam kopienā piedēvētas pārdabiskas spējas. Meklējot jaunuma un neveiksmju cēloņus nevis kādā abstraktā mītu pašaulē, bet gan daudz konkrētākajā cilvēku sabiedrībā, ambivalento zemākās mitoloģijas būtņu negatīvās raksturojuma īpašības viduslaikos un agrajos jaunajos laikos tika pārnestas uz cilvēkiem, bet senie rituāli un šo rituālu izpildītāji – dēmonizēti (Russell 1972:45-62 ar norādēm uz plašāku literatūru; sk. arī Eliade 1975; Pócs 1989; Pócs 1991/92:305-327; Mencej 2003), savukārt uz šo ticējumu bāzes radītie teorētiskie traktāti kļuva par pamatu raganu medībām, kas izplatījās gandrīz visā Eiropā.

Vai arī Latvijā pirms viduslaiku raganu priekšstatu pieņemšanas pazina mitoloģiskas būtnes, kuru funkcijas daļēji pārņēma baznīcas vajātās raganas? Vai šīs būtnes tāpat tika sauktas mūsdienās pārprastajā raganu vārdā? Un vai senākās raganas atstājušas par sevi kādas liecības latviešu folklorā, valodā un kultūrainavā?

RAGANAS NOZĪME MŪSDIENĀS

Vārda *ragana* nozīme mūsdienu latviešu valodā ir *sieviete, kurai ir pārdabisks spēks, kura prot burt* (parasti saistībā ar velnu) (LLVV). Ar šādu nozīmi vārds tiek lietots arī mūsdienu lietuviešu valodā. 19.-20. gs. folkloras pierakstos sinonīmiska nozīme piemīt arī tādiem vārdiem kā *lauma* (pārsvārā Kurzemē) un *spigana* (Ziemeļvidzemē). Lietuvā vārds *ragana* pazīstams visos etnogrāfiskajos novados un ciema raganu apzīmēšanai lietots 85% folkloras pierakstu, savukārt 10% pierakstu izmantoti arī tādi vārdi kā *čerauninkė* un *vedma* (pirmais izplatīts Lietuvas austrumu un vidusdaļā, otrs – Baltkrievijas pierobežā). Klaipēdas apkaimē lietots vārds *žynė*, salīdzinoši reti sastopami arī tādi apzīmējumi kā *burtininkė* un *kerėtoja* (Vēlius 1977:219). Vienlaikus Vēļus (Norbertas Vēlius) norāda, ka par raganām (*raganos*) Lietuvas austrumu daļā bieži sauktas arī mitoloģiskās būtnes laumes (*laumės*). Šāda vārda nozīme konstatēta 11% no visām par laumēm Lietuvā pierakstītajām teikām (Vēlius 1977:90)³. Līdzīga, no mūsdienu literārās valodas atšķirīga vārda *ragana* nozīme konstatēta arī Latvijas ziemeļaustrumu daļā, sporādiski – arī citviet Latvijas austrumu un centrālajā daļā.

³ Pamatojoties uz to, ka laumes un raganas šajos tekstos veic līdzīgas darbības, Norberts Vēļus vārdu *ragana* uzskata par vienu no laumu nosaukuma variantiem. Šajā darbā analizētais latviešu folkloras materiāls norāda uz to, ka vismaz Latvijas teritorijā laumas un raganas uzskatāmas par patstāvīgām mitoloģiskajām būtņēm, ar kurām saistītie priekšstati ir līdzīgi, bet to reģionālā izplatība – atšķirīga.

Ar mūsdienu nozīmi vārds *ragana* iekļauts dažādās 19.-20. gs. lietotās vārdkopās un salīdzinājumos. Piemēram, par *raganu vēmekļiem, raganu sūdiem un raganu splandekļiem* sauktas gļotēnes *Mixomicetes*, kas vizuāli atgādina pienu vai krējumu, un putucikāžu *Cercopidae* radītais aizsargājošais putu apvalks, kas atgādina siekalas. Senāk uzskatīja, ka tas ir vai nu *raganu izventmais piens*, vai to atstātās nešļavas, kuru iznīcināšanai bija paredzēti dažādi maģiski paņēmieni (LTT 25344–25379; Ādamsons, Kagaine 2000:236; Kursīte 2009:378; Spuņģis 1995). Latviešu valodā zināmi vairāki augi un sēnes, kuru nosaukumā iekļauts vārds *ragana*. Šie nosaukumi bieži bija pazīstami nelielās teritorijās un nereti lietoti paralēli kādam plašāk pazīstamam nosaukumam. Vārds *ragana* iekļauts, piem., oficiāli lietotajā naktssveču dzimtas raganzālišu ģints (*Circaea*) nosaukumā, ko Latvijā pārstāv trīs sugas – Alpu jeb mazā, vidējā un lielā raganzālite (Fatāre 1997). Iespējams, ka šis nosaukums aizgūts no tādas pašas nozīmes vārda vācu valodā – das Hexenkraut. Zemgalē par *raganu zāli* sauktas strutenes (*Chelidonium majus*). Tas acimredzot tādēļ, ka strutenes izmantotas kā aizsarglīdzeklis pret raganām.⁴ Ērgemes pag. par *raganpuķi* saukti divi nelķu dzimtas augi – parastā jeb lipīgā sveķene (*Viscaria vulgaris* syn. *Viscaria viscosa*, *Lychnis viscaria*) un pļavas spulgnaglene (*Coronaria flos-cuculi* syn. *Lychnis flos-cuculi*) (Kagaine 1983:176). Kā viena no jānuzālēm Jakoba Lange vācu-latviešu vārdnīcā minēts augs *raganu kauli* (*Johannskraut* 'jahņa zahles, ragana kauli etc.') (Lange 1777:334). Latvijā sastopamas arī divu sugu *raganu bekas* – *Boletus luridus* un *Boletus erythropus* (Dāniele, Paramonovs 2002:40). Sēņu (tostarp arī *raganu beku*) sēņotnes starveida virzīšanās uz priekšu mežos un pļavās veicama tā saucamo *raganu riņķu* veidošanās (Lūkins 1986), savukārt koku (parasti bērzu un egļu) vainagos sastopamie zaru sabiezējumi, tā saucamās *vēja slotas*, reizumis tiek saukti arī par *raganu slotām*. Pēkšņi radušās iekšķīgas sāpes dēvētas par *vēja bultu*, retāk – par *raganbultu*, savukārt sāpes mugurā un ap jostasvietu sauktas par *ragandūrienu* (Ādamsons, Kagaine 2000:236). Vārds *ragana* bieži izmantots salīdzinājumos, kas raksturo ķildīgas, nesaticīgas sievietes (piem., *Jauna kā ragana*), vai neģlītas, nevižīgas, izspūrusas sievietes (piem., *veca kā*

⁴ Pret raganām varot govīs aizsargāt caur *raganu zāli* jeb strutenēm. Šo zāli vajagot Jāņa naktī ap pusnakti nevienam nezīnot un tīri kailam atšebus raut, t.i., rokas caur kājām izbāžot un sekoši trijdeviņas reizes bubinot: „Ko tu rauj?” „Raganu zāli!” „Rauj, rauj, ka vari izraut!” Tad zāle trijdeviņas rītus saulē jākaltē un lapiem ar grauzdētu maizi jādod trijdeviņas rītus tūlī pēc govu ganos laišanas (DO 162).

ragana; staigā vajainiem matiēm kā ragana; izspūrusi kā ragana) (Ozoliņš 1893:26; Putniņa, Timuška 2001:188).

Visos Latvijas kultūrvēsturiskajos novados atšķirīgā koncentrācijā fiksēti vairāk nekā 200 vietvārdi, pārsvarā neapdzīvotu vietu nosaukumi, kuros iekļauts vārds *ragana* (LVI VK). Priekšstati, kas savulaik motivējuši šo vietvārdu rašanos, atspoguļo atšķirīgu laikmetu un dažādu tradīciju iespaidus raganas tēlā.

Turpinājums sekos

Folklorists Sandis Laime pievienojas (2011) LU jauno filoloģijas doktoru saimei. Par savu pētījumu *Raganu tradīcija Ziemeļaustrumu Latvijā* viņš saņēmis LU Gada balvu.

AVOTI

- Dāniele, Inita & Paramonovs, Dmitrijs (2002). "Raganu beka, elfu gredzenu atmatene un Phallus impudicus – jaunās paaudzes izvēle!" *Latvijas Daba*. Nr. 16:35–40.
- Eliade, Mircea (1975). "Some Observations on European Witchcraft". *History of Religions*, Vol. 14, No. 3:149–172.
- Kursīte, Janīna (2009). *Tautlietu vārdene*. Rīga: Nemateriālā kultūras mantojuma valsts aģentūra.
- Lange, Jacob (1777). *Vollständiges deutschlettisches und lettischdeutsches Lexicon, nach den Hauptdialekten in Lief- und Curland ausgefertigt von Jacob Lange, Generalsuperintendenten des Herzogthums Liefland etc.* Mitau: J. Fr. Steffenhagen.
- Līdeks, Osvalds (1991). *Latviešu svētki. Latviešu svinamās dienas*. Rīga: Scientia.
- LPT – *Latv LPT – Latviešu pasakas un teikas*. Pēč A. Lercha-Puškaiša u.c. avotiem sakopojis un rediģējis prof. P. Šmits. I–XV sēj. Rīga: Valtera un Rapas apgāds, 1925–1937.
- LPT – *Lat LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca*. I–VIII sēj. Rīga: Zinātne, 1972–1996. Sk. (02.12.2010.): <<http://www.tezaurs.lv/llvv>>
- LTT – *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārtojis prof. P. Šmits. I–IV sēj. Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1940–1941.
- Mencej, Mirjam (2003). "Raziskovanje čarovništva na terenu. Čarovništvo kot večplasten verovnanjski sistem". *Studia mythologica Slavica*. Vol. 6:1
- Olupe, Edīte (1992). *Latviešu gadskārtu ieražas*. Rīga: Avots.
- Ozoliņš, Dāvis (1893). "Raganas". *EZPL* III. 21–26, 39–45, 53–58, 76–80, 90–94, 107–110, 120–123, 130–132, 152–154.
- Pócs, Éva (1991/92). The Popular Foundations of the Witches' Sabbath and the Devil's Pact in Central and Southeastern Europe. *Acta Ethnographica Hungarica*. Vol. 37, Nos. 1–4. *Special Issue: Witch Beliefs and Witch-hunting in Central and Eastern Europe (Conference in Budapest, Sept. 6–9, 1988)*. Budapest:
- Putniņa, Maiga & Timuška, Agris (2001). *Sinoles izloksnes salīdzinājumu vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Russell, Jeffrey Burton (1972). *Witchcraft in the Middle Ages*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Straubergs, Kārlis (1938b). "Raganas". *Latviešu konversācijas vārdnīca*. XVII sēj. Rīga: A. Gulbja apgāds. 34807–34810. sl.
- Straubergs, Kārlis (1939a). *Latviešu buramie vārdi*. I sēj. Maģija un buramo vārdu tematika. Rīga: Latviešu folkloras krātuve.
- Vēliūs, Norbertas (1977). *Mitnēs lietuvīų sakmių būtybės*. Vilnius: Vaga.

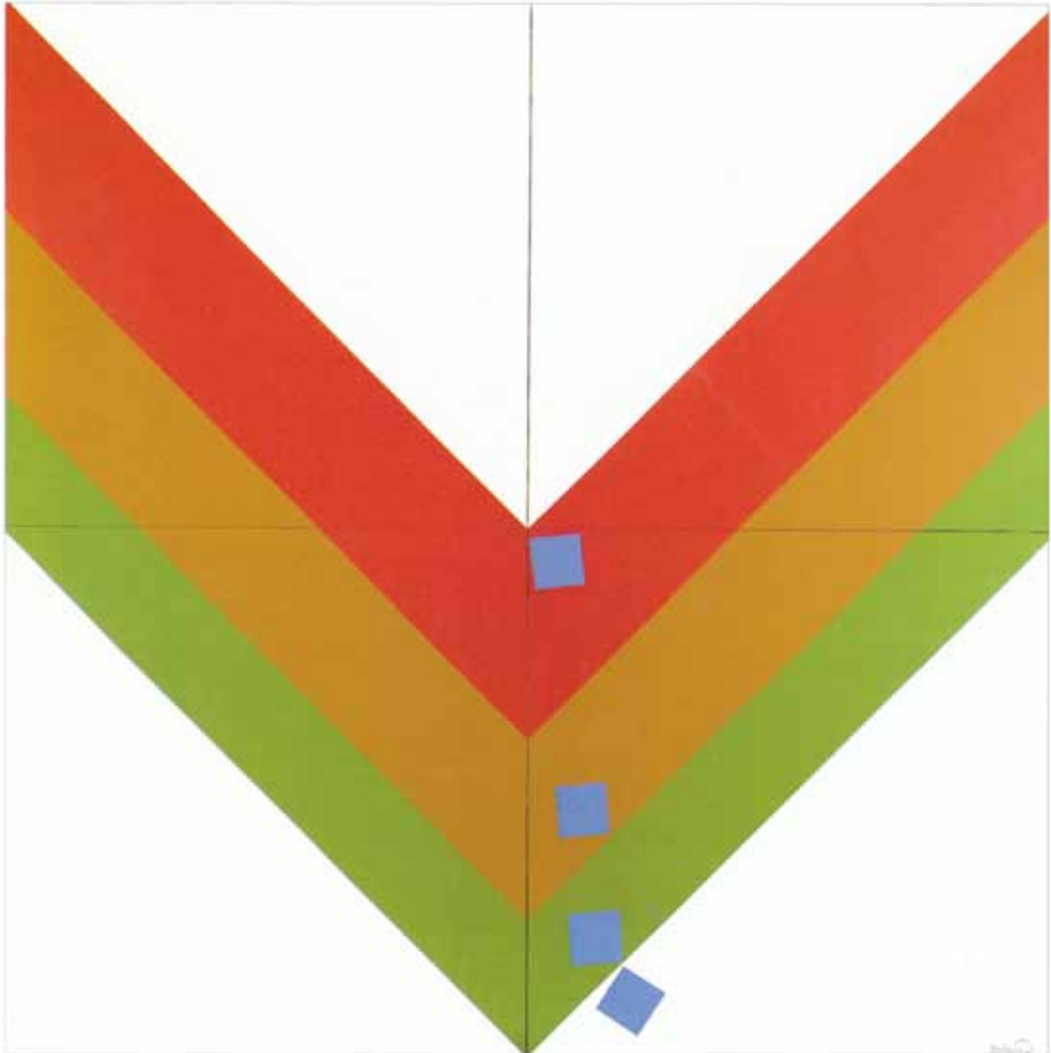
Māris Brancis

KRĀSU UN LĪNIJU
ZINTNIEKS MIERIŅŠ – V

Sākums JG269:44; 270:42; 271:21; 272:32-34

Par izbristajiem purvājiem un džungļiem līdz skaidrajai domai un askētiskajai izteiksmei liecina divi 1963. gadā – tāpat vēl Līdās Mākslas koledžas studenta – gleznotie darbi, kas glabājas Artura Heiga (Arthur Haig) kolekcijā – *Klusā daba* un *Abstrakcija*. Pirmajā redzams galds ar āboliem un ar visai nosacītu ainavu fonā (varbūt attēlota istaba?). Klusinātās, surdinētās krāsas drīzāk dod nojausmu par tēloto, priekšmetu apveidi izplūduši, telpa tikko jaušama. Pašā būtībā mākslinieks ne tik daudz glezno kluso dabu, cik galveno vērību velta krāsu saskaņošanai, laukumu ritmiem. Vēl solis, un mūsu priekšā jau

ir abstrakcija, kā gleznā *Abstrakcija*. Šoreiz Mieriņš izmantojis trīs dažādu toņu sarkanos pietiekami noteiktos, geometrizētos laukumos, ko papildina pa virsu ātriem otas vilcieniem uzlaista dzeltenā un zili violetā krāsa. Un tomēr zināmas reminiscences no reālisma vēl ir saglabājušās. Tas ir savas izteiksmes meklēšanas laiks, kas atspoguļojas viņa vēstulēs Indrai: *Lai kā mēs apzinīgi meklētu jaunus ceļus un lai kā mūs renesanses māksla vairs nesilda, tomēr vistrakākie joki šīs dienas mākslā ir ar organiskām saknēm pagātnē. Tas attiecas uz abstrakto mākslu arī. No pirksta neko izzīst nevar – no pagātnes ēnas izbēgt nevar. Manām acīm abstraktā māksla tikai „saturā” atšķiras no tradicionālās, formā viss paliek tāpat. Krāsu var lietot vai arī nelietot, kā to lietoja vecmeistari, t.i., lieto vai nelieto gaismu, resp., atmosfērisku telpu. To atvieto ar tīrās krāsas telpu. Man jāatzīstas, ka patlaban „flirtēju” ar tīru abstrakciju. Vai tā mani apmierinās, to vēl*

Laimonis Mieriņš. *Ševrons I*. 1966. Akrils uz audekla. 150 x 150 cm

nezinu, taču piedzīvojumi ir jauni, un viss liekas interesants, t.i., brīvība. Tā bez šaubām ir viena manas attīstības fāze – tā Laimonis rakstīja studiju sākumā – 1963.12.1.¹ Abstrakcija acīmredzami vēl ir šīs „flirtēšanas” apliecinājums.

Interesanta detaļa. Šajā pašā vēstulē Mieriņš minējis, ka Ziemassvētkos nopelnījis naudu par dekorācijām Līdsas latviešu karnevālam un ka Lieldienu brīvlaikā nodomājis aizbraukt līdz Parīzei, pirmajā ceļojumā no britu salām uz Eiropas kontinentu. Par ceļojumu viņš stāsta: *Redzēju pāris izstādes – Braque², Mathieu³ (iemilējos viņa trakajās gleznās! Lai Dievs zēlīgs!) u.c.*⁴ Ļoti iespējams, ka šis Parīzes ceļojums un iepazīšanās ar Matjē un citām franču modernās mākslas izstādēm nostiprināja Laimoņa Mieriņa virzīšanos abstrakcionisma virzienā, izpratni par krāsu kā mūsdienu pasaules mākslas būtiskāko elementu. *Esmu atmetis visu priekšmetīgo, stāstošo kā „traucējošu”. Taču krāsa, resp., divas krāsas viena pret otru „pareizā” attiecībā rada arī zināmu emocionālo noskaņu – tā tad „tēma” rodas no pašas krāsas. (...) Gribētu pat teikt, ka esmu „atmetis” pat formu tai ziņā, ka lietoju ļoti vājas formas (atkārto formātu), tie ir ienaidnieki (nemaz nerunājot par līniju, jo tā „nobremzē” krāsu mijiedarbību).*⁵ Mākslinieka izteikumi par krāsu un formu kā ienaidniekiem ir visai neskaidri. Pirmajā brīdī liekas, ka gleznotājs uzskata, ka forma ir pakārtota krāsai, ja jau krāsa dominē gleznā, ir primārā. Šāds domu gājiens būtu pretrunā ar viņa pārliecību, ka bez pašdisciplīnas mākslā neko nevar panākt. Forma ir krāsas disciplinēšana, apvaldīšana. Pat izplūdusi krāsa ieņem kādu formu. Forma neļauj krāsai pārņemt visu. Krāsa ir spiesta padoties formas prasībām. Forma ierobežo krāsu. Šādā nozīmē forma un krāsa ir ienaidnieces, kas savā starpā cīnās par dominantu mākslas pasaulē.

Tikko citētā Laimoņa vēstule Indrai ir nozīmīga vēl ar vienu detaļu. Tā rakstīta jūlija beigās, kad mācības Londonā bija beigušās, bet pedagoga gaitas Līdsas Mākslas koledžā vēl nebija sāktas, taču mākslinieks jau ķērās pie pirmās patstāvīgās izstādes sarīkošanas. Tā notika pēc gada – 1966.IX

¹ Vēstule Indrai Gubiņai (1963.12.I) – LVA, 2436. fonds, l.v apraksts, 14. lieta: 106-107.

² Georges Braque (1882–1963) – franču gleznotājs, neilgu laiku pievērsies fovismam, vēlāk kubismam.

³ Georges Mathieu (1921) – franču gleznotājs. 1950. gados starptautiski atzīts kā abstraktais ekspresionists, dēvē viņu arī par lirisko abstrakcionistu. Viņa darbus saista arī ar tašismu jeb *L'Art Informel*.

⁴ Vēstule Indrai Gubiņai (1963.26.VI) – LVA, 2436. fonds, l.v apraksts, 14. lieta: 99.

⁵ Vēstule Indrai Gubiņai (1965.27.VII) – Turpat, 53.

Bradfordas Universitātes Leina (Lane) galerijā. Cik var spriest no recenzijām un izstādes darbu saraksta, vēl latvietis nebija nonācis līdz viņam raksturīgajai ševrona⁶ formai, kas vairāk nekā septiņus gadus bija viņa galvenais izteiksmes veids. Vēl viņš strādāja ar eļļas krāsām, akrils par viņa krāsu kļuva vēlāk. Starp darbiem bija arī reālistiski ievirzīti darbi, taču dominēja abstrakta rakstura gleznas. Kāds no latviešu recenzentiem rakstīja, ka Mieriņa *Zilā autobusa piestātne* negaida autobusa parādīšanos, cits minējis, ka sievietes tirgū (acīmredzot domāts darbs *Divas sievietes*) pietuvinātas abstrakcijai.⁷

Visi izstādes apskatnieki uzsvēruši gleznotāja interešu centrālo objektu – krāsu un krāsu mijiedarbi. Viens no vērīgākajiem rakstītājiem pamanījis vēl kādu iezīmi: *Salīdzinot ar to, kas tagad mākslas pasaulē notiek, šo [Mieriņa krāsu attiecību un mijiedarbības] meklējumu raksturs ir tāds, kas nevar daudz interesēt mašas, tiem pietrūkst sensācijas piegāršas.*⁸ Šī piezīme ir būtiska. Mieriņš nesliecas pēc komerciāla izdevīguma, pēc izpatikšanas skatītājiem un eventuelajiem pircējiem. *Ja kādam patīk, jauki. Nepatīk? Vēl jaukāk, liek mani mierā. Izteikt sevi, tikt galā ar sevi – tas man bijis tas svarīgākais. Tirgus man ir otrajā, pat trešajā vietā.*⁹ Mākslinieks nekad nevienu neizpatika. Pieglaimošanos jebkādos nolūkos viņš uzskatīja zem sava goda. Viens no viņa pamatpostulātiem ir – maksimāls godīgums mākslā. Šis princips kā vējā plivojošs karogs pland viņa daiļrades telpā nepārtraukti, jebkuros laika apstākļos.

Ševrona forma Mieriņam radās dabiski. Meklējot iespējas, kā attālināties no realitātes, no jebkura stāstījuma vai tā vistālākajām atskaņām, vajadzēja atrast kaut ko neitrālu, bezpersonisku, sterilu. Minētajā abstrakcijā no Heiga kolekcijas taisnstūris kompozīcijā jau ir mazliet sagriezts attiecībā pret malu, rāmi. Cik tur vajag, lai pagrieztu asāk, spējāk? Kādā vēstulē Indrai Gubiņai viņš pieminējis, kā meklē kompozīciju, krāsu attiecības: *Es vācu, krāju krāsainus papirus, lupatiņas un ar tiem eksperimentēju. Faktiski ar krāsu es spēlējos visur, kur to „sastopu” – ne tikai studijā uz audekla.*¹⁰ Acīmredzot šī spēlēšanās arī noveda pie ševrona.

⁶ Ševrons (*chevron*) – V veida zīme, ko apvērstā veidā lieto militārajās un policijas zīmotnēs, arī arhitektūrā un heraldikā.

⁷ Laimoņa Mieriņa gleznas. *Londonas Avīze* 1966.14.X; Laimoņa Mieriņa izstādes atbalsis. Turpat.

⁸ Turpat.

⁹ Laimonis Mieriņš. „Pie velna ar visu to (mākslu!)” Intervējis Māris Brancis. *Kultūras Forums* 2005.8.-15.VII.

¹⁰ Vēstule Indrai Gubiņai (1965.27.VII) – Turpat, 53.-54.

Mākslinieks diezgan ātri atklāja, ka viņam vispiemērotākais formāts ir kvadrāts. Tiesa, sākotnēji gan kvadrāts nebija pilnīgs, viena mala bija par diviem centimetriem garāka par otru, tikai pamazām mākslinieks atrada sev visatbilstošāko darbu izmēru – 40 x 40, 50 x 50, 60 x 60 cm. Pēc viņa uzskatiem, kvadrāts ir tikpat dinamisks kā aplis. Kvadrātā iekomponētais ševrons, no vienas puses, padara kvadrātu vēl dinamiskāku. No otras – ševrons kvadrātā vizuāli atklāj divu karojošo pušu „naidīgās” attiecības (miers kā tāds māksliniekam nav pieņemams, *simetrija viņu garlaiko*, apgalvo Mērija Sāra [Mary Sara]¹¹). Arī krāsas savā starpā ir „asās” attiecībās. Tās neļauj norimties, sagumt pašapmierinātībā, labpatikā, pašpietiekamībā. Kā vizuālā forma, tā krāsas veicina vai aicina uz kustību, attīstību. Zīmīgi, ka ševrona smaile tikai pirmajos gados atduras lejas malā, precīzi centrā, vēlāk asais gals ieurbjas sāņus no viduspunkta. Tas pastiprina gleznas iekšējo dinamiku. Bet arī sākumperiodā, kad ševrona smaile ietriecas pašā viducī, gleznotājs atrod iespējas, kā šo ārējo kompozīcijas līdzsvaru izjaukt: vai nu no augšas uz leju lido gluži citu krāsu nelieli kvadrāti, vai ševrona zili zaļajam krāsu kārtojumam viņš piepeši piešauj kontrastējošu sarkanu svītru, kas nez no kurienes uzrodas un tikpat strauji pazūd, atstājot sīkas pēdas uz neapgleznotā laukuma. Ar laiku ševrona smailes leņķis kļūst arvien šaurāks, tas tiek pavērsts arī uz augšu. Kā asi pīķi ševrona virsotnes slejas kalnup un lejup, izraisīdamas skatītājā pat naidīgas asociācijas. Tā ir bezkompromisa attieksme pret pasaulīgo mieru, komfortu, iesūnojušām cilvēku attiecībām. Visai iespējams, ka tā arī jutās pats mākslinieks kādos savos intīmos pārdzīvojumos. Mieriņš kā jebkurš radošs cilvēks savā daiļradē izsaka savas emocijas. Glezniecībā viņš atklāja savu kašķīgumu, „nemiera mantleja” garu, kā tauta reiz izteicās par mūžīgiem dumpiniekiem, cilvēkiem ar nepārtrauktām konfliktsituācijām dzīvē, attiecībās ar cilvēkiem. Lai radītu, viņam ir absolūti nepieciešams uzbudinājums, līdz baltkvēlei sakarsēta situācija – visvairāk sevī. *Emocijas ir kā mīlestība, kā Niagaras ūdenskritums*, reiz gleznotājs atzinies.¹² Parasti šie 1970. gadu ševroni ar nervozi savilktajiem zigzagiem, vai dubultševroni, gleznoti lielos formātos, saliekot vienā laukumā četrus mazākus kvadrātus. Tas tiem piedod monumentālu iespaidu. (Šādu dalījumu nelielos kvadrātos noteica arī nelielās darbnīcas laukums.

¹¹ Mērija Sāra. *Laimonis Mieriņš. Retrospektīva personālizstāde*. Hebben Bridge: Sheeron Lock Fine Art Consultants, 1995:21.

¹² Laima Slava. „Miers un nemiers tanī pašā laikā. Gleznotājs Laimonis Mieriņš”. *Studija* 2003,31:67.

Bija jāreķinās arī ar transportēšanu uz galerijām.) Durstīgo emocionālo iespaidu gleznās pastiprina, protams, krāsu pielietojums. Arī tās sabalsojas kontrastu vienībā. Krāsas ir disonējošas, bet dažādo krāsu sleju platumi palīdz noturēt kopējo līdzsvaru, ārēju harmoniju. Arī iekšējs miers tomēr nepastāv. Sarkanie, brūnie, zilie, dažkārt arī melnie toni neilgojas pēc mierīgas saskaņas. Tie savā starpā ir līdzvērtīgi pretstati.

Vienlaikus ar šiem saasinātu izjūtu ševroniem tapa cita veida gleznas. Tās ārēji ir salīdzinoši mierīgas. Gleznas laukumu aizņem lielāki un mazāki kvadrāti viens otrā, kompozicionāli novietoti paralēli rāmim. Dažas atblāzmas no ševrona ir vēl palikušas – kāda lauza līnija leņķī ielauzusies ārējā mierā, vai arī lielāku kvadrātu kā ēna atspoguļo cits, bet nu jau romba formā, tādējādi abi laukumi novietoti tā, ka to malas veido leņķi. Šīs gleznas atsauc atmiņā *Bauhaus*a mākslinieka, krāsu pētnieka no Šveices Johanna Itena (Johannes Itten, 1888–1967) darbus ar cits citā ievietotiem dažādu krāsu kvadrātiem. Šveiciešis savu radošo darbību pakļāva krāsu iedarbības analīzei, kamēr latvietis izteica savas personīgās emocijas, pārdzīvojumus.

Turpinājums sekos

Mākslas vēsturnieks Māris Brancis ir JG redakcijas loceklis. Dzīvo Jelgavā.

Voldemārs Avens

PA RAMPU UZ LEJU

Alises Tīfentāles žurnālā *Studija* (2012,6) publicētais raksts „Cik ātri novoco avangards?” latviešu un arī angļu valodā („How Quickly Does Avantgarde Age?”) – par ASV avangarda mākslas un Raita (Frank Lloyd Wright) Gugenheima (Guggenheim) muzeja novecošanu drusku tendenciozs. Rūgtuma pilns un arī 60 gadus par vēlu uzrakstīts, bet var arī izprast Latvijas zinātnieku un mākslinieku „cemmi” uz visu, ko Amerika ar savu lielumu, varenību un bieži vien stulbumu uzspiež pārējai pasaulei. (Nav arī minēts, ka abstrakto mākslu uzsāka Krievijas pilsoņi Kandinskis, Maļevičs u.c., nevis amerikāņu gleznotāji.) Autora aplūkotā izstāde Gugenheimā – *Cita māksla: starptautiskā abstrakcija un Gugenheima muzejs, 1949-1960 / Art of Another Kind: International Abstraction and the Guggenheim, 1949-1960* – nebija viena no vissekmīgākajām, bet tā jau bija tikai viena laikmeta pavāja raksturošana. Ir jau taisnība, ka abstraktais ekspresionisms tika mākslīgi radīts un komerciāli pārdots pāris Ņujorkas mākslas kritiķu un pāris galeriju īpašnieku sadarbības dēļ, bet tādi gājieni notikuši arī ar citām mākslām, ieskaitot operu.

Visvairāk nepiekrītu Tifentāles tonim, iznīcinot Raita muzeja nozīmi un pielīdzinot to drupu kaudzei. Kādēļ tad visi, kas brauc uz Ņujorku, ieskaitot latviešus, vispirms grib redzēt Gugenheimu un tad tikai Metropolitāna muzeju? Ir interesanti apskatīt eksperimentālo izstāžu rampu un izbaidīt sajūtu, kad tu vari ērti uzbraukt sestajā stāvā un tad lēnā garā, apskatot izstādītos darbus, virzīties uz leju. Nesen to izbaudīju, apskatot Pikaso (Picasso) darbu izstādi. Vai Raita eksperimentālais gliemezis ir ideālākais muzejs, par to var šaubīties, jo, cik zinu, neviens arhitekts līdzīgu rampu nav kopējis. Bet Gugenheims ir arhitektūras eksperiments, savā ziņā zināma laikmeta mākslas darbs un kā tāds tas ir apskatīšanas vērts un tā funkcijas un praktiskuma analīze un estētisma piesaukšana mūsu supermodernisma laikmetā ir lieka. Ka viss noveco, ieskaitot mūsu kurpes, kamēr ejam pa dzīves rampu uz leju, ir neapstrīdama aksioma. □

Mākslinieks un dzejnieks Voldemārs Avens ir JG redakcijas loceklis.

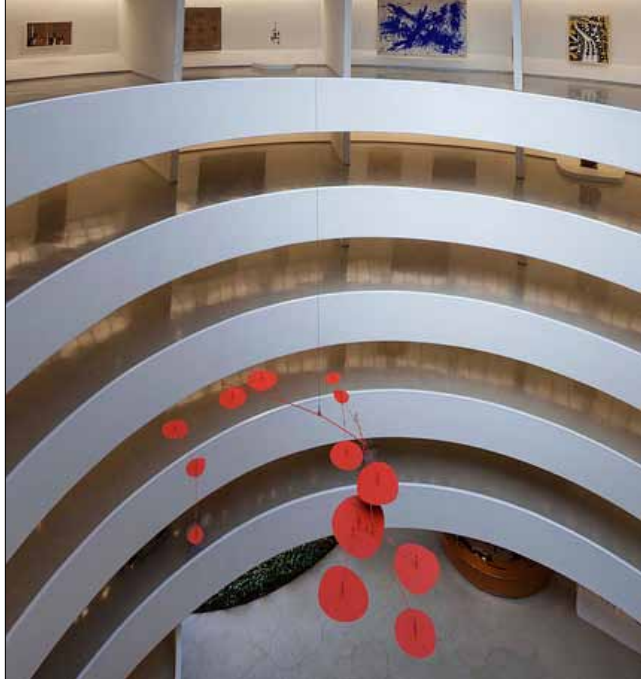
Linda Treija

ASTRĪDA PRESTONE: JAUNĀ TERITORIJA

... katram cilvēkam ir tikai sava, unikāla ainava, kas ieraugāma ar skatienu iekšup, – tā par ainavu, gan citas mākslinieces – Līgas Purmales sakarā, raksta Gundega Repše grāmatā *Sieviete miglā*¹. Astrīda Prestone, viena no mūsdienu labākajām ainavu gleznotājām, atzīst, ka viņa glezno „iekšējās” ainavas². Daba darbojas kā palīgs izteikt savas emocijas, domas, attieksmi un galu galā arī attiecības starp individu un apkārtni. Savā daiļradē māksliniece ir izgājusi cauri dažādiem posmiem, bet nemainīga ir bijusi šī apzinātā pievēršanās dabas motīviem. Kādu laiku Astrīdas gleznotais dārzs bija strikti organizēta, kontrolēta dabas versija, vēlāk priekšplānā iznāca augu virtenes, kas veidoja savus ornamentus, tēlus un stāstus. Reizēm ainavā tika iegleznotas mazākas ainavas ar citu skatījumu, sajūtu, reizēm gleznas tika austas kā krāsaini rakstu gobelēni, kas, tikai ieskatoties, atklāj sīku zaru tiklojumu vai lapotņu nirbu. Tomēr arvien Astrīdas Prestones glezniecības maģiskā realitāte ir tikusi uzburta ar delikātu, smalku un detalizētu pieskārienu.

¹ Gundega Repše: *Sieviete miglā*, 21 lpp., izdevniecība Jumava, 2001

² John Seed: *Astrid Preston: New Territory at Craig Krull Gallery*, 02/13/2013

Izstāde Gugenheimā – *Cita māksla: starptautiskā abstrakcija un Gugenheima muzejs, 1949-1960 / Art of Another Kind: International Abstraction and the Guggenheim, 1949-1960*

Pēdējās izstādes *Jaunā Teritorija / New Territory*³ darbos jūtama lielāka atbrīvotība un nenoliedzami austrumu mākslas iespaids. Astrīdai ir bijusi iespēja vairākas reizes pabūt Japānā, jo viņas dēls dzīvo un strādā Tokijā. Liekas, ka Japānas iespaids ir noņēmis liekvārdību viņas darbos un atstājis tikai pašu būtiskāko, kas izsaka mākslinieces domas. Viņa izsijā redzēto, safotografēto, novēroto un patur vien dažus elementus, kas darbojas kā esence, koncentrēti atklājot noskaņas un izjūtas. Izmēru ziņā izstādē galvenokārt dominē divi lielumi 41 x 41 cm (16" x 16") un 170 x 86 cm (66" x 33"), kas dažkārt tiek salikti kopā lielākos formātos. Mazie darbi pilienu pa pilienu aizved mūs pie lielākām gleznu virsmām, no kurām tad skatiens atkal turpina savu ceļu pa mazajiem apgleznotajiem „rasas pilieniem” uz nākošo lielo darbu. Nelielie koka paneļu kvadrātiņi ir kā notis, kas, saliktas kopā, skan dažādās tonķārtās, kopumā izveidojot meditatīvas japāņu mūzikas skaņas, savukārt lielformāta gleznas atstāj reizē monumentālu un ļoti jūtīgu iespaidu. Skatītājs organiski var izsekot Prestones gleznu radītajam ritmam un noskaņai izstādē. Maigums, ar kādu uz pelēkā audekla tiek gleznoti smalkie, baltie ziedi *Agrs pavasaris Naošimā / Early Spring on Naoshima* (2012) vai pretstatā ar paletes nazi uzliktais sviestaini dzeltenais saules atspulgs uz koka paneļa lazējuma *Izslāpusī saule / Thirsty Sun* (2012), palīdz sajūst mākslinieces aizrautību ar apkārtni un dabu vispār, kā arī patieso iedziļināšanos detaļās. No austrumu

³ *Craig Krull Gallery*, Santa Monica, California, 2013.26.1-2.III

mākslas izrietošais smalkums, minimālisms un rietumu ekspresīvā jūtu izteiksme savijas Astrīdas darbos un rada skatītājos ilgās pēc dabas sniegtā mierinājuma un reizē pārdzīvojuma. Daudzos darbos māksliniece it kā atsakās no horizonta līnijas. Tās var būt ūdens virsmas, kurās spēlējas atspīdumi, peld vientuļa zivs, bariņš piļu un dažreiz apžilbina saules apdullinošais atspulgs, vai tas var būt debesu loks, pret kuru iezīmējas asi koku silueti vai pienaini ķiršu ziedi. Koka paneļi, kurus Astrīda izmanto, reizē gan ierobežo – liek rēķināties ar šķiedras virzienu un veidoto faktūru, gan papildina viņas gleznojumu, jo, lazējot ar plānu krāsu uz kokā iegravētā „zīmējuma”, viņa panāk ārkārtīgi bagātu virsmas skanējumu. Glezna tad var palikt viegla lazējuma veidā kā, piemēram, darbos *Atspīdums / Reflection, Zaļais ezers / Green Lake, Viļņu apskalots / Awash* (2012), vai arī eļļas „mazgājumi” tiek papildināti ar pastozākiem triepieniem, iegleznojot kādas detaļas vai elementus – *Mazais akmens, mazais diķis / Little Rock, Little Pond, Gunoči ezers / Gunoichi Lake, Tempļa diķis / Temple Pond* (2012). Tādos darbos kā *Sarkanās priedes uz Higašijama nogāzes / Red Pines on Slopes of Higashiyama* (2011, skat. 17. lpp.) un *Melnā priede Ginkaku-Ji / Black Pine Ginkaku-Ji* (2012) koka šķiedras veidotais tīklojums spēlē lielu lomu gleznas kompozīcijā un zīmējumā. Māksliniece ir radījusi veselu ciklu ar koku portretiem. Katram no tiem ir savs raksturs, seja, roku savijums un stāja. Portretējumos mēs varam ieraudzīt Melnās priedes Ritsurenā nervozo zaru tīklojumu pret maigi zilajām debesīm, aplauzīto ķiršu koku, kurš ar pēdējiem spēkiem ir izdzinis baltus pumpurus, un dramatiski iezīmējas uz oranžā fona Imperatora pils dārzā, imperiālo priedi ar karalisko profilu un „pāvisko” skuju rotu un Melno priedi Ginkaku-Ji tempļa dārzā, kura ietiepīgi tiecas izstiept savus zaru pirkstus uz vienu pusi. Liekas, ka tie ir koku parādes portreti.

Māksliniecei tuva ir renesanses iluzionārā, lazējumu un lakojumu bagātā Dīrera (Albrecht Dürer), Vermēra (Johannes Vermeer) māksla un Japānas, Ķīnas smalkās, detalizētās ainavas uz zīda un papīra. Astrīdas Prestones māksla, ar kompozīcijas organizētību, savu kārtību emociju izteikšanā, meditativismu un precīzo, tīro tehnisko izpildījumu, man nedaudz atgādina latviešu mākslinieces Līgas Purmales ainavas. Iespējams, ka šīs organizētais, detalizētais piegājiens mākslā Astrīdai nāk no viņas vecākiem, arhitektiem Mildas un Stenlija Borbaliem (Stanley Borbals), kuru mājā, tēva dizainētajā, viņa jau gadiem mīt, un kuru dārzu ir izveidojusi pēc savas iztēles un kārtības, tomēr uzmanīgi

ieklausoties dabas balsī. Dārzs ir kā spogulis mākslinieces dzīvē. Tajā var ieraudzīt dzīves taku, kas virzās starp dekoratīviem sukulentiem un citronkokiem jaunībā uz augļu koku rindām un dārzu vagām Astrīdas un viņas vīra, Hovarda Prestona, dēla piedzimšanas un pieaugšanas laikā un iestiepjas ziedu un koku nogāzē dzīves briedumā.

Sešu gadu vecumā atceļojot no Zviedrijas uz ASV, lielāko tiesu savas dzīves pavadot Kalifornijas maigajā klimatā, aizraujoties ar Austrumu delikāto kultūru un dabu, varbūt tomēr kaut kas Astrīdā velk pie ziemeļnieciskā – nu, kaut vai nostalgija pēc peonijām, viņas mīļākajām puķēm? □

Skat. Astrīdas Prestones gleznu reprodukcijas 17. un 58. lpp un viņas mājas lapu: <<http://www.astridpreston.com>>

Māksliniece un mākslas kritiķe Linda Treija ir JG redakcijas locekle.

Linda Treija

NORMUNDS BRŪVERIS: IEPAZĪSIMIES – SLAVENĀIS ČILLIJS VILLIJS

Čillijs Villijs (un es dubultos „l” rakstu apzināti, jo tā vien grības mēli bezkaunīgi sarullēt, saucot viņu vārdā) ir ielavījies gandrīz visās mākslinieka Normunda Brūvera gleznās un kļuvis slavens. Viņš tur tagad dzīvo, jo Brūveris ir radījis viņam varen interesantu apdzīvojamo vidi. Čillijs uzradās pēkšņi, pareizāk sakot, Normunds viņu atrada. Pēc aizbraukšanas no Latvijas (2000), Normunds pāris gažus dzīvoja Džersisītijā (Jersey City, NJ) jeb Čiltaunā (Jersie City zināma arī ar iesauku *Chill Town*), mākslinieku komūnā Pirmajā ielā Nr. 111 (111 First Street Art Center), kurā tajā laikā bija apmetušies vairāki mākslinieki no Latvijas – Jānis Jākobsons, Zoja Frolova, Baiba Baiba, Artūrs Virtmanis, Romāns Korovins, Inga Terauda. Vienā jaukā dienā Brūveris nejausi atrada kartona gabalu ar visai vulgāru dzejolīti par Čilliju Villiju. Tā nu Normunda līdz šim izteikti abstraktajās gleznās ienāca neparastais 21. gs. cilvēciņš. Atrastais varonis gan bija gribējis tik „čillot aut”, bet Brūveris izdomāja, ka nebūs nekāda slaistīšanās apkārtnē un pielika viņu pie darba. Radās pirmā glezna ar Slaveno Čilliju Villiju *Izprieca Čiltaunā / Chilling Out in Chilltown* (2002, skat. 39. lpp.). Bildē tika iemūžināts atrastais vēsturiskais kartona gabaliņš ar dzejoli, un šī anonīmā literārā gara darba

izsaucieni un rindiņas tika iegleznotas lie-
liem burtiem, kā arī iezīmēta bulņa ar uzrak-
stu *Way to 111*, norādot tā atrašanās vietu.
Bildē Čillijs ir pagrābis vienā rokā čili piparu,
savukārt otra roka, gara un zilganās nokrā-
sas, stiepjas āra no viņa lodes formas gal-
vas pēc vārda *ART*. Jāsaka, ka sākuma gados
Čillijam ir retāki un švakāki zobi, bet jau vē-
lākās gleznās un grafikās Normunds viņam
ļauj atiezt muti īsti amerikāniskā, balti zo-
bainā smaidā vai kļiedzienā. Čillijs Villijs, šis
mazais, negantais vīriņš bez biksēm ar pliko
apakšpusi, kas ir mūsu nevainīgākā un patie-
sākā daļa, bet ar uzvalkā un šlipsis ietērtu
augšpusi, kas savukārt simbolizē melīgo un
negatīvo mūsos, Brūvera mākslā attaino cil-
vēka duālo dabu.

Savās gleznās Normunds iekļauj daudz da-
žādu metaforu, aizguvumu un novērojumu.
Viņš aizņemas no visa kā – filmām, arhitek-
tūras, klasiskās un modernās mākslas, teātra,
vēstures, fotogrāfijām, paša un citu dzīvēm.
Mākslinieki ļauj Čillijam tikties ar Pikaso un
kailām sievietēm zem Eifeltorņa un baltā
miera baloža spārnim (Slavenais Čillijs Vil-
lijs satiek Pikaso un kailas sievietes / *Famous
Chillie Willie Meets Picasso and Nude Wo-
men*), iejusties uz Karavadžio (Caravaggio)
gleznas skatuves Dāvida ādā – viņam rokā
nogriezta Goliāta / Normunda galva (*Izrā-
des beigas / End of the Play*) vai arī pašau-
dīties 99 centu veikalā (*Slavenais Čillijs Villijs
šauj 99 centu veikalā / Famous Chillie Willie
Fires in 99 Cent Store*). Ir reizes, kad Nor-
munds liek slavenajam Č. V. arī paciest. Čilli-
ju meklē Federālais izmeklēšanas birojs (*FIB
meklēšanā / Wanted by FBI*). Viņš tiek sa-
griezts uz picas kā dekorējums kopā ar za-
ļās paprikas ripiņām (*Visu laiku lielākā pica /
The Biggest Pizza Ever*) vai atgriezts vajā ar
drēbnieka šķērēm uz sekcijas galda (*Inkvizi-
cija / The Inquisition*). Slavenība ir pabijis cie-
tumā [*Viss ir beidzies (Cietums) / Everything
Is Broken Up (Prison)*] un tur arī lūdzies pēc
žēlastības [*Lūgšana pēc žēlastības (Nevainī-
gais) / Pray for Mercy (Innocent)*]. Normun-
da Brūvera medicīnas centrā ir izdarīts rent-
genuzņēmums, kurā var redzēt Čillija galvā
un ķermenī visai daudz šķērmeņu – lodes,
šķēres, nazīti (*Slavenā Čillija Villija rentge-
nuzņēmums / X Ray of Famous Chillie Willie*).
Mazais vīriņš ir paspējis pārtapt par pāvestu,
kas aizraujas ar laicīgiem žurnāliem (*Pāvests
Slavenais Čillijs Villijs Inocents XIII / Pope
Famous Chillie Willie Innocent XIII*), par mazu
kundziņu, kurš plikumus aizsedz ar skuju za-
riņu, bet uz galvas nēsā eleganto katliņu un
zobos ir iespraudis cigāru (*Kundziņš / Lord*)
un pabijis kompānijā ar pašu Ļeņinu (*Sarka-
no kaklasaišu partija / The Red Tie Party*) un
(*Kurš labāks / Who's Better*).

Čillijs Villijs ir mūsu sabiedrības spogulis, tā-
pēc, to atainojot, politkorektums nav vie-
tā. Čillijs atļaujas laist pa vējam baltu papī-
ra lidmašīnīti, kad pretējā gleznas stūrī zemē
gāžas degoša lidmašīna (*Kā no zila gaisa /
Out of Blue*), „paņemt” bālu meiteni no mu-
gurpuses sava „fitnesa” līmeņa uzlabošanai
(*Vingrinājums uz krēsla / Exercise on Chair*),
un arī iepriekš minētais pāvesta Čillija port-
rets ir tapis laikā, kad katoļu baznīca noņē-
mas ar visāda veida skandāliem. Normunda
mākslā smieklīgais ar nežēlīgo iet roku rokā
(kā mēs to varam redzēt ik uz soļa – ziņās,
bērnū „multenēs”, filmās un galu galā arī
pašu dzīvē), tomēr mākslinieks nezaudē savu
nopietnību, asprātību un gleznieciskumu.

Viņš brīvi un virtuozī glezno ar eļļas un akrila
krāsām uz liela formāta audekla, koka plan-
šetēm, bet reizēm veido arī kolāžas un gra-
fikas. Jāpiekrīt mākslas kritiķim Vilnim Vē-
jam, ka *Normunds Brūveris drīzāk pārstāv
opozicionāru, izmirstoši modernu māksli-
nieka tipu, kas joprojām dara, kā pašam ie-
patīkas*¹. Mākslinieks glezno un dara to, ko
viņam gribas un kas viņam šķiet nozīmīgs –
tā mūsdienu komercializētajā un „pareiza-
jā” kultūras vidē ir absolūti apskaužama un
slavējama lieta. Pirms diviem gadiem Čillijs
devās iekarot Latviju ar Normunda Brūvera
personālizstādi *Slavenais Čillijs Villijs Rīgā –
kim?* laikmetīgās mākslas centrā (2011.17.
XII-2012.29.I). Tapa interesants izstādes ka-
tologs, kuru var apskatīt elektroniski māks-
linieka un arī *kim?* mājas lapās. Tā veidoša-
nā tika pieaicināta vēl viena dumpīga dvēse-
le – Edmunds Frīvalds, kurš papildināja Brū-
vera darbus ar īsiem stāstiem un interpretē-
jumiem, dodot skatītājam iespēju palūkoties
uz mākslas darbu no cita skata punkta.

Čillijs ir uzvilcis kovboja zābakus, apjozies ar
pistolēm un nonācis tūkstoš reižu kovboj-
filmu ainās izmantotajā Monumentu iele-
jā (*Monument Valley*) (*Filmas beigas / End
of Film*, skat. 75. lpp.). Ir nežēlīga saule, zi-
las debesis un asinsarkans tuksnesis. Inte-
resanti, vai Čillijs padzīvosies *great western*
uzņemšanas laukumā vai pārlēks kādā *film
noir* kadrā? Kurp viņš dosies tālāk? Sekojiet
Slavenā Čillija Villija piedzīvojumiem! □

Informācija tīmeklī:

<<http://normundsbruveris.com>>
<<http://tinyurl.com/Chillijs1>>
<<http://tinyurl.com/Chillijs2>>
<<http://tinyurl.com/Chillijs3>>
<<http://tinyurl.com/Chillijs4>>

¹ Vilnis Vējš. „Latviešu amerikāņu sapnis”. Normunda
Brūvera izstāde „Slavenais Čillijs Villijs Rīgā”. *Kultūras
Diena* 2011.28.XII.

Normunds Brūveris. *Izprieca Čiltaunā / Chilling Out in Chilltown*. 2002.
Eļļa, ogle, līmlente uz dēļa koka paneļa, 167,7 x 122 cm

Ilze Medne

DACES APERĀNES DZIESMAS UN SAPŅI

Lai gan apaļa gadskārta komponistei, pedagoģei, publicistei un muzikālu norišu rīkotājai Dacei Aperānei apritēs vien š.g. 19. decembrī, jau 27. martā uz jubilejas ieskandināšanu Rīgas Latviešu biedrības nama Zelta zālē bija pulcējušies daudzi. Tas bija īpašs vakars – tik siltu, sirsniņas un mīlestības pilnu notikumu sen nebija nācies piedzīvot! Pēc RLB Mūzikas komisijas vadītāja un koncerta rīkotāja Arvīda Bomika svinīgas uzrunas vakara vadītājas pienākumus pārņēma pati Dace, trāpīgām norādēm palīdzot orientēties viņas mūzikā. Darbos, kas tapuši gan pirms ceturtdaļgadsimta (*Variācijas par latviešu tautsdziesmas tēmu*), gan visjaunākajos opusos (*Vasaras balāde* un klavierdarbi), komponiste ceļo savā iztēlē un ved mūs līdzī, radot pārlicību, ka skaņuraksts radies intuitīvi un godīgi, bez tišiem centieniem mūzikas valodu sarežģīt un nebaidoties tīras un melodiskas izteiksmes, kas vienlaikus ir arī ārkārtīgi

Dace Aperāne

krāsaina un iztēli rosinoša. Ar impresionistu cienīgu toņu paleti un ievijot neparastas skaņkārtas, arī zīmīgas norādes uz darba iedvesmas avotiem – Latvijas folkloru un dabu, japāņu haikām, ungāru cimbalēm un spaņu flamenko u.tml. – ir radītas skaistas

muzikālas vīzijas. To teicami iedzīvinātāji šajā koncertā bija komponistes draugi un domubiedri – dziedātāja Antra Bigača, pianisti Diāna Zandberga un Ventis Zilberts, altiste Ināra Brinuma, klavierduets Antra un Normunds Vīksnes, kā arī topošie mūziķi no Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas (JVLMA), kas ar Daci iepazīnušies viņas rīkotajos meistarkursos Ogrē un Siguldā. Tas bija neaizmirstams Daces Aperānes mūzikas un cilvēciskā dāsnuma vakars, kurā atkal pārliecinājā-

mies, cik ļoti viņa Latvijā tiek cienīta un mīlēta, un allaž gaidīta atgriežamies.

Dirģentes un komponistes Daces Aperānes autorkoncerts pilnībā tika pārraidīts arī *Latvijas Radio 3* programmā *Klasika* (2013.30.IV) raidījumu ciklā *Latvijas koncertzālēs* (<<http://www.latvijasradio.lv/tiesraide.php?kan=3>>).

Mūzikas kritiķe Ilze Medne ir radio *Klasika* programmu vadītāja un redaktore žurnālā *Mūzikas Saule*.

Andra Manfelde

PIECAS MINŪTES CEĻA

Vēstule no Liepājas

Vakar čivināja saulīte, spīdēja putniņi... Vēl jo liksmāk, jo gavilējošāk pēc tiem spējiem ziemas svētkiem aprīlī. Vēl aizvakar kaimiņbērni palēkdami desoja pa pagalmu, cenzdami aizsniegt veļas auklas, lai varētu notriekt sniega čupiņas lejā pie kājām un tad ar lāpstām viens otram sejās svieda baltu un smējās aizgūtnēm skali. Tā nu vakar, kad urdzēja, čivināja, tecēja, spīdēja un tik ļoti labi smaržoja pēc čagana, kūstoša sniega, es uz trotuāra redzēju beigtu balodi. Tādu apaļu, gludām spalvām, it kā viņam nevis kakis vai garāmšvikstošs braucamais būtu pieskāries, bet... nāves pirksts. Prātoju – vai putniem arī ir sirdstrieķa – viņi lidodami spēji nokrīt, un tas varbūt ir labākais veids kā krist. Putna apstāšanās gaisā. Tā domādama, steidzos uz vilcienu, un man pretī nāk sieviete lielā, melnā, izspūrušā sintētiskā kažokā, kas pavasara

saulē iemirdzas maķenīt kā varavīksne. Un sievietei zaļi, gari adīti brunči it kā no pērnajām sūnām. Pati kā resns, melns, sarepējis koka stubrs, vienā rokā liela soma, otrā ekoloģiskais un stilīgais papīra maisiņš, uz kura melns uz balta drukāts *Счастье**. Aizskrienu viņai garām, lavierēju pa pašu ielas malu, jo uz ietves uzkumpis neatlaidīgs ledus, un pasteigties nav iespējams. Gar maniem sāniem pārmērīgi tuvu aizšvīkst autobuss un nobremzē tuvējā pieturā. Kad eju pieturai garām, liels, vecs vīrs atspiedies uz nūjas, smaidot līdzjūtīgi apjautājas – *nokavējāt?* Es atbildu, ka nē, man vajag vilcienu. Šodien es vēl joprojām redzu vīra smaidu. Tikai dažas minūtes ceļa, bet, šķiet, tas bija sveiciens. Tikai nezinu – pavasara vai laimes, bet varbūt tas ir viens. Viens. Tūlīt ziedonī mēs skaitīsim, kurš no galvas, kurš no grāmatas. *Es skaitīju un nonācu pie Viena – I. Ziedonis.*

2013.18.IV

* *Laime*, krievu val.

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20. GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237(2004), 238(2004), 248(2007), 250(2007)–256(2009), 261–262(2010), 266(2011), 268–269(2012), 271(2012)

RADIO BRĪVĪBA (RL) PASPĀRNĒ 1975–1984– I

Neraugoties uz ASV Valsts departamenta un dažādu rangu politiķu ar spārnotām frāzēm sapiparotām deklarācijām par Baltijas valstu PSRS okupācijas neatzišanu, igauņiem, latviešiem un lietuviešiem jāgaida ceturtdaļgadsimts, pirms Vašingtona ieslēdz zaļo uguni (1975) baltiešu radioraidījumiem no Minhenes, turklāt nevis uz Poliju, Čehoslovākiju, Rumāniju, Bulgāriju un Ungāriju raidošā RFE (*Radio Free Europe* jeb *Radio Brīvā Eiropa*) sastāvā, kā vairākkārt solīts, bet gan RL (*Radio Liberty* jeb *Radio Brīvība*) paspārnē, no kura tolaik atskan raidījumi 18 PSRS iekļauto tautu valodās. Pat RFE/RL vadība, gan visai kautrīgi un ar nelielu nokavēšanos, izsaka it kā līdzjūtību baltiešiem sakarā ar viņu raidījumu iekļaušanu RL, nevis RFE, proti, 70. gadu otrā pusē izdotajā rokasgrāmatā RFE/RL programmu veidošanai *RFE/RL Program Policy Guidelines* minēts, ka *RL raida uz PSRS un Baltijas valstīm*, izceļot divus pēdējos vārdus. Turklāt pamattekstam pievienots atsevišķs baltiešu redakcijām domāts pielikums, kur, cita vidū, lasām, ka *Latviešu redakcijas galvenais uzdevums ir raidīt latviešiem necenzētu, objektīvu, patiesu un nozīmīgu informāciju viņu pašu valodā*, kam seko padoms *veltīt īpašu uzmanību latviešu kultūras vērtībām, nacionālās identitātes saglabāšanai, cilvēktiesību un demokrātisko procesu īstenošanai*. Analoga ieteikumu uzskaitē lasāma igauņu un lietuviešu lappusēs.

KARTERS UZLABO TRANSLĀCIJU

Tiem ASV kongresmeņiem un pat atsevišķiem prezidenta Nacionālās drošības padomes locekļiem, kuru ieskatā RL raidījumiem Maskavas impērijā ietilpināto nekrievu tautu valodās būtu jānogriež skābeklis attiecību uzlabošanai ar PSRS, tolaik (1977–1981) valsts prezidents Karters (Jimmy Carter) ar skubu spiests pasvītrot starptautiskos raidījumus kā savas ārpolitikas galveno

sastāvdaļu ar piebildi, ka raidījumu izbeigšana PSRS iekļautajām nekrievu tautām varētu tikt iztulkota kā ASV intereses trūkums attiecībā pret šīm tautām un būtu pretrunā parakstītajam Helsinku gala akta nolikumam par informācijas brīvāku un plašāku plūsmu, turklāt tā liecinātu par ASV vājumu. Un, lai šie nebūtu tikai tukši vārdi, Kārteris pieprasa no Kongresa līdzekļus ultraīsilņu radiopārraižu apjoma palielināšanai, konkrēti, pievienošanai jau esošajām RFE/RL translācijas iekārtām vēl vienpadsmit, katru ar 250 kilovatu jaudu, jo *pašreizējā aparatūra ir neatbilstoša starptautisko raidītāju vajadzībām*.¹

SĀKUMSOĻI

Tā kā trimdas presē un vēl vairāk Latvijas plašsaziņas līdzekļos ļoti reti – salīdzinājumā, piem., ar *Voice of America* (VOA) jeb *Amerikas Balsi* – izsekots RL (no 1984 – RFE) Latviešu redakcijas darbam, no nesenās vēstures interesentiem ne reizi vien jādzird jautājumi par mistiskajiem ētera aktivistiem, kuri, klabinādami rakstāmmašīnas un stājoties mikrofonu priekšā, pielika roku Maskavas impērijas drupināšanā. Lai nebūtu balto plankumu šajā strauji un intensīvi norisošajā laikā, kaut ar nedaudzām vārdkopām lūkosim no šo rindiņu rakstītāja jau dzeltēt iesākušajām piezīmēm pievērsties arī pašiem darba veicējiem, pret kuriem okupācijas gadu „orgāni” *Ciņa, Padomju Latvijas Komunistis, Sovetskaja Latvija, Dzimtenes Balss* ar visiem piedēkļiem un virkne dažādu propagandas brošūru vērsas ar tipiski sovjetiskiem *amuse-gueules* – *bīstami ideoloģiski diversanti, imperiālistiskie bandīti, pirāti ēterā, CIP* [t.i., CIA] *ideoloģiskās filiāles aģenti, kuru čūsku baltis izplata indigus melus* u.d.c. Tiesa, neviena no RFE/RL redakcijām īpaši nekāra sevi un savus darbiniekus pie lielā zvana. Cita vidū par iemeslu šai piesardzībai liecina RFE/RL drošības dienesta vadītāja (Director of Security) Ričarda Kamingsa (Richard H. Cummings) grāmata ar visu izteicošo nosaukumu – *Cold War Radio: The Dangerous History of American Broadcasting in Europe, 1950–1989* (2009) jeb *Aukstā kara radio: Amerikāņu raidītāju bīstamā vēsture Eiropā, 1950–1989*. [Precīzāk gan būtu bijis: *...Amerikāņu finansēto raidītāju...*, jo, kā jau vairākkārt minēts iepriekš, runa ir par simtprocentīgi poļu, ungāru, krievu, armēņu, tadžiku *et alii* RL un RFE raidītājiem, tikai ar starpību, ka tie atrodas nevis Varšavā, Budapeštā, Maskavā, Erevānā vai Dušanbē, bet gan Rietumeiropā ar

¹ Jaan Pennar. „Baltic Broadcasts of Radio Liberty”. Report delivered at the Fourth Conference of Baltic Studies, Stockholm, June 1977.

galveno mītni mīļīgajā „pilsētā ar sirdi” (*Eine Stadt mit Herz*), nedaudzus metrus no Ķīniešu torņa alus dārza (jeb alus sētas) Angļu dārzā (Biergarten Chinaturm, Englischer Garten.) Latviešu redakcijā, kam „pirmās piegādes” beigās jau ir septiņi pastāvīgi darbinieki un vairāk nekā ducis ārštata korespondentu (pirms pārvietošanās uz Prāgu 1995. gadā, kas iezīmē „Austrumeiropas” raidītāju „bezsaules norieta” sākumu, jau ir 12 štata un ap 30 ārštata darbinieku), Kamingsa minētās „bīstamības” dēļ, bet visvairāk, lai pasargātu radniekus Dzēlzs priekšvara austrumpusē, gandrīz visi raksta vai stājas mikrofonu priekšā ar pašu izvēlētiem visai skanīgiem seg- jeb „radiovārdiem” – Sarma Kadiķe, Māra Vēlava, Biruta Ziemele, Aldis Gaujietis, Kazimirs Strods, u.c.

Iesākumā katras baltiešu redakcijas pieciem štata darbiniekiem Minhenē un vienam Ņujorkā jāsagatavo 4½ raidstundas nedēļā, kas ir smaga slodze (*šeit vārgulīšiem nav vietas!* – tā savstarpēji velnu dzidami). Lietuviešu redakcija darbu sāk jau 1975. gada janvārī, bet igauņi un latvieši – 5. jūlijā. Jau pirms tam, 17. jūnijā, ārpus kārtas ēterā uziet stundu gara programma, atzīmējot krievu tanku iebrukumu Latvijas teritorijā 1940. gadā. Regulāri ikdienas raidījumi iesākas 6. septembrī – pusstunda nedēļas dienās, vesela stunda nedēļas nogalēs ar programmu atkārtojumiem tajā pašā dienā un nākošās dienas agrā rītā. Lai apgrūtinātu traucēšanu, kopš 1976.2.V tiek vienlaicīgi raidīts uz vairākiem viļņu garumiem. Pirmajam raidījumam uz pēdām RFE/RL prezidents Mikelsons (Sig

Mickelson) un viņa palīgs Ronalds (Francis S. Ronalds) paraksta (1975.10.VII) speciālu memorandu *Weekly Latvian and Estonian Broadcasts Go On the Air to the USSR Over Radio Liberty*, minot ievērojamu igauņu trimdnieku – Zviedrijā mītošā komponista Eduarda Tubina, dzejnieka un starptautiski pazīstamā žurnāla *Books Abroad* redaktora Ivāra Ivaska u.c. – stāšanos pie mikrofona, kā arī reportāžu no 3. Baltiešu institūta Skandināvijā (Baltic Institute in Scandinavia) konferences Stokholmā (1975.13.-16.VI), īpaši uzsverot izvilkmus no Zviedrijas premjerministra Olafa Palmes atklāšanas runas pilsētas rātsnamā (Stadshuset). No igauņu redakcijas darbiniekiem izcelts tās vadītājs Dr. Penars (Jaan Pennar) un dzejniece Sārsena-Karlsteda (Karin Saarsen-Karlstedt). No latviešu darbiniekiem īsas biogrāfiskas ziņas sniegtas par Valdemāru Kreicbergu, Vili Skultānu, dzejnieci Margaritu Ausalu un „ņujorkietī” Dagmāru Vallenu, kā arī minēti galvenie pirmajā programmā aplūkotas temati – no pasaules notikumu un kultūras jomas (Latvijā un trimdā) apskates līdz PSRS sirdsapziņas cietumniekiem. Memoranda beigās piebilde par 100 kilovatu raidītāja pievienošanu Lampertheimā, Rietumvācijā, jau esošajai translācijas aparatūrai labākai baltiešu programmu pārraidīšanai/uztveršanai.

PRIEKŠNIEKS VALDIS

Memorandā minētais Valdemārs („Valdis”) Kreicbergs redakciju vada² līdz 1978. gadam, kad pie tās stūres rata stājas (līdz 1982) Vilis Skultāns (radiovārds Pēteris Vijums). RFE/RL vadība izrauga Rīgā dzimušo „vecās skolas” pārstāvi **Valdemāru Krišjāni Kreicbergu** (1912-1995) ar pieredzi radiodarbā izlaicīgajā (1956.VIII-1958.VIII), pēc poļu strādnieku nemieriem un nepilnus divus mēnešus pirms pretpadomju revolūcijas Ungārijā Minhenē nodibinātā VOA (*Voice of America* jeb *Amerikas Balss*) Eiropas raidītāja, jelgavnieka Aleksandra Lauberta vadītājā latviešu redakcijā.³ Pēc VOA Minhenes filiāles slēgšanas [*lai uzlabotu attiecības ar Kremli* – kā Kreicbergam izteicies tolaik augsta ranga VOA administrators, savā laikā VOA vācu redakcijas vadītājs Alberts (John Albert)] un redakciju pārorganizēšanas par VOA „korespondentu centru” Rietumvācijā, Kreicbergs

² Pirms RFE/RL vadība lūdza (1990. gada sākumā) šo rindīņu rakstītāju uzņemties Latviešu redakcijas vadīšanu, redakciju stūrē Valdemārs Kreicbergs (1975-1978), Vilis Skultāns (1978-1982) un Jānis A. Trapāns (1982-1990). Pēc neatkarības atjaunošanas, sākot ar 1993. gadu, Vašingtonas tuvredzības pārgrābi radītājos RFE norieta gados redakciju vada Uldis Grava un Pēteris Zvagulīšs.

³ Skat. JG237(2004):44,55

tiek izvēlēts par pastāvīgo latviešu štata korespondentu, kāds viņš ir turpat 17 gadus (līdz 1975). Latviešu redakciju Kreicbergs uzņemas vadīt tikai pēc RL vadības atkārtotiem solījumiem, ka to (un pārējās baltiešu redakcijas) nekādā veidā neietekmēs darbinieku skaita ziņā vislielākā, 24 stundas dienā naktī raidošā krievu redakcija, kas izrādījusi tieksmi uz kundzēties citu PSRS iekļauto tautu valodās raidošajām redakcijām. 70. gadu pirmā puse gan ir sākums krievu redakcijas nopietnai sašķeltībai (dažkārt pat nonākot līdz kautiņiem un darba zaudēšanai), kam par cēloni ir ideoloģiska rakstura nesaskaņas starp „vecajiem” – pirms un II Pasaules kara laikā Rietumos nokļuvušajiem darbiniekiem – un „jaunajiem”, galvenokārt no PSRS laikā tikušajiem *otkazņikiem* (vai *refjūzņikiem*) – RL darbā pieņemtajiem Krievijas židiem.

Pēc I Pasaules kara, atgriežoties no bēgļu gaitām Krievijā un Ukrainā, Kreicbergs beidz Rīgas pilsētas 2. ģimnāziju un izstudē par juristu Latvijas Universitātē. Sāk strādāt (1936) Latvijas Ārlietu ministrijā, kļūst par 3. sekretāru Latvijas sūtniecībā un arī Latvijas pārstāvniecībā Tautu Savienībā Ženēvā (1938-1939), tiek pārcelts uz Stokholmu, kur strādā LR sūtniecībā līdz pat Sarkanarmijas okupācijas spēku ienākšanai Baltijas valstīs (1940.VI) un sūtniecības slēgšanai augustā, pēcāk Latviešu palīdzības komitejas (dib. 1943) sastāvā (kopā ar nu jau zviedru neatzīto sūtni Voldemāru Salnāju, Leonidu Siliņu, Feliksu Cielēnu) kārtā bēgļu lietas. Pēc Salnāja nāves (1948) uzņemas (Zviedrijas neatzīta) sūtniecības lietveža pienākumus. Paralēli strādā (1942-1956) ASV sūtniecībā Stokholmā, sākumā tulkojot un kompilējot informāciju no vācu okupēto apgabalu preses, vēlāk konsulārajā nodaļā. Kādu laiku ir Latvijas Nacionālā fonda (LNF, dib. 1947) valdes sekretārs Zviedrijā. Pēc pārcelšanās uz Rietumvācijas turpina būt aktīvs Zviedrijas Latviešu Centrālajā padomē (ZLCP dib. 1953), Latvijas Atbrīvošanas komitejas Eiropas centrā (LAK EC dib. 1951), Latviešu Centrālajā komitejā (LCK) Bavārijā (1970-1977) u.c. 70. gadu otrā pusē sāk strādāt Latvijas sūtniecībā Vašingtonā, kur ieņem sekretāra, vēlāk vēstniecības padomnieka posteni (1979-1992). Apbalvots ar Somijas Baltās Rozes un Zviedrijas Vāsas ordeni. Valdemāra Kreicberga mūžs apraujas Ņujorkā.

Kreicbergs daudz tulkojis latviešu tekstus angļu valodā, ieskaitot Ādolfa Šildes grāmatu *Pa deportēto pēdām: latvieši padomju vergu darbā* (Ņujorkā: Grāmatu Draugs, 1956) – ar nosaukumu *The Profits of Slavery*

(Stokholmā: LNF, 1958), kā arī plašo (683 lpp.) enciklopēdisko, arī LNF izdoto rakstu krājumu *Latvia: Country and People* (1967), ir viens no tā četriem redaktoriem. Būdam ar labs vācu valodas pratējs, viņš ir pastāvīgs līdzstrādnieks Rietumvācijas periodiskajā izdevumā *Mitteilungen aus dem baltischen Leben*, kas, cita vidū, sniedz informāciju par baltiešu sabiedriskajām norisēm trimdā. Jāpiebilst, ka Kreicberga tēvs, trimdā mirušais Jānis Kreicbergs (1864-1948), pazīstams sabiedrisks darbinieks un literāts⁴, visu mūžu, sākot ar tieslietu studiju gadiem Maskavas Universitātē, bijis kvēls Krišjāņa Valdemāra dievinātājs, tādēļ, lūk, dēlam dotie vārdi Valdemārs Krišjānis.

SĀKOTNĒJIE MINHENES PIEČIŠI

Radiožurnālistikas jomā pieredzējušajam Valdemāram Kreicbergam RL latviešu raidījumu veidošanā jau no pirmās dienas pievienojas viņa palīgs, izcili kvalificētais, no iepriekš publicētajām piezīmēm *JG* lasītājiem labi pazīstamais, ļoti latviski jūtošais, ar biedriskumu, humora, pat ēvērgēlību dzirkstīm piesātinātais drukātā, bet īpaši radiožurnālistikas dižkoks **Vilis Skultāns** (Pēteris Vijums) – ar ilggadēju publicista, kā arī radiodarbinieka stāžu minētajā VOA Eiropas filiālē Minhenē (1956-1958), *Brīvajā Latviešu Balsī* (BLB) Madridē (1964-1965, 1969-1972) un vienlaikus Frankfurtē (1965-1972).⁵

No pirmajiem pieņemtajiem darbiniekiem rakstu un priekšlasījumu jomā rūdīta ir LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu filoloģijas nodaļu beigusi (1943) smiltenece **Margarita Ausala** (1919-1991, dz. Bebrupe, prec. Pālite), tolaik jau dzejkrājuma *Patiesības vīns* (Vāsterārs: Ziemeļblāzma, 1965), daudzu dzejoļu un rakstu autore trimdas periodikā – Londonā iznākušajās *Ceļa Zīmes*, arī *JG*, kur viņas eseja „Dziesmu kārogs” – par latviešu vispārējo dziesmu svētku

⁴ Rīgas Latviešu biedrībā Jānis Kreicbergs nodibina un vada jūrniecības/zvejniecības nodaļu un žurnālu *Jūrnies*, publicē rakstus latviešu un krievu presē par vēsturi, tautsaimniecību, tieslietām, literatūru (Hamsunu, Oskaru Vaildu, Bjernsonu u.c.), sarakstījis atmiņas par gleznotāju Arturu Baumanu (1905), Augustu Dombrowski (1910), pēcāk arī par Krišjāni Valdemāru (1925). Vairākās brošūrās anonīmi vai zem vārda „Brunhilde” dodas cīņiņā pret jaunstrāvnikiem, piem., *Latviešu literatūras soģiem un nievātājiem* (1895), kas vērsta pret J. Jansona-Brauna referātiem *Domās par jaunlaiku literatūru* (1892-1893) un *Aspazijai un mūsu kritika* (1.-2., 1896 un 1897). Īsi pirms otrreizējās PSRS okupācijas TZO kavalieris dodas bēgļu gaitās pāri Baltijas jūrai uz Zviedriju.

⁵ Skat. *JG*237(2004):44, 55; 248(2007):31-38, 42-43; 253(2008):24-30; 254(2008):33-38; 255(2008):39-43; 256(2009):40-46. Viļa Skultāna konspektīvs CV – *JG*248:31-32 – < <http://zagarins.net/jg/arhivs.htm>>

Margarita Ausala, Juris Kaža (labā pusē) un ārštatiņeks Rolfs Ekmanis Latviešu redakcijā Minhenē (1977. VI)

sākumu, tradīcijas izveidošanas un iekļaušanas mūsu kultūras pamatos – iespiesta jau 1963. gadā (JG43), kam pievienojas vairākas dzejoļu kopas,⁶ kas visas liecina par viņas sirdi tūkstoš sagnēm ieaugušo dzimteni. Vācijas bēgļu noietnēm seko trimdnieces gaitas Anglijā, uzņemšana akadēmiskajā organizācijā Ramave, ļoti aktīva darbība starptautiskajā rakstnieku PEN organizācijā un izveidošanās par visai pazīstamu lektori ne tikai Eiropas valstīs, bet arī Āzijā – ar misiju iepazīstināt klausītājus galvenokārt ar igauņu, latviešu un lietuviešu kultūru, pastāvīgi pavisnotojot Maskavas nāves orgijas Gulagā un cilvēktiesību pārkāpumus okupētajās Baltijas valstīs, par ko no Karači Universitātes (University of Karachi) Pakistānā saņemts Goda doktores grāds literatūrā un humanitārajās zinātnēs. Pēc pensionēšanās Ausala atgriezās Anglijā.

Pašā sākumā par radiožurnālista pirmziemnieku var dēvēt Minhenes redakcijas ceturto darbinieku, no PSRS ārā tikušo (1973) mūziķi, Latvijas PSR Valsts konservatorijas orķestra un kompozīcijas fakultāti beigušo **Egilu Švarcu** (Egil Schwarz). Caur Austriju un Itāliju kopā ar sievu, pazīstamo populārās mūzikas solisti Larisu Mondrusu, viņš nonāk Minhenē pēc veiksmīgi iesāktās mākslas popmūzikas un dzeza *bigbenda* mākslas pasaulē – Rīgas Estrādes orķestra mākslinieciskais vadītājs (60. gadu pirmajā pusē) un Maskavas Valsts estrādes orķestra diriģents (60. gadu otrā pusē līdz pat PSRS atstāšanai). Kad pēc Hruščova destalinizācijas runas PSKP CK 20.

⁶ Cikls „Veļu psalmi” JG75(1969), „Ceļa zīmes” un „Gājēji” JG90(1972), kas iekļauti pāris gadu pēc pensionēšanās klajā laistajā krājumā *Asni un Asmeņi: Caur svešumu uz dzimto pusi* (Lincoln, NE: Apgāds Gauja, 1987), kad Ausala jau ir atpakaļ Anglijā, kur atrod patvērumu pēc Lielās izklišanas (1949/1950) no Rietumvācijas bēgļu noietnēm. Skat. <<http://zagarins.net/jg/arhivs.htm>>

kongresā (1956.II) Padomju Savienības kultūras dzīvē uz laiku groži tiek palaisti mazliet vaļīgāk, Egilam ar savu studiju biedru Raimondu Paulu izdodas nodibināt līdz tam nepieļautās dzeza mūzikas sekstetu. Atmiņas par šo posmu iegrāmatojusi žurnāliste Ksenija Zagorovskaja krievu valodā.⁷ Rietumvācijā, bet īpaši latviešu bēgļu vidū Eiropā, Ziemeļamerikā un Austrālijā Larisa iegūst popularitāti ar savām melodiskajām dziesmām, dažām Egila komponētām, piem., *Jeder nette Lette* (Katrš krietns latvietis), kas pat parādās vācu rusofiliskā dziedoņa Ivana Rebrova (Rebroff, īst.v. Hans-Rolf Rippert) tolaik iecienītajā TV programmā. Lai arī žurnālists un radiodarbs parasti padrūmi koncentrētajam Egilam (radiovārds Elmārs Sūna – no mātes uzvārda) pēc košās un krāsainās, aplausu piepildītās mūziķa dzīves Rīgā un Maskavā nekad neklūst par sirdslietu, gadu gaitā viņš iemanās veikli rakstīt, stāties mikrofona priekšā un Atmosdas gados pat kļūst par tādu kā tirgus ekonomikas un patērētājsabiedrības amatierekspertu, dažbrīd visai viegli ievainojamu no to kolēģu puses, kuru tautsaimnieciskie viedokļi ir atšķirīgi. Līdzās dienišķajam radiodarbam Egils ir līdzīpašnieks Larisas veiksmīgi vadītajam „šnitīgi fasonīgu” un par baltu naudu iegūstamu importētu apavu veikalam Minhenes ekskluzīvajā priekšpilsētā Grinvaldē (Grünwald), kur šobrīd abi vada pašapmierinātu un tīksmu pensionāru dzīvi, tā teikt, „pie zaļas lampa un silta kamina”. Radio gados no Minhenes nelielās latviešu grupiņas burbuļojošās sabiedriskās un kultūras dzīves Egils parasti turas sānus.

Piektais pieņemtais (1976. g. sākumā) – saļidzinot ar pārējiem pavisam jauniņais – darbinieks ir Rietumvācijā patvērumu radušo

⁷ *Ксения Загоровская. Маэстро Паулс* (Ksenija Zagorovskaja. Maestro Pauls). Rīga: Jumava, 2012.

bēgļu ģimenē Lielās izklišanas gadā (1949) Detmoldā dzimušais, ASV un pēcāk Eiropas latviešu jaunatnes organizācijās aktīvais **Juris Kaža**. Pēc jurisprudences doktora grāda iegūšanas (1975) Bostonas U. (Boston U.) viņš nostrādā redakcijā tieši trīs gadus (līdz 1979.l), iesaistīdamies darbā par *Associated Press* finanšu/biznesa žurnālistu Frankfurtē. Atmosfēra un arī 90. gados Jura balss no Stokholmas un drīz vien no Rīgas atskan pa laika pasaules ziņu raidīdījumos angļu valodā (*National Public Radio* u.c.). Kādu laiku viņš kuplina *Radio Sweden* Viļņa Zaļkalna vadītos latviešu raidījumus, kopš 90. gadiem dzīvo Latvijā, kur ir pazīstams kā žurnālists un visai dzelīgs blogeris, arī ziņu aģentūras LETA informācijas tehnoloģijas un telekomunikāciju eksperts.

No tautību redakcijām nošķirtajā RFE/RL pētniecības nodaļā pieņemtā filoloģijas/filozofijas zinātņu doktore **Dzintra Bungs** (skat. JG268:53), tagad Rīgā mītošā vecākā pētniece Latvijas Arpolitikas institūtā, kļūst par autori neskaitāmiem zinātniski apstrādātiem rakstiem par „tekošo momentu” Baltijas republikās, visvairāk Latvijā. Tos iespējami lietošanai radiopārraidēs saņēma ne tikai visas RFE/RL tautību jeb nacionālās redakcijas, bet arī dažādas iestādes t.s. Rietumu pasaulē, kuru interešu lokā ir norises aiz Dzelzs priekškara, bet, tam sairstot – postpadomju reģionos. Pēcāk RFE/RL tos iekļauj savās publikācijās – iknedēļas izdevumā *RFE/RL Research Report, Report on the USSR* u.c.

Uzjautrinājumam jāmin kāda padomju „žurnālista” – viņš aizslēpies aiz E. Ērgļa vārda – paskvilveidīgais sacerējums socreālisma garā PSRS Kultūras ministrijas laikrakstā *Sovetskaja kuļtura* (Советская культура), kas

droši vien zem LKP CK ideoloģiskās nodaļas spiediena pārpublicēts latviski piecās slējās pa visu lapu tolaik Jāņa Škapara rediģētajā nedēļas laikrakstā *Literatūra un Māksla* (1982.23.VII) ar nosaukumu „Zaklīna nosauc paroli”, kur Dzintra, nosaukta savā īstajā vārdā/uzvārdā (uzdota pat mājokļa adrese Minhenē), raksturota kā *bīstama provokatore un ideoloģiska diversante, kura, strādādama spiegošanas centrā, falsifikācijas un indīgu melu perēklī, t.i., radiostacijā „Brīvība”, mēģina pārliecināt Rietumos muzicējoša padomju kolektīva locekli „Andri” kļūt par svaigas informācijas piegādātāju – ne jau par PSRS armijas raķešu novietnēm vai SU-24 tipa bumbvedējiem, bet painteresēties, kāds ir padomju presē kritizētu mākslinieku, piem., Jurgā Škulmes, Krāslavas rajona kolhoza „Jaunā Gvarde” disidentiskā priekšsēdētāja Jahimoviča un vēl dažu citu pretpadomju elementu liktenis. Tā teikt, 5 minūtes pirms 12.00 Andris gan atjēdzas, ka viņš *mīl savu Dzimteni, savu tautu*, un vienlaikus atskārš, ka *vilkatis Dzintra ir zaudējusi kaunu un godu savā patoloģiskajā naidā pret visu labo un godīgo cilvēkos, pret jaunās Latvijas brīvo un laimīgo dzīvi.**

Turpinājums sekos

Radio Brīvā Eiropa/Radio Brīvība pierakstu autors Dr. Rolfs Ekmanis, paralēli darbam Arizonas Valsts universitātē, ASV, kļūst par RFE/RL jeb RBE/RB ārštata darbinieku (segvārds Māris Rauda) jau latviešu raidījumu pašā sākumā 1975. gada vasarā, visvairāk komentējot iezīmes Latvijas kultūras dzīvē, arī t.s. nacionālo jautājumu Padomju Savienībā. No 1986. gada [neilgi pēc Černobiļas katastrofas un pirms Šatakvas (Chautauqua) konferences Jūrmalā] strādā pilnu laiku RFE/RL centrā Bavārijas metropolē Minhenē, sākumā par vecāko redaktoru un vadītāja palīgu, kopš 1990. gada – par RBE latviešu redakcijas vadītāju. 1993. gada augustā, lai nezaudētu darba stabilitāti, atgriežas zinātniski pētnieciskā un pedagoģiskā darbā Arizonas Valsts universitātē, kur lasa lekcijas līdz pat 2010. gada rudens semestrim.

Pētniecības nodaļas darbiniece Dr. Dzintra Bungs un *Radio Brīvība* (RL) Latviešu redakcijas vadītājs Valdemārs („Valdis”) Kreicbergs Minhenē (1977. VI)

Foto: Rolfs Ekmanis

PIE VIENA nonācis ir **Imants Ziedonis** (1933-2013), autors 15 dzejkrājumiem, trim epifānijū (dzejprozas), diviem esju, pieciem aprakstu/celojumu, četriem literāru pasaku kopojumiem un virknei grāmatu bērniem; *Pūt, vējiņ!* (pēc Raiņa), *Puikas* (pēc Jaunsudrabiņa *Baltās grāmatas*) u.c. filmu scenārijiem, libretam Imanta Kalniņa operai *Spēlēju, dancoju* (pēc Raiņa) u.c.; atdzejojis no krievu val. (Puškinu, Bloku, Majakovski u.c.), vairāk nekā 50 komponistu (Imants Kalniņš, Raimonds Pauls, Uldis Stabulnieks, Pēteris Plakidis u.c.) devuši mūziku 464 Ziedoņa dzejoļiem. *Raksti* 12 sēj. (1995-2002). Ministru kabineta balva, Atzinības krusts, Korčaka (Janusz Korczak) medaļa, Andersena (Hans Christian Andersen) balva u.c. Noras Ikstenas raksturojumā dzejnieks *gan padomju režīmā, kurā pagāja Imanta mūža lielākā daļa, gan nosacīti neatkarīgajā ES valstī Latvijā – ir bijis daudzu sabiedrisku, vēsturisku, politisku pagrieziena punktu iekustinātājs, aizsācējs, uzundītājs (KD 8.III)*. Un līdz ar Māru Zālīti jāizceļ Ziedoņa uzstādījums *kopt ideju, kopt Latviju, kopt sevi, ar klusu un dziļu patriotismu, atbrīvojot dižkokus, atbrīvojot alkšņiem pieaugušo tautas vēsturisko atmiņu (diēna.lv 4.III)*. ●●● **Skaidrīte Kaldupe** (1922-2013) pēc LUV Filoloģijas fakultātes beigšanas saraksta 22 dzejgrāmatas, vairāk nekā 13 dzejiski gleznainu literāru pasaku kopojumus, 11 romānus, 3 autobiogrāfisku tēlojumu/atmiņu grāmatas. Viņas oevre raksturo dzimtās zemes mīlestība, gaiša/labskanīga valoda, morāles/ētikas, arī tautas vēstures jautājumi, jūtīga dabas uztvere (*mūžs bija bagāts, tādēļ ka man piederēja tik daudz koku, putnu un agro rīta stundu*). ●●● Vairākkārt apbalvotais gleznotājs/scenogrāfs **Jānis Annuss** (1935-2013) pēc profesionālās izglītības iegūšanas Ņujorkā (*Pratt Institute, Art Students League*) saņem *Prix de Rome* u.c. stipendijas radošam darbam Eiropā, kur arī lielākoties dzīvo un izstādās, ir Latviešu centra Minsterē valdes loceklis, par glezņēm saņēmis, citu vidū, Itālijas prezidenta, arī ALAs KF balvu (1971). Tēva, gleznotāja prof. Augusta Annusa (1883-1984) ģimene, lai izvairītos no otrreizējās krievu okupācijas, dodas (1944) bēgļu gaitās, nonāk amerikāņu okupācijas zonā (Eslingenā), pēc Lielās izklīšanas (1949) trimda turpinās ASV. ●●● Ludzā dzimušais, kopš 90. gadiem Latvijā un Jeruzālemē mītošais kinodokumentālists **Hercs Franks** (1926-2013), kura kontā ir vairāk nekā 80 filmu, to vidū *Augstā dziesma, Aizliegtā zona, Esības prieks*, (kopā ar Juri Podnieku uzņemtā) īsfilma *Vecāks par 10 minūtēm* u.c. TZO un virkne ārzemju balvu. ●●● **Silvija Ābele** (īst.v. Rasma Kārklīna, 1932-2013), no kuras piezīmju lapīnām viņas trimdā esošais tēvs, rakstnieks **Valdemārs Kārklīņš** izveido daudz

Imants Ziedonis

Skaidrīte Kaldupe

Jānis Annuss

Hercs Franks

Rītvarts Bregžis

Jānis Dindzāns

lasīto grāmatu par dzīvi okupētajā Latvijā līdz pat meitas nokļūšanai Vācijā (1959) – *Daugavā iet ledus* (Ņujorkā: Grāmatu Draugs, 1960)(Skat. 59. lpp.). ●●● Līterāts, „minsterietis” **Roberts A. Laiviņš** (1965-2012), no kura stāstiem un dzejoļiem (skat. JG199) *var izdzīvot Trimdas dzīvi līdz kaulam* (Dainis Mjartāns). ●●● Liepnieks **Jānis Dindzāns** (1921-2013), JG manuskriptu korektors (1992-2009). ●●● **Rītvarts Bregžis** (1920-2013), Toronto U. bibliotekārs, divu JG satura rādītāju (176-200, 201-230) kompilators. (re)

JAUNIZDEVUMI

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Aleksandra Čaka vārds igauņiem nav svešs, un tagad viņa dzejas cienītājiem kaimiņzemē pieejama vēl viena dzejas izlase *Igavene Riia* (Mūžīgā Rīga), ko sastād. un igauņu val. atdz. Līvija Vītola. Savukārt Čaka izlase *Iedomu spoģuļi* izdota krievu valodā vairāku dzejnieku atdzejojumā. ●●● Grāmatā *Вещество взгляда* (Skatiena viela) krievu val. (tulk. Milēna Makarova) sakopoti **Liānas Langas** izcilākie dzejas cikli. ●●● Antoloģijā lietuviešu val. *Pavasaris bus kaip visuomet* (Pavasaris būs vienmēr, tulk. Ērika Duņģīte) iekļauti neatkarības laikā tapuši 16 rakstnieku dzejoļi, sākot ar **Uldi Bērziņu** un **Leonu Briedi** un beidzot ar jaunajiem **Arvi Vigulu** un **Arti Ostupu**. ●●● Grāmatā *Latvijas mūsdienā mazā proza* gruziņu valodā izdoti sešu rakstnieku **Aijas Lāces**, **Andras Neiburgas**, **Gundegas Repšes**, **Jāņa Einfelda**, **Noras Ikstenas** un **Ingas Ābeles** stāsti un noveles. ●●● Divi **Margītas Gailītes** angļiskoējumi: Eiropas labāko stāstu krājumā *Best European Fiction 2012 Gundegas Repšes* stāsts „Cik svarīgi būt Ernestam?” (How Important Is It To Be Ernest?) un **Noras Ikstenas** stāstu krājums *Life Stories* (Dzīves stāsti) (skat. 52. lpp.). ●●● 70 g.v. ASV mītošās **Skaidrītes Ritas Sparks** autobiogrāfijas *From Flames to Freedom: Faith Rides the Rails* pamatā ir patiesi, bērībā piedzīvoti notikumi, pamatot kara laikā degošās mājas Jelgavā un dodoties bēgļu gaitās. ●●● Grāmatas *Latvijas Okupācijas muzejs: Latvija zem Padomju Savienības un nacionālsociālistiskās Vācijas varas (1940-1991)* latviešu, angļu un franču tulkojumiem nesen 1 000 eks. pievienots krieviskais variants ●●● Akadēmisko grāmatu apgādā „Brill Publishers” (Nīderlandē) nākusi klajā **Stradiņa U. prof. Denisa Hanova** un **LU Teoloģijas fakultātes prof. Valža Tēraudkalna** pētījums *Ultimate Freedom – No Choice: The Culture of Authoritarianism in Latvia, 1934-1940*. (vg)

DZEJA – Literatūrzinātnieces, Kornela (Cornell) U. profesores **Intas Ezergailes** (1932-2005) krājums *Melnās gailenes*

(rakstīti angļu val. – krājumā *Black Chanterelles*, tulk. Amanda Aizpuriete) – dzejā izteikti pārdzīvotumi, ko savas dzīves laikā viņa nav gribējusi sniegt plašākam lasītāju pulkam. ●●● Dzejnieka un tulkotāja **Edvīna Raupa** sestā krājumā *Mirkļis šīs parādās* apziņas un zemapziņas saspēle, jo, kā saka pats autors: *mūsu apziņas radītie burti alkst arvien ciešāku brālību ar zemapziņā snaudošo domu.* ●●● **Māris Salējs** sakarā ar savu jauno, „Mansarda” paspārnē iznākušo krājumu *Nedaudz vairāk: ...man savā dzejskajā iedomībā gribas ticēt, ka dzejas mērķis nav būt vienīgi par izejvielu kaut kam – literatūrteorijai, socioloģijai –, bet „nedaudz vairāk” būt vajadzīgam vēl kādam. Kaut vai vienam cilvēkam.* ●●● Iepriekšējo trīs gadu laikā rakstītos dzejoļus **Anda Līce** sakopojis krājumā *Šovakar*, kas atklājas kā rakstnieces liriskas dienasgrāmata. ●●● Pēc 10 gadiem dzejnieks un dziesminieks, daudzu jauno Latvijas krievu dzejnieku darbu atdzejojājs, Austrumu reliģiju pētnieks **Pēteris Dragūns** izdevis otro krājumu *Tumšā stunda*, pētot draudīgos spēkus, kas mit katrā cilvēkā. ●●● Dziednieka un dzejnieka **Ata Silarozes** krājumā *Pļāvējs* sakopoti 40 gadu laikā sarakstīti slavenajai dziedniecei Zilākalna Martai veļtīti dzejoļi par dzimtenes mīlestību, dvēseles noskaņām un pārdzīvotumiem. ●●● Vēsturnieka un dzejnieka Jāņa Krēsliņa radinieks, amerikāņu latviešu šļāgeru grupas *Mācītājs on Acid* dibinātājs **Laris Krēsliņš**, kā pats saka, *kaut kādā veidā sakopojis 35 dzejoļus, kas ienākuši prātā* un izdevis savu pirmo dzejoļu grāmatu *Cik es atceros. Vai punktīni*, un pats piedalījās arī tās atvēršanā Rīgā. (vg)

PROZA – Viļa Lāciša jaunākajā romānā, kas pārstāv kiberpanka žanru un ko autors pats uzskata par parodiju par spiegu romāniem, *Amsterdams princips* visa darbība notiek virtuālā vidē un lielākā daļa varoņu ir cilvēki bez principiem. ●●● **Jānis Jonevs** savā pirmā romānā *Jelgava 94* vēsta par pusaudžu dzīvi, alternatīvo kultūru un sevis meklējumiem pagājušā gadsimta 90. gados. ●●● Jaunās rakstnieces **Ilzes Jansones** trešā stāstu grāmata *Umurkumurs jeb Ardievas feminismam* sakopoti 9 stāsti, rakstniecei mēģinot atteikties no jebkādas ideoloģijas un koncentrēties tikai uz individu, jo pēc viņas domām, *ikviena labi domāta ideja, nonākot radikālu rokās, transformējas savā pretmetā*, arī feminisms. ●●● Fantāzijas žanra grāmata *Dana un Medaljons* ir vēl vienas jaunās rakstnieces **Lauras Vīlkas** debija literatūrā. ●●● Apgāds Zvaigzne ABC pirms pāris gadiem izsludināja fantāzijas un fantastikas stāstu konkursu, un nu 13 labāko jauno latviešu autoru darbi atrodami krājumā *Purpura karaļa galmā*. ●●● Jaunā, tikai 18 gadus vecā rakstnieka **Visvalža Voldemāra Jākobsona** jeb **ViVo** debijas fantastikas grāmata *Noļāras kristāli* ir ieguvusi literatūras speciālistu pozitīvas atsauksmes. ●●● Kāda vācu zēna neparastam liktenim pēc II Pasaules kara seko **Anna Skaidrīte Gailīte** romānā *Neredzamo važu gūstā*, kas balsīts uz patiesiem notikumiem, kādai latvietei pēc kara no bērnu patversmes Briselē nolaupot mazu zēnu. ●●● Grāmatā *Enģeļu purvs. Sirreāls gadījums* varam iepazīt **Andri Kolbergu** citā gaismā, jo tajā iekļauts scenārijs filmai un luga – krimināla traģēdija, kas tomēr gandrīz jāuzskatīt kā komēdija, ietonēta ar melno humoru. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Ilggadējā vēstnieka **Valda Krastiņa** grāmatā *Ļoti personīgi. Latviešu diplomāta stāsts: 1992-2008* autors stāsta par diplomāta gaitām Čehijā, Slovākijā, Turcijā, Norvēģijā un Somijā, sniedzot ieskatu šo valstu vēsturē un politiskajā situācijā, kā arī atklāti runājot par problēmām atjaunotās Latvijas pārvaldē. ●●● **Jānis Lejiņš** iepriecina vēl ar vienu vēsturisko romānu – *Kamera obskura*, kurā parādīts tā galvenās varones, gados jaunās Vidzemes muižnieces skats uz Latviju 20. gs. caur *tumšo jeb caurumiņa kameru – camera obscura.* ●●● **Augusta Deglava** romāna *Rīga* simtgadei veļtīta grāmata *Rīgas teksts. Augusta Deglava romānam „Rīga” 100.* ●●● Ilggadējās Rūdolfa Blaumaņa Braku muzeja vadītājas **Annas Kuzinas Blaumaņu pavārgrāmata veļtīta Rūdolfā tēvam Matīsam 190. dzimšanas dienā, atklājot viņa receptes un ēdienus, kas minēti arī Rūdolfā darbos. Grāmatu var baudīt gan garīgi, gan arī gatavot ēdienus pēc interesantajām receptēm. ●●● Dramaturga **Gunāra Priedes** radošais mantojums ir gana nozīmīgs, tāpēc **Ieva Struka** ķērusies pie viņa daiļrades – lugu, rakstu par arhitektūru, dramaturģiju, teātri, kultūras vēsturi, izcilām personībām un folkloru – sakopšanas, un nupat klajā nācis pirmais no 6 sējumiem. ●●● Kino zinātniece **Inta Pērkone** eseju krājumā *Tu, lielā vakara saule* no modernisma skatu punkta vērtē vairāku Latvijas kinorežisoru darbus. (vg)**

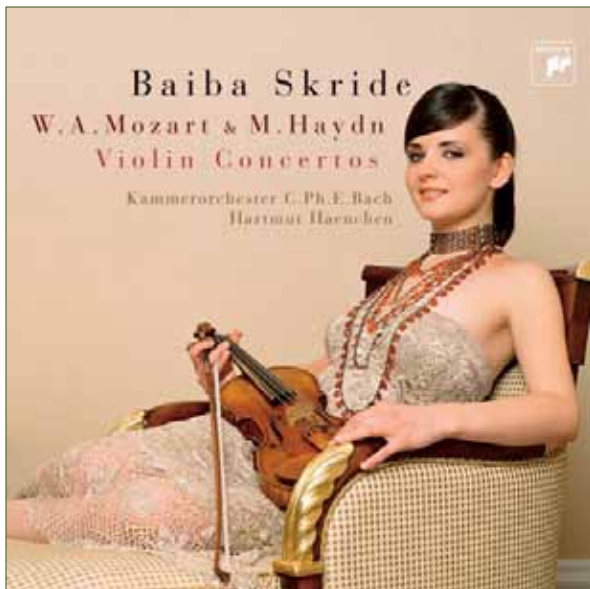
TULKOJUMI – Okupācijas muzejā notika Timotija Snaidera (**Timothy Snyder**) *Asinszemes (Bloodlands)* (tulk. Ieva Lešinska) atvēršana, kurā amerikāņu vēsturnieks uzsvēr, ka abi noziedzīgie totalitārie režīmi ir ne vien vienlīdz nozīmīgi, bet arī veicināja viens otra asinsdarbus. ●●● Beidzot latviski iznācis Džeimsa Džoisas (**James Joyce**) pusautobiogrāfiskais romāns *Mākslinieka portrets jaunībā (A Portrait of the Artist as a Young Man)*, pie kā tulkotājs Rimonds Jaks strādājis jau 10 gadus, bet ko nebija iespējams izdot slavenā ģiru rakstnieka mazdēla neatsaucīgās dabas dēļ. Autortiesību termiņš beidzās 2012. gadā, un nu pasaule piedzīvo jaunu Džoisas popularitātes vilni. ●●● Arī Paulas Makleinas (**Paula McLain**) romāns *Parīzes sieva (The Paris Wife)* par rakstnieka Ernesta Hemingveja (Ernest Hemingway) jaunības gadiem Parīzē ir aizraujoša kultūrvēsturiska pastaiga pagātnē (tulk. Ieva Lešinska). ●●● Ar grāmatas *1Q84* izdošanu noslēgusies vispopulārākā dzīvā japāņu rakstnieka **Haruki Murakami** triloģijas izdošana latviešu val. (tulk. Ingūna Beķere). ●●● Pasauleslavenā Paulu Koelju (**Paulo Coelho**) jaunākais romāns *Akras manuskripts (Manuscrito Encontrado em Accra)* ir meditācija par dzīvi, mīlestību un pārmaiņu nozīmi cilvēka dzīvē, ņemot par pamatu notikumus 1099. gadā Jeruzalemē krustnešu iebrukuma priekšvakarā. ●●● Erevānā dzīvojošās un krieviski rakstošās **Mariamās Petrosjanas** gandrīz kulta statusu iemantojušo romānu *Nams, kurā...* (tulk. Māra Poljakova) caurvij mistika, noslēpumainība un sarežģītu cilvēcisko attiecību tēlojums, darbībai risinoties kādā namā, kur katram ir iesauka un vienā dienā tajā reizēm mēdz notikt tik daudz, cik ārpus nama nepiedzīvo pat visā mūžā. ●●● Latvijā un Krievijā plaši pazīstamā dzejnieka **Sergeja Timofejeva** bilingvālajā dzejkrājumā *Stereo* lasāmi 34 dzejoļi krieviski ar vairāku tulkotāju veiktajiem atdzejojumiem latviešu valodā. (vg)

CILDINĀJUMI – Par reizi divos gados piešķirtā LV augstākā apbalvojuma mākslā – **Purviša balvas** laureātu kļuvis (15.II) LMA lektors **Andris Eglītis** – LMA Glezniecības nodaļas absolvents, Iljas Repina Sanktpēterburgas Valsts mākslas institūta maģistrs (2005), turpina studijas *Higher Institute for Fine Arts*, Genē, Beļģijā. Kopš 2005. g. sarīkojis 8 personālizstādes, kas katra novērtēta kā Notikums mākslas dzīvē. Iepriekšējie Purviša laureāti: **Katrīna Neiburga** (2009) un **Kristaps Ģelzis** (2011). ●●● **Literatūras gada balva** par mūža ieguldījumu **Albertam Belam**. ●●● **Daugavas Vanagu** nozīme zeltā LOM vadītājiem **Dr. Gundegai Michelei** un **Dr. Valteram Nollendorfam**. ●●● **Mūzikas ierakstu Gada balva** par mūža ieguldījumu ansamblim **Čikāgas piecīši**, visvecākajai muzicējošai latviešu popmūzikas grupai (dib. 1961 Kalamazū, ASV), kuras diskogrāfijā ir 12 skaņuplates, 16 kasetes un 10 kompaktdiski. Uzņemta dokumentālfilma (2011) *Par mani, draudzīņ, nebēdā* un, citu vidū, saņemta PBLA Tautas balva (2011). ●●● Eksprezidentei **Vairai Viķei-Freibergai** piešķirts (25.III) **Goda doktores grāds** Strasbūras U., kur viņa piedalās diskusijā par Eiropas vēstures mācībām un to ietekmi uz pašidentifikāciju, personības veidošanos, kā arī plašāk – demokrātijas procesiem. ●●● **Latgāliešu kultūras Gada balva** **Valentīnai Mičulei**, ilggadējai Atašienes folkloras kopas *Vīraksne* vadītājai, Lielās Folkloras balvas ieguvējai (2001). No 29 **Boņukiem** – latgāliešu kultūras Gada balvām (Jāņa Streiča filmas *Cilvēka bērns* puikas Boņuka māla statuetēm) – galvenie piešķirti **Rutai Cibulei** (Gada cilvēks), **Guntrai Kuzminai** (Gada skolotāja), **Ilzei Spergai** (labākā proza *Puika mežā*), **Annai Rancānei** (labākā dzeja/grāmata *Pylni kārmani dabasu / Bezdeleigu posts*), **Valentīnam Lukaševičam** (spilgtākā publikācija internetā/presē – *Kotrai tautai ir sovi latgalīši*), podniekiem **Vēsmai** un **Aivaram Ušpeļiem** u.c. ●●● **Britu impērijas virsnieka pakāpe** bij. LNO Latvijas simfoniskā orķestra galvenajam diriģentam **Šišonam (Karel Mark Chichon)**. ●●● **Lielās mūzikas balva** dziedātājai **Laimai Andersonei Silārei** par mūža ieguldījumu, **Arnoldam Klotiņam** par grāmatu *Mūzika okupācijā. Latvijas mūzikas dzīve un jaunrade 1940-1945*, gada debitantei, vijolniecei

Soprāns Maija Kovaļevska

Elīnai Bukšai, par gada jaundarbu *Tvyjōraan Mārtingam Viļumam*, gada koncertam *Garanča & Šišons*, gada uzvedumam *Cantando y amando*, vijolniecei **Baibai Skridei** par izcilu solo interpretāciju Johannesa Brāmsa Vijoļkoncertā, akordeonistei **Ksenijai Sidorovai** par solo Tira (Erkki-Sven Tūūr) opusa *Prophecy* atskaņojumā, *Kremerata Baltica* vijoļu grupas koncertmeištaram **Sandim Šteinbergam** u.c. ●●● **Amsterdamas „Concertgebouw”** un Bavārijas simfoniskā orķestra diriģentam **Marisam Jansonam** par mūža sasniegumiem Sīmensa balva (*Ernst von Siemens Musikpreis 2013* – 250 000 eiro), ko viņš ziedošot Minhenes koncertzāles celtniecībai. ●●● Kā vēsti Ilgonis Bērsons (*Laiks / Brīvā Latvija* 16.-22.II), trimdā mirušā **Kārļa Dzillejas fonda** visaugstākā balva šogad piešķirta **Līvijai Baumanei** par **Elzas Ķezberes** estētismam pirmskara dzejā veltīto LU maģistres darbu (skat. JG271:73-74 un 272:17-19). ●●● **LZA Lielā medaļa** **Andrim Albainim** par darbu kvantu skaitļošanas teorijā un **Alvim Brāzdam** par pētījumiem bioinformātikā. ●●● **Liepājas Kultūras balva** **Dacei Bluķei** par vairāku koncertciklu organizēšanu, **Ingrīdai Lūrei** par 1. Starptautiskā Bērnu baleta un deju festivāla izkārtošanu, **Sandrai Venko** par jauna literārā žurnāla *Vārds* izdošanu, **Liepājas Simfoniskajam orķestrim** u.c. ●●● **Toms Kreicbergs** (pseud. Tom Crosshill), jau otro gadu nominēts prestižajai Nebula balvai, šoreiz par stāstu *Fragmentation*, or *The Thousand Goodbyes*. ●●● Mākslinieka/scenārista **Māra Putniņa** grāmatas *Mežonīgie pīrāgi (Die wilden Piroggenpiraten)* izdevums vācu valodā nominēts prestižajai *Deutscher Jugendliteraturpreis 2013* (Vācijas Jaunatnes literatūras balvai) kategorijā *Labākais bērnu literatūras izdevums*. (vg)(re)

M Ū Z I K A – Lielajā gildē **Gidona Krēmera** un *Kremerata Baltica* sniegtajā (28.IV) veltījuma koncertā **Liktendārza** <www.liktendarzs.lv> amfiteātra būvniecības turpināšanai atskan Pētera Vaska *Epifānija*, kā arī Georga Pelēča, krieva Leonīda Desjatņikova, bulgārietes Dobrinkas Tabakovas u.c. autoru skaņdarbi. ●●● Vīnes Valsts operai (**Wiener Staatsoper**) bez LV pārstāvjiem būtu sūra dieniņa – **februārī** Verdi *Simon Boccanegra* Amēlijas lomā dzied **Maija Kovaļevska**, bet tenors **Aleksandrs Antonenko** ir Karavadosi Pučīni *Toskā (Tosca)*, gan arī Radamess Verdi *Aīdā* – **martā**, kad soprāns **Marina Rebeka** iejūtas donnas Annas tēlā Mocarta *Donžovanni (Don Giovanni)*, **aprīlī** Pučīni Mimī (*La Bohème*) atveido **Kristīne Opolais**, bet **Elīna Garanča** – Šarloti Masnē (Jules Massenet) *Verterā (Werther)*, kamēr **Andris Nelsons** diriģē vairākas Čaikovska *Jevgeņija Oņegiņa* izrādes. **Maijā** Verdi *Traviata* titulvaroni **Violetu**

Valerī ataino Kovalevska, bet Karmenu Bizē operā – Elīna Garanča. ●●● Grupas „Vētras saites” jaunajā ierakstā *Teātra krustojums* akcentētas **Latvītes Podiņas** elektroniskās kokles skaņas un „Satori” vadītāja **Ilmāra Šlāpina** dzejirindas. ●●● Tautas vērtes kopas „Dzietī” 19 dziesmu ierakstā *Saules dziesmas* muzikālo apdari (ar dūdām, stabuli, kokli, ģitāru, vijoli, čellu un sitamiem instrumentiem) veidojusi **Dace Balode**. ●●● Tautas mūzikas projekta *Elkupe* diskā *Uzaust* jaušams Lielvārdes jostas rakstos atspoguļotais Saules ceļa mīts kopstraumē ar latviskām skaņām, eksperimentālo un laikmetīgo rokmūziku un **Knuta Skujenieka**, **Edvīna Raupa** un **Andra Habermana** dzejtekstiem. ●●● 10. gadskārtu svin (4.V) dūdu/bungu grupa **Auji** ar koncertu, kurā pievienojas madagaskariešu dziedātāja Kilema. (vg) (re)

Foto: Jānis Deniņš

Pirmie aplausi Jaunā Rīgas teātrī

T E Ā T R I S – Jau pērnā gada par režisora **Elmāra Senkova** dziļo interesi spēcīgajos un sarežģītajos sieviešu raksturos **Blaumaņa** novelēs liecina viņa režijā tapušie *Indrāni* Mihaīla Čehova Rīgas Krievu teātrī un *Purva bridējs* LNT. Šogad Valmieras teātrim iestudēta *Raudupiete* – par noklusētas patiesības un nepiepildītu alku izraisītām graujošām sekām, par māti, kas, aklas kaislības vadīta, ļauj aiziet bojā savam bērnam. ●●● Jaunā Rīgas teātrī *Pirmo aplausu* pamatā ir *Livonijas Indriķa hronikā* minētā Latvijas teritorijā pirmā izrāde (1205. g. ziemā) – mēģinājums pārliecināt pagānus, *kādēļ ir labi būt kristietim*. Rakstnieks/žurnālists, 7 romānu un 4 stāstu krājumu autors **Pauls Bankovskis** lugu uztvēris kā hipnotisku ielūkošanos arheoloģijas ekspozīcijā, *kurā izliktie mūsu senču kauli uz pusotru stundu kļūst par dzīviem cilvēkiem ar miesu un asinīm un ļauj iztēloties, kā varētu būt bijis pirms 7-8 gs.* Un pats *Pirmo aplausu* režisors, savā laikā Ņujorkā režiju studējušais **Gatis Šmits**: *neviens – pat vēsturniekiem – nav istas jausmas, kad un kādā valodā šie ļaudis runājuši un kad īsti sācis un kad beidzis sajaukties tas, ko mēs dēvējam par latviešu valodu.* Arhetipisko un moderno pasaules attiecību pretstatījums kritiķes **Ievas Rodiņas** uztvērē savukārt apliecinot, ka *lietas un parādības šajās divās paralēlajās realitātēs nemainās pašas par sevi, bet mainās tikai izpratne par tām* (timekļa žurnāla *Satori* 22.11). (re)

T Ē L O T Ā J M Ā K S L A – *Pasaules latviešu mākslas centra* prezidente Dr.art. **Lele Kalmīte** vēsta (2013.3.I) par ASV mītošā arhitekta **Jāņa Ripas** centram dāvināto īpašumu Siguldā, kas tiks pārdots, lai finansētu galerijas telpas Cēsīs trimdas mākslinieku aptuveni 1 000 darbu pastāvīgai izstādei. ●●● Henrija Mūra (Henry Moore) institūts savā galerijā Līdšā, Anglijā, izstādījis mākslinieka/mākslas teorētiķa, rīdzinieka **Voldemāra Matveja** (1877-1914) darbus. ●●● Agijas Sūnas galerijas *Swedbank* konkursizstādē gadskārtējās **Gada gleznas** balvai **Ivars Heinrihsons** izvēlas **Kristīnes Keires** *Zīlo upi*. ●●● Ģederta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā piemiņas izstāde jelgavniekam, runātājam citā formā valodā, nekā drīkstēja Latvijā padomju varas laikā, **Valerijānam Dadžānam** (1932-2012), kurš, būdams bez akadēmiskās mākslas izglītības, pašmācības ceļā mācījies no citiem māksliniekiem, bet visvairāk no grāmatām un (kopš 70. gadiem) no pasaules modernās mākslas paraugiem. Blakus tam viņš vāca sakrālo kokskulptūru no pamestajām Latvijas un Ukrainas baznīcām, kā arī labāko latviešu mākslinieku darbus. Viņa sieva bija pirmā Latvijas prezidenta **Jāņa Čakstes** mazmeita **Inta Čakste**. Izstādes sakarā „Mansards” laiž klajā **Māra Branča Valerijans Dadžāns**. *Gleznas*, bet mākslinieka krustdēls **Viesturs Amats** uzdāvina ĢEJMMM lielu Dadžāna darbu kolekciju un piedevām lielisku **Kārļa Padega** pag. gs. 30. gadu gleznu. ●●● Jelgavas Svētās Trīsvienības baznīcas tornī vienai no savas paaudzes izsmalcinātākajām gleznotājām **Mārai Vaičūnai** izstāde *Tornis. Glezniecība – galvenokārt tonāli jūtīgas un harmoniskas krusās dabas ar kubisma atskaņām*. ●●● 15. Starptautiskā ledus skulptūru festivāla *Planēta. Ledus* laikā (Jelgavā) dienas gaismu ierauga **Māra Branča** albums *Starptautiskie ledus skulptūru festivāli Jelgavā, 1998-2012*. ●●● 70 gadu jubileju ar izstādi „Zelta ābele Jelgavā” ĢEJMMM nosvin **Kārlis Dobrājs**, izcils zīmētājs, pedagogs un latviešu tradicionālās tonālās glezniecības turpinātājs. ●●● Berga bazāra galerijā „Arte”, Rīgā, pirmā izstāde *Atgriešanās Osvaldam Rožkalnam* (1910-1989), kurš kļuvis dzīvojis trimdā (Virčburgā, Vācijā), strādājis vietējā teātrī par dekoratoru, pārejo laiku vēltīdams glezniecībai. ●●● Jau 20. gs. 70. gadu vidū latviešu dzīvesziņas kopējs **Valdis Celms** kļuvis par vienu no vadošajiem latviešu dizaina un kinētiskās mākslas teorētiķiem un praktiķiem. Etnogrāfijas izpētē nozīmīga ir viņa grāmata *Latvju raksts un zīmes* (2007), kas piedzīvojusi trīs izdevumus un ir tulkota lietuviešu valodā. Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejs vēltī viņa 70. jubilejai izstādi *Pieskārieni – unikālais dizains, kinētika, fotomontāžas, plakāts*. ●●● Stokholmas *Edsvik Konsthall* plaša Zviedrijā mītošā **Lara Strunkes** š.g. tapušo gleznu izstāde *Ultramarīnas deglis. Gleznas tagad*. ●●● Savulaik par mazāk nekā \$100 nopirkta **Vijas Celmiņas** glezna *Untitled (Knife and Dish, 1964)*, kas daudzus gadus karājusies kāda anonīma pāra virtuvē, Losandželosas modernās mākslas izsolei novērtēta no \$300 000 līdz \$500 000. Mākslas pasaules atzinību māksliniece guvusi ar monohromatisko foto imitāciju gleznu un zīmējumu sēriju, kuros attēlojusi zvaigžņotas debess laukus un tukšneša smilts studijas, atveidojot ikkatru smilšu graudu un oli tā paredzētajā vietā. Vēloties izprast ūdens raksturu un viņu uzbūvi, izmantojot fotoattēlos fiksēto okeāna modeli, māksliniece rada pirmās

gleznas un zīmējumus, kuros redzama vien ūdens virsma – tā <artterritory.com>. JG daudz apercēto/reproducēto Vijas darbu izlase līdz 25.III bija skatāma slavenajā Teita (Tate) galerijā Londonā. ●●● Sakarā ar trīsvalodu (latviešu, angļu, krievu) izdevumu 2007-2012: *Latvijas laikmetīgā māksla. Purviša balva* (335 lpp., red. Mairita Brice), kur pārstāvēti turpat 100 mākslinieki, Kultūras un mākslas portāla <artterritory.com> līdzdibinātāja **Una Meistere**: *Kā salīdzinoši nelielai, bet talantu ziņā bagātai nācijai mums ir svarīgi, lai Latvijas mākslinieku veikums tiktu pamanīts plašāk – Eiropā, pasaulē. Kultūras procesa dokumentācija ir vienīgais veids, kā saglabāt nākamajām paaudzēm liecības par spilgtām šodienas parādībām.* ●●● **Baiba Vanaga**, Romana Sutas un Aleksandra Beļcova muzeja vadītāja, vēsti par tur gada sākumā Rīgas bohēmiskajai, veģetārajai kafējnicai **Sukubs** (no *supremātisms* un *kubisms*) veļtīto izstādi – 20. gs. 20. gados *Sukuba* sienas avangardiskā manierē apgleznojuši **Aleksandra Beļcova**, **Romans Suta**, **Oto Skulme**, **Niklāvs Strunke**, **Valdemārs Tone**, **Konrāds Ubāns**. ●●● Ņujorkā mākslas festivāla **Armory Arts Week** ietvaros apskatāma (5.-30.III) Venēcijas biennāles izstādes **North by Northeast** Latvijas paviljona ievadizstāde – nesen tapušie **Kaspara Podnieka** un **Kriša Salmaņa** darbi, kurus caurauž tradicionālais Latvijas lauku dzīvesveids, ciešā saikne ar dabu, darba mīlestība, patriarhāls pasaules skatījums un vienlaikus spriedze starp piederību vietai un bailēm to zaudēt pastāvīgi mainīgās politiskās ģeogrāfijas dēļ. ●●● ASV dzimušā, 90. gados uz Latviju aizbraukušā grafiķa **Aleksandra Karpova** (1953-1994) izstāde, piemīnot 1949. gada izsūtīšanas, bija skatāma vispirms Preiļos, tad (14.V-14.VI) Kara muzejā Rīgā, mākslinieka brālim Konstantīnam uzstājoties ar divām lekcijām (LOM un izstādes atklāšanā) par brāļa mākslu un dzīvi. (mb) (vg) (re)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANAS sadaļu ievadīsim ar rindkopu no paziņojuma par konferenci „**Baltu sakrālais mantojums**” (13.-14.IV), Rīgā: *Daudzi cilvēki sajūt, ka atkal ir atmodas laiks, tikai šoreiz nevis politiskās, bet garīgās atmodas laiks, kas pamazām liek pievērst uzmanību mūsu pašu vērtībām – esam izskrējušies pa pasauli, pamēģinājuši, izgaršājuši citu kultūru vērtības, meklējuši Rietumos un Austrumos, bet tagad, kā Sprīdīši, pamazām atgriezāmie Mājās... Par to liecina kaut vai tas, ka arvien vairāk svinam īstos Saulgriežus, vēlamies uzvilkt tautastērpu, apmeklēt Latvijas svētvietas, uzzināt par dainām, baltu zīmju spēku un nozīmi. Citu sarunu vidū Janīna Kursīte stāsta par to, kā baltu tautas lietojušas dzintaru, ko dzintars nozīmējis*

16. Starptautiskajā masku festivālā Mālpilī (2013.II)

pēckara politiskajā trimdā, okupācijas gados Latvijā un šodien, par seno dzintara ceļu, par tā maģisko spēku (sengrieķu filozofa Talesa pārliecībā dzintaram esot dvēsele). **Juris Urtāns**, **Dainis Ozoliņš** un **Ivars Strautnieks** – par Latvijas pilskalniem, kādreizējām koka pilīm, nocietinājumu vaļņiem un svētvietām – *alas, klintis un petroglifiem klātās smilšakmens kraujas iemieso Zemes spēku un pazemes enerģiju; avoti, strauti, ezeri, upes un jūra izstaro ūdens plūstošo dzīvinošo enerģiju; pakalni ietver gaisa simbolismu; diženie koki savieno zemes, ūdens un gaisa pirmelementu radīto dzīvības enerģiju; svētvietās iededzot svētos ugunsurus, pirmelementu enerģijas tiek transformētas un nodotas apkārtējās vides auglībai.* **Rūta Muktupāvela** apskaidro **Jauno aci** latviešu un lietuviešu kultūrā, t.i., 19. gs. etnoloģijas datus atrodamo liecību par atsevišķu cilvēku spēju noskaust ar vērgu skatienu vai izvairoties no tieša acu kontakta; *Jaunās acs* spēkam reizēm joprojām tic ne tikai Latgales lauku sētās, bet arī pilsētvidē – kantonos, lielveikalos, sabiedriskajā transportā, arī virtuālajā telpā. **Inese Krūmiņa** – par rituāla garīgiem aspektiem, piem., kā atšķirt vienkārsu mazgāšanas pirti no pirts rituāla. **Solvīta Lodiņa** par dabas tēliem, kas simbolizē sakrālās parādības cilvēkā un Visumā (fizioloģiskās un kosmiskās magones, auglību veicinātāji burkāni un sīpoli, garā pupa kā ceļš no vienas apziņas stāvokļa uz citu). **Sarmīte Krišmane** par Dainu praktisko pielietojumu ikdienā, par tur esošajiem kodiem un senām zināšanām. **Valdis Celms** par baltu zīmēm/simboliem telpā un laikā. Viens no diskusiju vadītājiem ir **Otto Ozols** (skat. JG 271:27-31, 68-69). ●●● *Kudos* divu grāmatu autoriem/apgādiem – *Latviešu cimdi* (Mansards), kur **Maruta Grasmane** izvēlējusies no vairākiem muzejiem 177 cimdus, kas tapuši no 18. līdz 20. gs. sākumam, un **Aijas Jansones Krustpils villaines** (Zinātne) no 18. gs. otrās līdz 19. gs. pirmajai pusei. ●●● XIV Starptautiskajā masku tradīciju festivālā Mālpilī un Siguldā (9.-10.II), kur piedalās ap 20 grupu no Rīgas, Ventpils, Dagdas, Rēzeknes, Baltinavas, Siguldas, Vidrižiem, Viļāniem, Saldus, Dobeles, Šauļiem, Augšvolgas reģiona ar budēļiem, parastiem un Ziemsvētku čigāniem, kaitysiem, ķekatniekiem, vastolōvniešiem, vecišiem, miežvilkiem, notiek vairāki masku gājieni ar īstiem rituāliem, masku gatavošana, Metēna dzīšana un festivāla noslēguma rituāls Mālpils Saules vārtu kalnā. Īpašu interesi izraisa lietuviešu masku kāzas un unikālās koka maskas. ●●● Sakarā ar biedrības „Lauku Pirtnieki” un RLB Nacionālās identitātes komisijas rīkoto konferenci (16.-17.III) „Latviskās pirts tradīcijas ģimenē” pirtnieks un b-bas vadītājs **Juris Batņa**: *Pirts rituāli rada neatsveramas iespējas, kas jau no pašas mazotnes cilvēks var izjust saikni ar savas tautas tradīcijām, smelties spēku no dabas, būt kopā ar ģimeni visās paaudzēs, ļoti rimtā un plūstošā veidā izdzīvot*

gadskārtu un dzīves ciklus. Diplomēti pirtieki dalās savās zināšanās par dzintaru pirti, ādas kopšanu ar ķenci un berzīti, pierienu pirti, tautas dziesmu dziedāšanu pirti un kokles spēli pie pirts, pirts rotāšanu ar puzuriem u.c. (re)

FILMA / FOTO – Pērn rudenī starptautiskajā *Wiley-Blackwell* apgādā un Dienvidkalifornijas U. (U. of Southern California) kinematogrāfijas profesore **Anikó Imre** redakcijā klajā nācis plašs pētījums par Austrumeiropas pēcpadomju filmindustriju, *A Companion to Eastern European Cinemas* (2012) ar 25 autoru rakstiem, to skaitā arī **Marutas Vītolas** (skat. JG251:36-38) „Pagātnes pārskats, ieskats nākotnē”. Latvijas dokumentālfilmas izpēte kopš 1991. gada” (325-343). Raksturodama šī žanra attīstību pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas (1991) un Jura Podnieka pāragrās nāves (1992) kā „fēniksa pacelšanās no pelniem”, autore uzskaita piecus dokumentālfilmu darinātājus, iztirzājot viņu veikumus: **Lailu Pakalniņu**, **Antru Cilinsku**, **Edvīnu Šnori**, **Dzintru Geku** un **Ināru Kolmani**. Vītola pauž optimismu, ka par spīti finanšu grūtībām Latvijai arī turpmāk nepietrūks talanta tautas apziņai ar filmas mākslu apgaismot sakarības starp sarežģīto pagātnei, grūto tagadni un nezināmo nākotni. ●●● 63. Starptautiskajā Berlīnes kinofestivālā Starptautiskās žūrijas balvu saņem **Jāņa Norda Mammu, es tevi milu!** – par 13 g.v. Rīgas skolnieka attiecībām ar māti – lielisks režisora darbs, jau pirmajās minūtēs, tikko esam izdzirduši tik kaitinošo – „nu cik reizes Tev var teikt!”, liek noticēt, aizmirst, ka skatāmies filmu (**Andra Manfelde**). Balva arī *Generation K plus* sadaļā iekļautajai **Ēvalda Lāča** animācijas filmai **Eži un lielais ēģiptietis**, kur no ziemas miega sev par pārsteigumu lielplūšēt atmodušies eži „punktierē”, kā atgūt mežu. ●●● **5 Broken Cameras** (*5 salauztas kameras*, 2011) – festivālos (*Sundance, Film Festival Amsterdam* u.c.) balvas ieguvusi, „Oskaram” nominētā dokumentālfilma (90 min. savilkts 500 stundu materiāls) ataino ikdienas arestus, vardarbīgos uzbrukumus, buldozeru iznīcinātos olīvkokus, zaudētas dzīvības, nakts reidus Palestīnas Rietumkrasta Bīljas ciemā (12 km no Ramalas), pazīstamā ar nevardarbīgo pretošanos okupācijas varai. Tur mītošā zemkopja **Emada Burnata** (kopā ar izraēliešu filmoperatoru **Guy Davidi** viņš ir arī filmas režisors) pirmo nopirkto (2005) kameru (lai dokumentētu dēla Gibrīla dzimšanu) salauž/sašauj izraēliešu drošības spēki. Tāds pats liktenis piemeklē nākošās četras. ●●● Prestīžajā konkursā *World Press Photo*, kur šogad iesniegti 5 666 fotogrāfu (no 124 valstīm) 103 481 uzņēmums, titulu *Photographer of the Year* Amsterdamā saņem (25.IV) zviedru fotožurnālists Hansens (**Paul Hansen**) par *Dagens Nyheter* ievietoto, pērngad (20.XI) Gazā uzņemto attēlu, kur redzams bērns gājiens ar Izraēlas gaisa uzbrukumā nogalinātajiem 46 g.v. vidusskolas apkopēju **Fouadu Hijazi** un (priekšplānā) 2 g.v. **Sahaibu** un 4 g.v. **Mohamedu**, kuru smagi ievainotā māte **Amna** joprojām atrodies slimnīcā (*DN.se; HuffPost* 15.II; *haaretz.com* 17.II). ●●● Dažādu balvu ieguvušā amerikāņu režisora **Stouna (Oliver Stone)** un vēstures profesora (*Nuclear Studies Institute, American University*) **Kuznika (Peter Kuznick)** veidotā, no 10 turpinājumiem sastāvošā TV filma *Untold History of the United States* (Neizpaustā Savienoto Valstu vēsture), kam pamatā arhivu materiāli un neseno

deklasificēti dokumenti, kritiski aplūko ASV skolu mācībgrāmatās notušēto neseno vēsturi, sākot ar simtiem pilsētu nevajadzīgu iznīcināšanu gaisa teroruzbrukumos, kad vācu nacisms, itāļu fašisms un japāņu militarisms jau bijis satriekts driskās, atombumbu uzbrukumu Hirošimai un Nagasaki (1945), Dienvidamerikas tautu atdzimšanu pēc „dumpja” pret Starptautiskā valūtas fonda / Pasaules bankas spekulatīvajām mahinācijām un Regena (Reagan) laikā ASV trenētajiem „nāves vadiem” (*Death Squads*) līdz pat Džordža W. Buša un arī pašreizējā Baltā nama saimnieka Baraka Obamas „tranu” jeb, lietojot Kārļa Streipa apzīmējumu, „dūcēju” uzbrukumiem (*drone attacks*) Vaziristānā (Pakistānas ziemeļrietumos), Afganistānā, Jemenā u.c. Par daudz ko domas dalīsies, īpaši par vietām greizā spoguļi parādīto, sevi par „sociālistisku” saucēšo Maskavas totalitāro impēriju. (jž) (re)

D I A S P O R A – Pieminot 1949. gada latviešu izsūtīšanas 64. gadadienu, Omskas (Sibīrijā) kultūras namā *Družba* (Draudzība) vietējais latviešu kultūras centrs *Zvaigznīte* sadarbībā ar Valsts uzņēmumu *Latvijas Koncerti* sarīko (25.III) mecosopranā **Ievas Paršas**, saksofonista **Arta Sīmaņa** un pianistes **Hertas Hansenas** koncertu. ●●● *Man elpa aizraujas no pateicības un mīlestības, domājot par tiem simtiem, ja ne tūkstošiem, kas algu (naudu) negaidīdami, ir ar prieku un lielu atdevi strādājuši dienām un naktīm, lai mums būtu šis unikālais fenomenis – 3x3*, – tā par PBLA un Dr. Maksima Strunskas finansāli atbalstīto grāmatu *3x3 ārpus Latvijas 1981-2011. Pasaules mēroga kustība visu paaudžu latviešiem* <www.drukatava.lv> tās redaktore **Rasma Zvejniece**. ●●● Izdevumā *Dimensions* iespiesti (2013,1:8-27) ALA projektu lietvedes, stratēģiskās plānošanas ekspertes **Izles Gorozas** vērtīgās, pērngad īstenotās aptaujas rezultāti attiecībā uz ASV latviešu sabiedrības attieksmi pret jumtorganizāciju ALA, bet ne tikai. ●●● Apsveicams ir LR Ārlietu ministrijas un LU kopīgi plānotais **Diasporas studiju centrs** (22 gadus pēc neatkarības atjaunošanas!) ar mērķi tuvākajos trīs gados *veicināt latviskās identitātes saglabāšanu, latviešu valodas un kultūras telpas pieejamību ārpus LV teritorijas* (ĀM pārstāve **Diāna Eglīte** – *bns.lv* 11.III). Der pieminēt, ka skaitā nedaudzie, toties ar atbildību un pašaieliedzību apveltītie JG veidotāji (skat. <<http://zagarins.net/JG>>) bez „koordinētas pētniecības” un „oficiāliem lēmumiem” (dažbrīd

World Press Photo visaugstāko godalgu saņēmušais **Paula Hansena** uzņēmums *Bēres Gazā* (2012.20.XI)

spārīgi cīnoties pret tiem – gan iekšējiem, gan ārējiem) ir veicinājuši kultūras telpas pieejamību lasīt protājiem jau kopš 1. numura (1955.IX) – līdzās citiem pēckara politiskās trimdas izdevumiem. ●●● **Azerbaidžānas galvaspilsētā Baku arhitekta Ervīna Palmaha vadībā atjaunota Stalīna laikā slēgtā Latviešu b-ba** (dib. 1906), kuras biedri savā laikā skaitījušies Ernests Birznieks-Upītis, Jānis Jaunsudrabiņš, Sudrabu Edžus, Pāvils Rozītis, Jāzeps Mediņš, Andrejs Upītis u.c. ●●● Latvijas Lauksaimniecības U. (LLU), Jelgavā, atklāj (12.III) izstādi **Četras svarīgākās latviešu trimdas politiskās akcijas ārzemēs padomju okupācijas laikā** – 1) Vispasaules latviešu jaunatnes kongress Berlīnē (1968), 2) akcijas pret Austrālijas valdības lēmumu (1974) atzīt Baltijas valstu iekļaušanu PSRS, 3) akcijas Eiropas „Drošības un sadarbības apspriedes” (CSCE) kontekstā un 4) Baltijas brīvības un miera kuģis (1985). *Dīvaini, ka Jelgavā par šo Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanā svarīgajiem notikumiem vēltīto izstādi nekas netika pausts...* – komentē JG redakcijas loceklis, tagad jelgavnieks **Māris Brancis**. ●●● Losandželosā (7.IV) Dienvidkalifornijas Latviešu b-bas, Latviešu skolas un tautas deju kopas „Pērkonītis” noorganizētajā *Dabas dienā Guntis Eniņš un Juris Ošleja* referē par latviskās piederības vērtībām. ●●● Liepājas U. Vadišzinātņu institūta vadošajai pētniecei, prof. **Sandrai Veinbergai** bieži nācies novērot diezgan mazohistisko „austrumeiropiešu” attieksmi pret savu valodu: *krievu, latviešu vai ukraiņu sievietes lauzīdamās tēlo „superzviedrietes”, „superanglietes”, „superspānietes”, ar visiem spēkiem cenšoties iebīdīt savu bērnu citas valsts aprīte. Katrai mātei savu bērnu gribas iecelt saulītē, taču nezina vai vecāku iedomātās laimes leiputrija ir tieši tas, kas bērnam visvairāk vajadzīgs. Tajā pat laikā Veinberga citē lidmašīnā līdzās sēdošas dānietes pukošanos: Kā man riebjas tie austrumeiropieši! (...) Viņi paši domā, ka līdzinās mums, taču būtībā ikviens melns amerikānis man ir daudz tuvāks un saprotamāks nekā viņi – šie postsovetietie saļņas!...* <tvnet.lv.28.III>. (re)

SCRIPTA MANENT – Vēsturnieku komisija (dib. 1998) sadarbībā ar Latvijas Nacionālo bibliotēku digitalizējusi visus 27 apjomīgos Komisijas rakstu krājumus, kas bez maksas pieejami ikvienam interesantam: <<http://gramatas.lndb.lv/#collectionitems?id=281>> ●●● **Dzintara Soduma balva** par novatorismu literatūrā nodibināta Ikšķilē, kur rakstnieks (1922-2008) beidz šīs zemes gaitas. *Vairāk nekā 60 gadus, dzīvodams trimdā Zviedrijā un ASV, viņš nenogurstoši savu dzīvi vēltījis latviešu valodas un literatūras saglabāšanai un novatorisma attīstīšanai, un kā dāvanu latviešu valodai pasniedzis pasaules literatūras meistardarba „Uliss” tulkojumu, (...) tādējādi latviešu kultūrai paverot pasaules kultūras kontekstu – tā akadēmiķis Jānis Stradiņš* (*Ir 5.III*). ●●● Patlaban visaktīvākā un visprofesionālākā mūsu dailliteratūras angliskotāja un tulkojumus ieinteresētu apgādu/publikāciju kontaktētāja ir **Margita Gailītis**. „Guernica Editions” apgāds (Kanādā/ASV/Anglijā), kas 2011. g. publicē Margitas atdzejoto **Edvīna Raupa** dzejas izlasi *then touch me here* (skat. JG266:17), šogad laiž klajā viņas angliskotos **Noras Ikstenas** *Dzīves stāstus* (2004) – *Life Stories* ar JG vairākkārt reproducētās Ināras Matīšas vāku, bet 2014. g. izlaidis plānā iekļauta dzejniece **Liānas Langas** izlase. Margita

lolo ieceri, ka apgāds katru gadu izdos pa latviešu rakstniekam angļu valodā. Labi sakari nodibināti arī ar „Dalkey Archive Press” (ASV), kas pēc viņas tulkošanās **Sandras Kalnietes** *With Dance Shoes in Siberian Snows* (2009) publicēšanas lūdzis katru gadu atsūtīt vairākus īsprozas tulkojumus, kurus pēc ekspertu stingra, divu kārtu vērtējuma izvēlas galvenais redaktors Hemons (**Alexander Hemon**) iespēšanai augsti novērtētajā antoloģijā *Best European Fiction*, kur līdz šim publicēts Ikstenas „Elza Kuga’s Old-Age Dementia” (2011) un **Gundegas Repšes** „How Important Is It to Be Ernest?” (2013). Prozas tulkojumu rediģēšanas darbā Margita sadarbojas ar māsu **Viju** (Kostoff), jo *tulkotājs vienmēr atrodas starp kokiem, t.i., detaļām – vajag kādu, kas spēj saredzēt visu mežu*. Arī zviedru sociāldemokrātu politiķes **Lindas (Iva Anna Maria Lindh, 1957-2003)** vārdā nosauktā, ES kultūras projektā ietilpstošās jaunatnes literatūras atbalsta programma *Sea of Words*, ko vada **Kairas** (Cairo) bibliotēka, līdz šim ir izvēlējusies publicēšanai vienu Margitas tulkotu latviešu stāstu. (re)

Tulkotāja/atdzejotāja Margita Gailītis

PERIODIKA – **Kārlis Streips** par žurnālistiku LV un izmaiņām *Dienā*: *...kas noticis „Dienā” ir ārpriests. Tur valdes pr-dis tagad būs cilvēks, kas gandrīz iznīcināja LTV, par redaktoru kļuvis cilvēks, kas ir sociologs, nevis žurnālists. No programmas „Panorāma” aizgājuši labākie žurnālisti, kopš ilgāka laika pazuduši gandrīz visi analītiskie raidījumi. Būtībā palicis žurnāls „Ir” un Latvijas Radio. Arī Amerikā avīzes pamazām tiek apbērētas, jo iestāties timekļa laikmets* (*Laiks / Brīvā Latvija* 2013,7). ●●● Izdevniecība „Rīgas Viļņi” ierīpinājusi jaunu 24 lpp. biezu uz ārpus Rīgas iedzīvotājiem tēmtu nedēļas laikrakstu *Kas Jauns Avīze* (red. Māris Puķītis) – aktuālu notikumu kopsavilkumu, bet Ārlietu ministrija informē (20. III) par *Latviešu Kultūras fonda* pirmo projektu – jaunās avīzes *Irijas Vēstis* klajā laišanu (ekonomiskajiem migrantiem). (re)

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS – Sakarā ar beidzot parakstīto līgumu par LOM ēkas pārbūves/piebūves (Nākotnes Nama) tehnisko plānu izstrādāšanu Latvijas Okupācijas b-bas valdes pr-dis **Valters Nollendorfs** nesēnā intervijā LOM sabiedrisko lietu vadītājai **Inesei Krieviņai** cita vidū paskaidro, ka *muzeja misija ne tuvu nav galā, okupācijas stāsts Latvijā un pasaulē būs vēl ilgi jāstāsta, jo Krievijas „maigā okupācija” nebeidzas. Diemžēl pašu latviešu vidū pēdējā laikā izplatās neticība savai valstij, vilšanās valsts*

vadītājos, pieaugošs Rietumu vērtību noliegums un pat sava veida nostalgija pēc padomju laikiem – vācieši to apzīmē ar vārdu *Ostalgie*, ko visādos veidos veicina Krievijas oficiālā nostāja okupācijas jautājumos un no Krievijas nākošā dezinformējošā vēstures interpretācija. ●●● Aizsardzības ministra **Arta Pabrika** uzskatā **Kārlis Ulmanis** pieļāvis lielu kļūdu, nepretojoties (1939/1940) Sarkanarmijai – *karošana tolaik būtu izvērtusies asiņaina, taču tagad mums nevajadzētu visiem skaidrot savas valsts vēsturi*. Atgriežoties mūsdienās, politisko zinātņu doktors ir drošs, ka mēs spēsim noturēties pret jebkuru iebrucēju tik ilgi, kamēr mums būs motivācija cīnīties par savu valsti, (...) kamēr ir ideja par savu valsti, to nevar iekarot. Paskatieties uz Afganistānu. ●●● Nozīmīgs darbs ir vācu sociāldemokrāta vārdā nosauktā fonda *Friedrich Ebert Stiftung* līdzfinansētā LU Sociālo zinātņu fakultātes pētnieku **Mārtiņa Kaprāna**, **Olgas Procevskas**, **Lauras Uzules** un **Andra Sauliņa Padomju deportāciju pieminēšana Latvijā: Atmiņu politika un publiskā telpa** („Mansards”, 2012) – par tabu tematu līdz pat 80. gadu otrajai pusei. Zīmīgi, raksta **Rudīte Kalpiņa** (diena.lv 28.II), ka ceļš uz valsts atgūšanu latviešiem sācies ar savas tautas upuru atzīšanas aktu – ar brīdi, kad neformālu grupas *Helsinki-86* dalībnieki 1987. gada 14. jūnijā pie Brīvības pieminekļa Rīgā milču un padomju drošības iestāžu darbinieku ielenkumā atritināja plakātu **14. jūnija upuru piemiņai un zaimoto priekšā un noliegto vārdā svētvietā nometās ceļos**. ●●● **Franks Gordons** attiecībā uz **Konstantīna Čakstes** pieminekļa fiasko: – jāatgūst nokavētais, uzceļot to Esplanādē, kur *Rainis, tur, kur Kalpaks*. Tā būtu dziļi simboliska trijotne. Un iekļaut K. Čakstes pieminekļa veidolā bronzas plāksni ar to 190 latviešu vārdiem, kas toreiz parakstījās zem aicinājuma rietumvalstīm: *Kārlis Skalbe, Jāzeps Vītols, Zīnaida Lazda, Elza Stērste...* (LA.lv 22.II). ●●● **Anna Žigure** atceras (la.lv 13.II) pag. gs. 80. gadu otro pusi, kad Rakstnieku savienība beidzot nolemj izdot **Edvarta Virzas Straumēnus**, kas okupētajā Latvijā bija aizliegti gandrīz pusgadsimtu. Savas ilgstošās un oficiālās ietekmes norietā rakstnieks **Arvids Grīgulis** (1906-1989) toreiz nodimdinājis: „*Straumēni!*” iznāks tikai pār manu līķi. 1988. gadā tā arī noticis un Kultūras kanonā ierakstītais Virzas darbs pieredzējis vairākus izdevumus. ●●● Tos pārcenģtos Rīgas juristus, kuru ieskatā trimdā aktīvo, jau sen savas gaitas beigušo sūtņu **Kārļa Zariņa** (Londonā, 1933-1963) un **Alfrēda Bīlmaņa** (Vašingtonā, 1935-1948) situācija attiecībā uz rehabilitāciju esot *visai īpatnēja un juridiski niānsēta*, mazliet padrebina **Juris Bojārs**, LU Juridiskās fakultātes profesors: 1990. gada 4. maija deklarācijā teikts, ka *Latvijas pievienošana PSRS bija prettiesiska*, un tāpat 1996. gada 22. augusta Saeimas „*Deklarācijā par Latvijas okupāciju*” (...) Tā ir politiska lieta, un politiski mums nevajag taisnoties prettiesiska režīma priekšā. Amorāli ir piejaut domu, ka K. Zariņam un A. Bīlmanim nepieciešama rehabilitācija, jo tad iznāk, ka viņi bijuši vainīgi pie tā, ka cīnījušies par Latvijas neatkarību. Cita lieta, ka nepieciešams paslavēt viņu paveikto. Uzskatu, ka būtu nepieciešams, lai Saeima pieņemtu kopēju juridisku aktu par visiem okupācijas varas aktiem (LA.lv 23.I). (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS – Eiroparlamenta deputāts, bij. finanšu un satiksmes ministrs **Roberts Zīle** aicina (*delfi.lv* 13.II) risināt

izteiktās nevienlīdzības un netaisnīgo nodokļu jautājumu, lai finanšu un kapitāla, enerģētikas un satiksmes jomās valsts neiekļautos arvien dziļāk KF interešu zonā. (...) Valstij jānāk pretī jaunajām ģimenēm, piedāvājot galvojumu pirmā mājokļa iegādei, kas arī būtu iemesls, kāpēc turpināt dzīvot Latvijā, bet emigrējušajiem – atgriezties, un LV ģeopolitiskās neatkarības palielināšanai jāīsteno Rail Baltica projekts, resp., savienojums ar pārējo ES. ●●● Joprojām – 22 gadus pēc neatkarības atjaunošanas! – Saeimas deputāti gari un plaši spriež ne tikai, kā, bet pat, vai vispār būtu oficiāli jāreabilitē tās 30 līdz 50 personas, kuras padomju režīms ievietoja psihiatriskajās slimnīcās par viņu paustajiem politiskiem uzskatiem. Politiski represētā statusa piešķiršana, lūk, būšot saistīta ar valstij dārgiem sociāliem labumiem, turklāt, vai esot pareizi *psihuiskās* sabāzētos salīdzināt ar tiem, kas 20 un vairāk gadus atradās izsūtījumā Sibīrijā? – Uz to skaidrus vārdus pauž (LA.lv 8.III) politiski represētā **Lidija Lasmane-Doroņina**: *Par laimi, es nenokļuvu piespiedu kārtā psihiatriskajā slimnīcā, bet 14 gadus biju izsūtījumā. Ja es būtu zāļota slimnīcā, droši vien nebūtu izdzīvojis. Kā var nesaprast, ka šie cilvēki ir reabilitējami bez garām un plašām diskusijām un darba grupām!* ●●● **Dace Bluķe**, Latvijas Komponistu savienības valdes pr-jā, ievēlēta arī par Latvijas Radošo savienību padomes pr-ju. LRS apvieno 11 radošās savienības ar vairāk nekā 3 000 biedriem. ●●● Attiecībā uz norisēm (16.III) pie Brīvības pieminekļa, grozi kā gribi, jāvairo bezatbildīgā **Rīgas Dome**, kas praktiski vienā laikā un vietā pieļāvusi gan ziedu nolikšanu II Pasaules karā kritušajiem leģionāriem, gan arī krievvalodīgo *Apvienības pret nacismu* (Объединения против нацизма) provokatorisko piketu. **Dažas atbalsis**: deputāte **Lolita Čīgāne** sauc atmiņā somu mantru: *Neprovoce un neļaujies provocēties!* (ir.lv 20.III); **Franks Gordons**: *Kāpēc policija tūlīt pat neapklusināja kaucošo sirēnu? Šī politiskā „gaisa trauksme” bija vistīrākā provokācija, huligānisms, īpaši nēmot vērā, ka šī elliskīgā kaukšana neļāva mierīgi nolikt ziedus, godinot kritušos frontiniekus, daudzus klātesošo tēvus vai vectēvus* (LA.lv 21.III); LV prezidents **Andris Bērziņš**: *Iedomājieties, ja tas ir atļauts, ka Dziesmu svētku laikā viens iedarbinās sirēnas turpat aiz Mežaparka estrādes. Tas jautājums ir nekavējoties jārisina, un tas arī tiks darīts* (diena.lv 20.III). Un pēdīgi akadēmiķis **Jānis Stradiņš**: *Tagore teicis - acumirkļa troksnis pārklēdz mūžības mūziku. Tā ir mūsu lielā nelaieme. (...) 16. martu vajadzētu aizliegt. (...) 11. novembrī būtu jāiet, jāiededzina svēctes par Latviju. Kas ir 16. marts? Daugavats Vanagu izdomāts datums, kad vienīgo reizi 15. divīzija un 19. divīzija cīnījās kopā pie Veļikajas upes. (...) Tas ir veterānu piemiņas pasākums, un viņiem jāļauj mierīgi bez ārējām demonstrācijām, karogiem nolikt ziedus Lestēnē un pie Brīvības pieminekļa. Viņi subjektīvi cīnījušies par Latviju. Objektīvi jau viņi cīnījās Hitlera pusē. Tāpat kā latviešu strēlnieki subjektīvi cīnījās par Latviju, bet faktiski – par caru Nikolaju. (re).*

LATVIJAI VISAPKĀRT – IGAUNIJAS prezidenta **Tomasa Hendrika Ilvesa** uzskatā **Brīvības iesakņošanās dienai** (27.III) – kad pēckara brīvības posms ilguma ziņā pārsniedz pirmssakar neatkarības posmu – nav jābūt svētku dienai, bet gan **baiļu iznikšanas un cerību dienai**. Un divas dienas pirms

tam mikroblogošanas vietnē Twitter: *Pirms 64 gadiem NKVD vairāk nekā 20 000 igauņu izrāva no mājām un lopu vagonos deportēja uz Sibīriju. (...) Igaunija joprojām gaida atvainošanas no tiem, kuri citādi uzdodas par PSRS tiesību pārmantotājiem (postimees.ee, nra.lv 25.III).* ●●● Viens no pavisam ne daudzajiem Maskavas impērijas sabrukuma pareģotājiem, rakstnieks Kaplinskis (**Jaan Kaplinski**), šogad latviski iznākušajā tulk. Guntars Godiņš) autobiogrāfiski ievirzītājā romānā *Tā pati upe – Seesama jōgi* (1980) stāsta par jauna studenta vienlaicīgajiem lielās patiesības un miesiskās mīlas meklējumiem pag. gs. 60. gados Tartu U., par sociālo un politisko situāciju, saskaršanos ar VDK u.c., kā arī min pirmsperestroikas vēsturē nozīmīgo **40 radošo cilvēku vēstuli**, kur kritizēta režīma rusifikācijas politika un pieprasīts ne tikai likumā noteikt igauņiem tiesības lietot savu valodu visās dzīves jomās, bet arī *garantēt, lai Igaunijas PSR pamatiedzīvotājiem vienmēr pieder izšķirošais vārds, lemjot savas zemes un tautas nākotni*. Vēstule kļūst plaši zināma, pateicoties *Amerikas Bal-sij* un (tolaik vēl baltiešu valodās neraidošajiem) *Radio Brīvā Eiropa / Radio Brīvība* (skat. **Paula Raudsepa** interviju *lr* 6.II). ●●● **LIETUVAS** prezidente **Daļa Gribauskaite** pasvītro, ka ASV lēmums atteikties no pretraķešu aizsardzības sistēmas 4. fāzes Polijā nedrīkst ietekmēt pieņemto stratēģiju (NATO apspriedē Čikāgā, 2012) aizsargāt vienlīdzīgi visu alianses teritoriju (*LA.lv* 20.III). ●●● Augstākā tiesa, atsaucoties uz Seima pieņemto (2010.VI) kriminālkodeksa papildinājumu (*personas, kas publiski noliedz vai vārdiski atbalsta PSRS vai nacistiskās Vācijas noziegumus pret Lietuvas Republiku un tās iedzīvotājiem, var tikt sodītas ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz 2 gadiem*), atzinusi Paļeckī (**Algirdas Paleckis**) par vainīgu padomju armijnieku slaktiņa pie Viļņas TV torņa (1991.13.I, kad no lodēm un zem tanku kāpurķēdēm iet bojā 14 neapbruņoti cilvēki un vairāki simti tiek ievainoti), noliegšanā (*lietuvieši paši esot šāvuši uz savējiem – tā apgalvojis Paļeckis*) intervijā radiostacijai *Žiniu radijas* (2010.XI), uzliekot 10 400 litu (Ls 2 122) naudas sodu, kura nomaksā it kā iesaistījusies arī Krievija. ●●● **VATIKĀNĀ**, drīz pēc vēsts (13.III) *Annuntio vobis gaudium magnum. Habemus Papam (Es pavēstu jums lielā priekā. Mums ir pāvests)*, Sv. Pētera laukumā parādās kardinālu ievēlētais **Papa Francesco Primo** jeb **Francisks I** – kardināls Bergoljo no Buenosairesas, jezuīts, itāļu emigrantu ģimenes pastārtis, kuram spēku iedvešot Svētā Asizes Franciska (**Franciscus Assisiensis**, 1182?-1226), franciskāņu ubago-tāju/nabadzīgo ordeņa dibinātāja ticības ideāli – pazemība, sirdsšķīstība, vienkāršība un mīlestība pret visām Dieva radībām, sociāls taisnīgums, kaut arī zināmas pretrunas ir izraisījusi viņa nomaljus stāvēšana Argentīnas *Guerra Sucia* (Netirā kara) laikā 70. gados, kad „pazūd” ~10 000 cilvēku, ekstrēmi labējiem grupējumiem izrēķinoties ar arod biedrību aktīvistiem, žurnālistiem, studentiem, peronistiem u.c. ●●● **KRIEVIJĀ** (KF) pēc **Putina** atgriešanās valsts vadītāja amatā (2012.7.V) Kremlis ir realizējis bargākos politiskās apspiešanas pasākumus pēcpadomju vēsturē (ierobežojumi/palīelināti naudassodi par demonstrāciju rīkošanu, paplašināts valsts nodevības/noslēpumu izpaušanas jēdziens, cenzūra internetā, „ārvalstu aģenta” statuss nevalstiskām organizācijām u.c.) – tā

Human Rights Watch (HRW) ziņojumā par cilvēktiesībām (2011-2012) vairāk nekā 90 valstīs. ●●● Bij. PSRS lideris **Mihails Gorbačovs** BBC intervijā (7.III) aicina *Putinu Dieva dēļ, nebaidīties no savas tautas un pārtraukt uzbrukumus pilsoņu tiesībām*. ●●● <*radiosvoboda.org*> vēsti, ka *Gulagā* miljoniem cilvēku nobendējušo **Stalīnu** kā nežēlīgu diktatoru pērn-gad vērtējuši tikai 22% KF iedzīvotāju; 1988. gadā šādu viedokli pauduši 60% (*RFE/RL* 2013.III). ●●● **Franka Gordona sleja**: Sakarā ar to, ka pirms 60 g. miris **Josifs** (**Soso**) **Džugašvili** (šaurā lokā – **Koba**), Krievijas kanālā NTV tika demonstrēta dokumentālā filma *Stalīns ar mums* 6 sērijās. Skatoties šo filmu, rodas šaubas: vai **Stalīns** tiešām beigts? Pazīstamais vēsturnieks, sociologs un publicists, KF PEN centra loceklis, pārliecinātais demokrāts **Boriss Sokolovs**, portālā <*www.grani.ru*> raksturodams šo filmu, secina, ka tās darinātāju nolūks bijis atvieglot pašreizējam režīmam radīt kaut kādu jaunu „īso kursu” – vietu vēstures mācību grāmatu skolām. Filmā likts saprast, ka nabaga **Stalīns** visu gribējis *izdarīt, cik iespējams labāk*, bet viņam bijusi jāpārvar partijas *aparātčiku* pretestība. Režisors **Vladimirs Čerņišovs** liek skatītājam gūt iespaidu, ka **Stalīns** pārvarējis „haosu” un partijas frakciju ķildas, lai spētu atjaunot dižo impēriju. Tiek atzīts, ka **Stalīna** upuru skaits sasniedz 10 milj. (5% no iedz. kopskaita), bet tā nu bijusi samērīga cena, veidojot superdižvalsti. Sak, cars Pēteris Lielais upurējis impērijas izveidei procentuāli līdzīgu cilvēku skaitu. Par visu to labo, kas bijis Padomju Savienībā, mums jāpateicas **Stalīnam** – tāds ir secinājums, ko cenšas iedvest Čerņišovs. Un Sokolovs zibenīgi atrauc: atombumba, piem., ir amerikāņu bumbas kopija, par ko gādājusi padomju izspiede... Pretstatā Sokolovam filmu atzinīgi vērtē satīrīkis/dramaturgs, Jūrmalā dzimušais (1948) **Mihails Zador-novs**, kurš bieži ciemojas Rīgā. Viņš pats atzinis: *Esmu stalīnists* – **Stalīns** bijis labs organizators, daudz lasījis, daudz rakstījis, tostarp dzejoļus. Trockis – nelietis, viņa tēvs strādājis kādā no Rotšildu (!) korporācijām. Trockis, Zinovjevs, Kameņevs – „internacionāle”, kas sastāvēja no vienas nācijas, bet gruzīns **Stalīns** bijis krieviskāks par jebkuriem krieviem. **Stalīns** mīlējis literatūru un teātri, cik krāšņs ir viņa laikā būvētais Maskavas metropolitēns un tā tālāk. Savā interneta dienasgrāmatā **Zador-novs** raksta: *Domāju, ka šo filmu Latvijā neļaus parādīt. Latvijā vietējie varas orgāni uzskata, ka **Stalīns** bijis vēl lielāks nevērs kā **Hitlers***. Visām 6 filmas sērijām pretim liekamas **trīs atslepenotas arhīvu lapas** (no 1938.VII), atvērtas Jelčina laikā un tagad pārpublicētas Maskavas

Vladimira Putina atveids ielas gājienā Nicā, Francijā.

Foto: Eric Gaillard, Reuters

demokrātiskajā žurnālā *The New Times / Novoje vremja*. Teksts: *Maskava – centrs. Personu saraksts, kas tiesājamās PSR Savienības Augstākās tiesas Kara kolēģijai*. Un rezolūcija – ar sarkanu zīmuli: *Za rastrel vseh 138 čelovek. J. Staļin (visus 138 nošaut. J. Staļin)*. Zemāk parakstījies V. Molotovs – ar zaļu zīmuli. Šī lapa vien atsver visas sešas Čerņišova filmas sērijas. Un te cita lapa (no 1937.21.X): *Maskava – centrs, Maskavas apgabals, Valsts drošības galvenās pārvaldes Maskavas mezglā ceļu transporta nodaļa. Personu saraksts – tālāk kā iepriekš citētajā lapā. Akceptējuši ar melnu zīmuli – Staļins, Molotovs, Vorošilovs, Mikoļjans. Un klāt nākamajā lapā pats saraksts ar norādi – 1. kategorija, t.i., nāves sods. Pēc alfabēta – pirmie 27 vārdi. Ebreji, krievi, latvieši: Aronsons Aleksandrs Jakova dēls. Borovojs Vasilij Grigorija dēls. Valins-Gailis Augusts Jura dēls. Gurevičs Moisejs Grigorija dēls. Dogadovs Aleksandrs Ivana dēls. Drēzens Ernests Kārļa dēls... **Nošaujamo saraksts. Staļina zīmulis. Vairs nekas nav jāzina.** Ar to pilnīgi pietiek (LA.lv 25.III). ●●● Sakarā ar dažādiem spriedumiem par krievu armijas spējām **Atis Klimovičs**, savā laikā *Radio Brīvā Eiropa* korespondents, Literatūras Gada balvas (2011) laureāts (par grāmatu *Personiskā Latvija*), norāda (Diena 6.III), ka *nenoliedzams ir tās daudzums un koncepcija – tā gatavota uzbrukuma karam*, kaut arī šobrīd bij. PSRS telpā vērojami vecās varas atjaunošanas mēģinājumi ar maigākām metodēm, kas no Maskavas „tautu ciema” laukā tikušajām tautām rada dilemmu – jāizturas pret kontaktiem austrumu virzienā ar uzmanību, vienlaikus izmantojot sadarbības iespējas. (re)*

CITUR ĢEOPOLITISKAJĀ TELPĀ – IRĀKĀ/ASV Buša/Čeiniņa (*Bush/Cheney*) valdības uzsāktās invāzijas 10. gadadienā (20.III) pazīstamā Eiropas CNN žurnāliste Amanpūra (*Christiane Amanpour*) pauž neizpratni par ASV iedzīvotāju lētticību attiecībā pret daudzajiem pie kara novedošajiem nepatiesajiem apgalvojumiem; ANO Novērošanas, pārbaudes un inspekciju komisijas (UNMOVIC) vadītājs, zviedru diplomāts Dr. Bliks (*Hans Blix*) iebrukumu Irākā (2003) nodēvē par *briesmīgu kļūdu* un ANO *statūtu pārkāpšanu*, bet *The New York Times* iespiež (17.III) pirmreizēju rakstu par viceprezidenta Čeiniņa un irākiešu „opozicionāra” (faktiski žulīka) **Ahmeda Čalabi** stundām ilgu kopīgu siekalošanos Kolorado štata kurortā (*American Enterprise Institute* paspārņē) ap ASV patēriņam kārotajiem papildus naftas avotiem (nevis irākiešu atbrīvošanu no nežēlīga, tirāniskā diktatora un demokrātijas ieviešanu). Vēl šodien, neraugoties uz informācijas pieejamību, kā vēsta *Gallup* aptauja (18.III), tikai 53% amerikāņu piekristu Blikam, kamēr 42% attieksme pret vardarbīgo invāziju joprojām ir pozitīva (2003. g. to atbalsta turpat 70%). ●●● Amerikāņu autors/radio (NPR) personība Keilors (*Garrison Keillor*): *amerikāņiem piemīt apbrīnojama spēja – skatīties realitātei tieši acīs un tajā pat laikā to noliegt*. ●●● **VENECUĒLĀ** bij gaisa desantnieks, par spīti vēža slimībai demokrātiski atkal uz 6 gadiem ievēlētais (2012.X) prezidents (kopš 1998) Čavess (**Hugo Chavez**, 1954-2013), kurš naftas atradņu bagātājam valstī ir īstenojis virkni sociālu programmu, to skaitā veselības aprūpi un izglītības pieejamību visiem iedzīvotājiem, vienlaikus izpelnīdamies korporatokrātu (īpaši ASV) naidu par

ārzemju lieluzņēmumu „izfurķēšanu”, pirms miršanas aicinājis tautu balsot par savu viceprezidentu Maduro (**Nicolas Maduro**), kuru ievēl (14.IV) ar trauslu balsu vairākumu. *Latinos* Dienvēdri Centrālamerikā (pat ASV) joprojām sēro par „21. gs. Bolívaru”, slavinādami *chavismo*. **Simon Bolívar** padzen spāņus no Kolumbijas (1810) un Venecuēlas (1821). (*BBC, Aljazeera, AFP*). (re)

Ē R M Ī G A S B Ū Š A N A S – Aleksandrs Gaponenko, kurš lepojas ar prof. dr. titulu, kopā ar miklaino līdzautoru **Oļegu Alantu** izdevis grāmatu *Латгалия – в поисках иного бытия* (Latgale – citas esamības meklējumos, 2012), kam ar pētniecību/zinātniskumu gan nav nekā kopēja, tikai, kā raksta LA redaktore **Monika Zīle** (22.II), tēmēšana *vienos vārtos – Latgales Jaudis jāsamasina un jāatšķel*, jāpārverš Latgali par šejienes *Dienvidosetiju*. *Latgales „autonomizēšana” man atgādina mēģinājumus reanimēt smerdeļus kā sugu, kam nekas nav svēts. (...) Kādas, pie joda, šim ar pastāvīgu naidpilnas retorikas caureju sirgstošajam kungam tiesības nelūgtam un demagoģijas zābakus apāvušam grābstīties ap manas dzimtenes vēsturi?* Grāmatas atvēršanu Maskavā *par pudeli konjaka noorganizējis* un vadījis autoru „draugs” – KF Arējās izlūkošanas dienesta virsnieks **Dmitrijs Jermolajevs**... (LA.lv 8.III). ●●● No **Satversmes aizsardzības biroja** (SAB) 2012. g. pārskata uzzinām, ka viens no KF izlūkdienestu uzdevumiem bijis „izvērst diskusijas” par Latgales reģiona etniskajām/ekonomiskajām/vēsturiskajām atšķirībām no pārējās valsts, bet otrs – propagandēšana pret Visaginas AES celtniecību Lietuvā (*lr* 6.III). ●●● Latgali min arī blogists iz tautas **Jānis Mednis** (*lr* 26.II): *...kad Krievijas vēstnieks skaļi paziņo, ka okupāciju (un tā tad arī 1918. g. LR) nekad neatzīs, ārlietu ministrs, nevis izraida vēstnieku, bet tikai nomurmina, ka tā nav pieklājīgi. (...) Kamēr mūsu elite būs glēva, tikmēr viss norisināsies pēc krievu scenārija – krievu nostiprināšanās Rīgā, lielajās pilsētās, Latgalē. Par Latgali jau izdarīts kārtējais atklājums – tā esot senkrievu kņaziste Lotugala. (...) Te nu kaut ko var mainīt tikai, ja valdīšana „iznāk no krūmiem” un demonstrē stingru stāju un skaidru runu. Tad varētu domāt par kādu pagrieziena punktu, referenduma rezultātus, protams, valdošie „pakāsa”. Žēl, izdevis bija. Bet laikam „lokanās muguras” bez kārtīga pēriena netaisnojas vis. Un te nekāda ES vai € neglābs. ●●● Rīgā notikušajā Krievijas „tautiešu” konferencē („Maskavas Namā”, Marijas ielā 7) kāda dalībniece niknojušies par *nepateicīgajiem latviešiem*, kuri citu labumu vidū no *labajiem sovjetu laikiem* taču iemantojuši *Dom oficerov*, protams, neko nezinādama par 1868. g. dibināto Rīgas Latviešu biedrību un tās namu, ko pēc okupācijas pārņēmu padomju armijnieki un iekārto kaut ko līdzīgu virsnieku klubam. ●●● Brīvstības 23. gadā iepretī Gaismas pilij, t.i., jaunajai LNB, joprojām var aplūkot Daugavmalas margās iestrādātos sirpjus un āmurus. ●●● Skandalozī slavenajam KF politiķim, „liberāldemokrātiskās” partijas līderim **Vladimiram Žirinovskim** nav ne mazāko šaubu, ka Urālos virs Čelābinskas atmosfērā nonākušais un eksplodējošais, apm. 10 tonnu smagais meteorīts faktiski bijis pret KF vērstas ASV izmēģinājuma ierocis (*moscownews.ru* 15.II). ●●● Ar gandrīz tikpat lielu fantāziju un piedevām cinismu apveltītais KF prezidents*

Putins mēģinājis iekļāstīt krievu vēsturnieku saietā dalībniekiem, ka PSRS uzbrukum Somijai (1939), lai aneksētu Karēliju, jo pirms tam KF robeža atradusies vien 17-20 km attālumā no 5 milj. pilsētas Pēterburgas; PSRS bijusi spiesta labot 1917. g. *pieļauto vēsturisko kļūdu* (*islandpacket.com* 14.III). ●●● Jau agrāk dzirdēts vecās anekdotes variants par elli, kur briti ir pavāri, inženieri – itāļi, birokrāti/ierēdņi – latvieši (oriģinālā parasti franči), mīlētāji – šveicieši un policisti – vācieši. Attiecībā uz latviešiem liecību ir gubām, viena no pēdējām par PBLA KF Eiropas pārstāja, Latviešu kopības Vācijā valdes locekļa **Kristapa Graša** ciniņš, lai tiktu pie LV vēstniecības apstiprinājuma, ka Vācijā jaunpiedzimušajam dēlēnam vecāku piešķirtais vārds „**Mikus**” ir latviešu vārds – ierēdņu uzskatā tas neesot iespējams, jo šāds apstiprinājums būtu, ak vai, *neatļauta iemaisīšanās vācu likumdošanā!* Paldies dievam, talkā ātri un kompetenti nācis Leipcigas U. vārdu izpētes institūts, atfaksējot dzimšanas apliecībai nepieciešamo ziņu, proti, „**Mikus**” Latvijā rakstiski pirmoreiz pieminēts 1873. gadā, šobrīd LV esot veseli 867 Miki un pēdējos gados divi pat reģistrēti Vācijā – Bīlefeldā un Berlīnē. (re)

STATISTIKA – Otrajā neatkarības periodā (skaitot no 1991.21.VIII) LR ir pavadījusi 7 884 dienas, tādējādi pārspēdama pirmās neatkarīgās valsts ilgumu. ●●● Pēc Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datiem (LETA 2013.14.III), no 2000. līdz 2010. g. LV iedzīvotāju skaits samazinājies par 307 000 (12,9%) – 115 000 negatīvā dabiskā pieauguma dēļ, 192 000 – ekonomiskās migrācijas rezultātā. 2011. g. zaudēti 33 000 iedzīvotāju – 23 000 migrācijas dēļ. Dzimstības koeficients 2011. g. bijis 1,34 bērni (2010 – 1,36). Visaugstākais sasniegts 2008. g. – 1,59 bērni, kas atbilst ES vidējam līmenim. Normālai paaudžu nomainībai nepieciešams 2,1 bērns. Mirstības koeficients LV ir viens no augstākajiem ES – 2011. g. 13,9 uz 1000 iedzīvotāju. Paredzamā mūža ilgums – sievietēm 79, bet vīriešiem 69 gadi (2011). ●●● Pēc Centrālās vēlēšanu komisijas locekļa **Ritvara Eglāja** pētījuma (*La.lv* 24.I) šobrīd LV ir latviskāka nekā jebkad pēdējā pusgadsimta laikā, par ko liecina latviešu (pēc valodas) īpatsvars: **1897-68,34%; 1920-72,94%; 1925-73,5%; 1930-73,48%; 1935-75,54%; 1943-80,17%; 1959-62%; 1970-56,76%; 1979-53,70%; 1989-52,06%; 2000-57,78%; 2011-62,32%**. Pamatlatviju veidojot divi vienlaidus latviski areāli: 1) vislatviskākās Kursas un 2) Vidzemes-Sēlijas, kamēr divi galvenie pārkrievošanas areāli ir 1) dienvidaustrumos un 2) valsts vidienē (Lielrīgā, kas bija galvenais kolonistu iepludināšanas centrs, un auglīgajā Zemgalē, no kurienes daudzus bagātākos zemniekus izsūtīja, ievēdot daudz krievu un baltkrievu laukstrādnieku). Normālā latviskā vidē, kur latviešus vismaz 75%, dzīvo mazākums latviešu: 47,4%, kas ir *bīstami, jo lielākā daļa pārejo pakļauta pārkrievošanas draudiem, ko apliecina arī fakts, ka latviešu pēc tautības ir vairāk nekā latviešu pēc valodas*. Pārtautošana notiek nepārtraukti un nedz ar 50% latviešu, nedz 60% nepietiek pārkrievošanas apturēšanai. Tajā pat laikā dabiskā kustība (latviešiem ir lielāka dzimstība un mazāka mirstība) un migrācija (sveštautiesi vairāk izbrauc) tomēr *pārspēj pārkrievošanu un demogrāfiskais stāvoklis lēnām uzlabojas*, un no 13 pilsētām, kuru iedzīvotāju skaits pārsniedz 15 000, latvieši nav lielākā

tauta tik vienā – Daugavpilī. ●●● LU pētnieciskā projekta „Latvijas sociālās atmiņas monitorings” (vad. **Mārtiņš Kaprāns** un **Olga Procevska**) aptauja, kas aptver vairākus 20. gs. vēstures jautājumus, neapstiprina optimistisku cerības, ka pēc paaudžu nomainīšanas vēstures jautājumi sabiedrībā kļūs maznozīmīgi. Citēsim rindkopas no **Sanitas Uplejas** vēra liekamās reakcijas uz LU aptaujas rezultātiem *Ir.lv* rakstā „Ar laika distanci nedrīkst attaisnot nepieļaujamas lietas” (2013.15.III). *Protams, skaitļi nav milzīgi lieli, tomēr, ja radikālākam noskaņojumam ir tendence augt tieši gados jaunāko cilvēku vidū, tad liekas, ka kaut kas mūsu sabiedrībā tomēr nav kārtība. (...) It sevišķi tad, ja mēs labi zinām, kādas sekas abas Latvijai pāri gājušās ideoloģijas – nacisms un komunisms – ir radījušas miljoniem cilvēku tuvumā un tālumā. (...) Un tā nav tikai politiku atbildība, tā ir arī vecāku, skolotāju, rakstnieku, žurnālistu, sabiedriskās domas līderu un daudz plašāku slāņu atbildība. (...) ..liekas, ka Latvijas sabiedrības noskaņojumu pret vienu vai otru vēsturisku notikumu vai faktu tomēr veido citi faktori. Kā gan citādi skaidrot monitoringa secinājumu, ka „vācu armijā karojušos Latvijas pilsoņus biežāk par varoņiem uzskata jaunāka gadagājuma respondenti (25-34)”. (...) Tomēr biedējošāks par II Pasaules kara rēģiem ir LV sabiedrības vērtējums par padomju laiku. (...) ...uz jautājumu, kā jūs vērtējat padomju laiku LV vēsturē, 11,8% to atzīst [2012. g. nogalē] par ļoti labu, bet 45,4% par labu. (...) ...pēdējos gados ir sarucis (par 5,2%) to latviešu respondentu īpatsvars, kas padomju laiku Latvijas vēsturē vērtē kā sliktu. „Sevišķi pilngti šis samazinājums redzams jaunākajā kohortā, kurā kopš 2010. g. ir būtiski samazinājies (par 20,7%) padomju laika negatīvā novērtējuma īpatsvars un pieaugusi neizlēmūšo daļa (par 18,6%)”. Kopumā autori secina, ka „latviešu negatīvo attieksmi ir nomainījis neitrālāks un pragmatiskāks skatījums uz padomju periodu Latvijā. Turpretī krievvalodīgo vidū ir nostiprinājies pozitīvs padomju laika novērtējums, un kopš 2004. g. ir pieaugusi pozitīvā attieksme (par 11,3%) pret to, ka Latvija kļuva par PSRS sastāvdaļu”. (...) Ja viņi iedomājas par bezdarba neesamību, valsts dzīvokļu dalīšanu vai citiem līdzīgiem „labumiem”, tad it kā varētu saprast viņu attieksmi. Taču, ja mēs jēdzienā „padomju laiks” ietveram pilnīgi visu, ieskaitot vārda brīvības neesamību un represijas, tad man tāda attieksme ir neizprotama. Taču par nepieļaujamu vieglprātību gribas nosaukt atbildes uz jautājumu par 20. gs. 40. gadu deportācijām Latvijā. (...) Vērtību skalā no 1 līdz 5, kur 1 – „deportācija nebija attaisnojama nevienā gadījumā”, bet 5 – „visos gadījumos bija attaisnojama”, vērtību 3 ir izvēlējušies 27,1% krievvalodīgo [18-24 gadi]. Kopumā tikai 84,1% latviešu uzskata, ka deportācijas nav attaisnojamas nevienā gadījumā, kamēr līdzīgi domā tikai 55,1% krievvalodīgo. (...) 40. gadu deportācijas, un it īpaši jau 1949. g., nozīmēja liela skaita bērnu, sieviešu un sirmgalvju vešanu teju drošā nāvē. Kā to var attaisnot mūsdienās, kad ir pieejams tik daudz informācijas? (...) ...kā skaidrot to, ka 3,2% (18-24 gadi) un 6,5% (25-34) LV iedzīvotāju noteikti gribētu, lai „Latvijā tagad tiktu atjaunots padomju režīms/iekārta”? Savukārt 6,7% (18-24) un 10,6% (25-34) to „drīzāk gribētu”. Vai līdz ar iekārtas atjaunošanu viņi labprāt atjaunotu arī deportācijas, kas taču bija režīma pašsaprotama daļa? Un ja nu viņus pašus arī ▶*

VITAI GAIĶEI ĒRPF BALVA

Juris Žagariņš: JG lasītāju un veidotāju vārdā apsveicu Tevi, Vita, kā Ērika Raistera Piemiņas fonda š.g. laureāti. Tas ir pelnīts pagodinājums ne tikai Tev un Tevis vadītajai, Kanādā iznākošajai nedēļas avīzei *Latvija Amerikā*, bet arī *Jaunajai Gaitai*, kuras redakcijā Tu ieņem svarīgu vietu – gan kā aktīva līdzstrādniece, gan arī kā visādā ziņā apbrīnojami acīga pareizrakstības, gramatikas un visādu citu kļūdu meklētāja. Kad 2011. gadā saņēmi Jāņa Bieriņa Piemiņas fonda (JBPF) balvu, fonda valdes pr-jis Juris Zommers Tevi pamatīgi nointervēja (JG265:56-57). Tu paudi savu viedokli par JG. Vai kopš tā laika Tavas domas par rakstu krājuma virzienu ir mainījušās? Vai tas ir Tev pa prātam?

Vita Gaiķe: Man vēl arvien ļoti patīk tas virziens, kādā JG tiek veidota. JG ir pavisam citādāka nekā citi literāri/mākslas žurnāli, plašāka. Jūs esat atraduši interesantu pieeju žurnāla veidošanā, jo bez kultūras tur lasāmas arī atmiņas, dažādi vēsturiski materiāli un pietiekamā daudzumā arī politika, nebaudoties paskatīties uz notikumiem arī no ne tik populāras puses.

JŽ: Par politiku runāt ir, manuprāt, svarīgi, par to jārunā. Intervijā ar Zommeru Juri izteicies pavisam korekti: *Mums ir tik daudz gudru un apbrīnojami talantīgu cilvēku, es tikai nevaru saprast, kāpēc pie valdīšanas parasti tiek tie „nepareizie”? Un arī tad, ja tiek istie cilvēki, tad viņus sistēma kaut kā „apēd”.* Vai nav tā, ka gandrīz ērtāk ir kalpot latviešu lietai ārpus Latvijas, kur tā sistēma mūs nekādi nevar „apēst”?

VG: Par to *kalpošanu latviešu lietai* Tev ir taisnība. Man pat liekas, ka tas ir daudz vieglāk, nekā to darīt Latvijā. Klišeju *no malas vienmēr labāk redzams* mēs zinām, bet patiesībā patiesām viss no attāluma izskatās it kā skaidrāk un pat vienkāršāk. Ja mēs būtu paši visā tajā iekšā, tad nevaru gan apgalvot, vai mums tad viss tik vienkārši izskatītos...

JŽ: Šodien ir Lieldienu svētdiena. Taisāmie dalīties maltītē un olu medībās pagalmā. Iesim apkaimes baznīcā izdziedāties. Kā Tu skaties uz reliģiju kā latviskuma saglabātāju?

► „pa burzmu” deportē? (...) ...stindzinošas sajūtas pārņem apjaušot, cik vieglprātīgi izturamies pret 20. gs. LV vēstures sūrajām mācībām. Ja jaunieši šodien var apbrīnot nacistu formas tērpus karojošos kā varoņus nevis lielvaru upurus, savulaik citi meklēt attaisnojumu padomju šaušalīgākajām deportācijām, tad kāda gan nākotne mūs sagaida? (re)

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Māris Brancis (mb), Juris Žagariņš (jž), Rolfs Ekmanis (re)

VG: Ejot Lieldienās garām kādai Toronto baznīcai, atskanēja īsti jautra un ritmiska mūzika un dziedāšana. Iedomājos tieši par baznīcu lomu un nosmaidīju pie sevis, ka latviešu baznīcas tik efektīgi nepievelk savējos... Kaut arī nebiju šeit tajā laikā, tomēr ļoti labi varu stādīties priekšā, kā trimdas sākuma gados baznīcai bija ievērojama loma, ja ne pat galvenā, latviešu kopā saturēšanā. Baznīcas bijušas stipras un pilnas ilgus gadus. Tikai tagad to loma samazinās – pat dievkalpojumi notiek arī angļiski. Un mācītāji, vismaz šeit, uzsver, ka viņu uzdevums nav vis saglabāt latviskumu, bet gan ticību, vienalga kādā valodā. Tas pats jau redzams arī visā latviešu sabiedrībā ārzemēs, – ja mēs gribam uzturēt dzīvas mūsu organizācijas, sarīkojumos un sēdēs arvien vairāk pieļaujam angļu (un citas) valodas, lai piesaistītu arī tos, kas nerunā latviski, jo to latviski runājošo paliek arvien mazāk. Tikai tad rodas jautājums, vai tā vairs būs **latviešu** kopiena ārzemēs?

JŽ: Akadēmiķis Jānis Stradiņš, daudzu gudru grāmatu autors, žurnāla *Ir* intervijā <<http://tinyurl.com/stradins>> Andai Burvei-Rozītei izteica viedokli, ka demokrātija bez laba autoritāra vadoņa nav iespējama, nožēlodams, ka latviešu tauta nav spējusi izcelt labu vadoni, taču mūsu „lielo nelaimi” raksturoja šādi: *Brīvību regulēt no augšas nav iespējams. To var tikai, pārveidojot katrs sevi. Līdzās brīvībai jābūt tādām jēdzienam kā tolerance, ētika. Dieva jēdzienam – kā Kants teica, augstās debesis virs manis un morālais likums manī. Kādā mērā šis ideāls nācijā iespējams, atkarīgs no pašas tautas, tās līmeņa. Mums daudz jāstrādā, lai augtu. Izglītos, bet ne tikai augstskolās. Arī dvēseliski. Citādi ar mums notiek, kā Tagore teicis – acumirkļa troksnis pārklīdz mūžības mūziku. Tā ir mūsu lielā nelaime. Vai tā nav diezgan bezcerīga recepte? Vai ieteikums „mainīties dvēseliski” nav diezgan tipisks no latviešu intelektuāļa? Kā izbēgt acumirkļa troksni? Kādas ir Tavas domas?*

VG: Tiem pārtikušajiem „tur augšā” ir viegli norādīt tautai, ka vajag būt garīgākai, pacilātākai... Bet cik ilgi var „pacilāties”, ja dzīves smagums spiež uz leju? Bez tam tieši latviešu tauta ir daudzreiz parādījusi, ka spēj vienoties, sasparoties un, sakožot zobus, upurēties idejas labā, bet tas nevar notikt gadiem ilgi. Šādas sajūtas manī uzjundīja arī Annas Zīgures nesenā viesošānās Toronto. Rakstniece un bijusī diplomāte slavēja valdību, cik tā mums tagad braša, izvedusi no krīzes lai, ar piebildi, ka tikai tauta tāda gaudulīga. Bet vai tad tā nebija tauta, kas iznesa to krīzes smagumu uz saviem pleciem ar trīsreiz samazinātām algām, un turpina to nest joprojām, kamēr valdība jau atkal plivinās mākoņos? Vai kāds no valdības ir pateicis tai tautai paldies par pacietību un atbalstu?

JŽ: Paldies, Vita, par sirds izkratīšanu! Lai visos darbos veicas!

Astrīda Prestone. *Baltie zari / White Branches*. 2013. Eļļa uz koka paneļa, 40,6 x 40,6 cm

Par mākslinieci skat. Lindas Treijas rakstu 36. lpp.

Kādā vakarā sāku lasīt Bruno Javoīša „Mans karoga stāsts” (JG272), un tieši tajā brīdī krāsni bij jāpiemet malka, bet nespēju atrauties no šim atmiņām, neizlasījis līdz galam... **Varoņdarbs!** (Un arī krāsns tomēr neizdzisa...) Savādi, ka ap gadsimtu maiņu slavenais radiotornis pazuda... Būtu bijis iespaidīgs tehnikas vēstures un, galvenais, Bruno Javoīša varoņdarba pieminekļi.

Ainārs Zelčs, Alūksnē

No JG272 mani apbūra Bruno Javoīša stāstījums par karoga uzvilksanu radiotornī. Kāda viņam lieliska latviešu valoda!

Franks Gordons, Telavivā

JG katrā numurā atradīsim rakstus ar dziļāku tvērumu. Rīgas radiotorna smailē nacionālā karoga uzlicēja Bruno Javoīša atmiņas (JG272:22-31) vēlreiz apliecina, kāda nozīme totalitārā režīmā bijusi grāmatām un literatūrai nācijas izdzīvotspējā. Cilvēkiem gan visraksturīgākais ir skaņu ritmiskums, apvienība ar ķermeņa kustībām. (...) Imanta Auziņa dzejoļos velti meklēt pārgudrības. Viņam pamatmotīvs dzimst sirdī un tas atbalsojas lasītāja sirdī, arī manā, kad vecumā *mirkliģis vājums vienkārši neļauj vērgāk viedēt* – JG joprojām apliecina daudzpusību, profesionālu izvērtējumu un informācijas bagātību. Latvijā līdzīga izdevuma nav un aizvien skaidrāk jaušams – arī nebūs. **Laimonis Purs**, Zaubes pagasta „Bīķerniekos”

Turieties un lai JG karogs augstu plīvo! Atzīstos, ka man gandrīz vienmēr vislielākais prieks par nodaļu „Dažos vārdos”. Tu, cilvēks, izlasi un vienā mierā vari pieskaitīt sevi pie inteliģences. Ērti.

Ieva Dāboliņa, Naukšēnos

Grāmata *Daugavā iet ledus* (Grāmatu Draugs, 1960) 60. gadu sākumā izraisīja lielu pāsteigumu latviešu literatūras cienītājos. Autore: **Silvija Abele**, patiesībā rakstnieka un tulkotāja Valdemāra Kārklīņa meita Rasma (1932-2013). Meitas piezīmes tēvs ietēra plašā, saistošā apcerējumā par dzīvi padomju laiku Latvijā līdz Rasma nokļūšanai Vācijā (1959). Toreiz – tikpat kā neiespējama lieta! Lielu daļu mūža Rasma Kārklīņa, precējusies Herkentrupa, pavadīja Minsterē, strādādama Minsteres U. klīnikās. Brīvo laiku veltīja labdarībai – sevišķi organizācijai *Bund ohne Namen* (Apvienība bez vārda), kuru dibināja beļģu katoļu garīdznieks Bosmans (Phil Bosmann). Viņš ir sacerējis iemīļotas reliģiska, ētiska satura grāmatas, kas tulkotas daudzās valodās. Garīdznieks ieņēmumus pilnībā atvēlēja palīdzības darbam visā pasaulē – arī Latvijā 90. gadu sākumā. Pateicoties *Daugavas Vanāgiem* Vācijā un *Johanniter-Verein* (Sv. Jāņa apvienībai) Hamburgā, Rasmai bija iespēja sūtīt lielākas kravas medikamentu, apģērbu, apavu un citu palīdzības preču Latvijas bērnu, bāreņu, veco ļaužu mītnēm un slimnīcām. *Bund ohne Namen* Minsteres pārstāvis, vācu aptieķeris, bija neatvietoājams labvēlis, kurš

iesaistīja savus kontaktus, lai nāktu talkā. Rasma bija izcila profesionāla rokdarbniece, ko augsti vērtēja latvietes visā pasaulē, pasūtinot viņas darbus, sevišķi tautiskos kreklus. Gadiem ilgi viņa palīdzēja Minsteres Sarkanā Krusta darbībai, gatavojot rokdarbus pārdošanai plašam Minsteres pilsētas Ziemassvētku tirdziņam, kā arī DV Minsteres nodaļas vanadžu svētku tirdziņam. Rasma aizgāja mūžībā klusi, gandrīz latviešu nepamanīta, bet ar sāpi sirdī, jo viņai neizdevās pārliecināt atjaunotās Latvijas institūcijas, ka ir Valdemāra Kārklīņa meita. Tēvs meitai bija ar roku uzrakstījis testamentu, bet Rīgā to noraidīja kā nepietiekošu un neatbilstošu Latvijas likumos paredzētajām prasībām. Aizgājēja atteicās izmantot piedāvātos neoficiālos pakalpojumus, lai apietu formālos iebildumus. Tai pašā laikā Kārklīņa grāmatas Latvijā izdod jau gadiem ilgi – tas viņa meitai bija zināms. Tēva grāmatas ar pašrocīgi ierakstītiem veltījumiem meitai, dažas vēstules un izgriezumi no avīzes *Laiks* paliek draugu gādībā Minsterē. Rasma pēdējā vēlēšanās bija iestādīt tēva piemiņai kociņu *Likteņdārzā*, Daugavas krastā Koknesē (www.koknesesfonds.lv).

Aija Ebdene, Minsterē, Rīgā

Pa īstam apbrīnoju un ļoti novērtēju plašo un informatīvo JG sadaļu „Dažos vārdos”.

Lalita Muižniece, Kalamazū (Kalamazoo, Michigan)

PAR ČAKSTES RAKSTIEM

Pirms 70 gadiem (1943.13.VIII) tika nodibināta Latvijas Centrālā Padome, kuras priekšgalā nostājās prof. Konstantīns Čakste. Ko Čakste kā politiķis ir darījis, to zinām un par to varam izlasīt, bet līdz šim vēl nav bijusi vienā rakstu krājumā sakopoti viņa raksti par dažādiem tiesību jautājumiem. Tie ir šādi: „Mūsu tiesiskās apziņas regress un viņas pacelšana” („Jurists”, 1928. g.); „Tiesība uz vārdu un likums par vārdu un uzvārdu rakstību dokumentos” („Jurists”, 1928); „Nomaksas pirkums Latvijā un ārzemēs” (*Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931); „Nama sadalīšana dzīvokļos” (*Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1933); „Nejaušība un nepārvarama vara Latvijas civillikumos” („Jurists”, 1936); „1937. g. 22. decembra likums par akciju un paju sabiedrībām” („Jurists”, 1938); „1937. g. 28. janvāra Civillikums” (*Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1938); „Blanko vekseļa ieguvēja tiesiskais stāvoklis” („Jurists”, 1938); „Motorizētu satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībās” (*Latvijas Universitātes akadēmiskās sabiedrisko zinātņu biedrības rakstu krājums* II, 1939).

Kas rokrakstos vēl bijis, tas zudis okupācijas laikā. Rakstu krājums atrodams elektronisko grāmatu apgādā „Eraksti”: www.eraksti.lv

Ainārs Zelčs

DZIEDOT DZIMU...

Lai mazāk ziņošanai lasītājam atvieglotu izpratni par bijušo Padomju Savienību, sāksu ar padomju ikdienas dzīves un režīma visslepenāko noslēpumu atklājēja – tāpēc par „PSRS kapraci” apsaukātā – Aleksandra Jakovļeva laikmeta patiesībām grāmatā *Krēsla melns uz balta ierakstīto: Radošās intelīģences vidū tika izveidots plašs ziņu pienesēju tīkls, kurš represīvajiem orgāniem vārda tiešā nozīmē ziņoja par katru savu kolēģu soli*. Tālāk: *Par savdabīgām speciālistu filiālēm, lai cik tas bēdīgi, izvērtās (...) pirmām kārtām PSRS Rakstnieku savienība un sabiedriskās domas ietekmēšanai tika aktīvi izmantota arī KGB aģentūra rakstnieku aprindās, sevišķi tās nacionālpatriotiskajā spārnā*.

No 1967. g. PSRS VDK/KGB vadīja Jurijs Andropovs, 1982. g. novembrī viņš uzkāpa Kremļa tronī, kļuva par PSKP CK ģenerāļsekretāru un drīz vien sekojusi īpaši slepena pavēle – atjaunot un paplašināt Leņina „ietekmes aģentu” darbību. Tā sākās vadošo uzticamo kadru maiņa ar vēl uzticamākajiem.

Dramaturgs Gunārs Priede dienasgrāmatā *Mans 1984. gads raksta: Kāpēc mēs apstājamies pie 1984. gada? Tas bija beidzamais no maniem darba gadiem Rakstnieku savienības pirmā sekretāra postenī*. Priedem sirds ir rūgtuma pilna. Jā, ar lugu *Smaržo sēnes* viņš „sagrēkojās”, tomēr idejiskie uzraugi piedeva, viņš izvirzījās par visveiksmīgāko padomju lugu rakstītāju, tika iecelts sabiedriski augstos amatos. *Ir daudz neatbildētu jautājumu arī par kolaborāciju, par nepretošanos padomju režīmam, nesen publiski konstatēta vēsturnieks Kaspars Zellis (LA.lv 15.III). Kāpēc Priedi pēc tik skajiem un jūsmīgiem, gadu gadiem saņemtiem aplausiem teātros un dzīvē pēkšņi... Vakar – fantastisks birojs, kur visi reizē sāka kliegt pēc mana ziņojuma, ka man liek iet prom no RS un ka es jau iešu, iešu... Grīgulis: – Kas tie ir, kas liek? Ar kādām tiesībām? – Es: – Lai paši pasaka. – Imants Ziedonis: – Ar drauga tiesībām. (No G.P. ieraksta dienasgrāmatā 29.XI, sekojošais ieraksts izdarīts 31.XII): Interesanti: Jānis Peters piezvanīja, gribot ar mani aprunāties... Vai dienīn, kāpēc ne? Lūdzu! Jaunajā gadā, protams! Jāni esmu atšifrējis, turklāt jau sen... Andris Kolbergs dienasgrāmatā (2008-2012) *Tas lielais diletantu laiks* sūkstās, ka slīpētais Peteru Jānis (...) mani ir nodevis un pārdevis ar visiem zābakiem*.

Nodot vienu cilvēku nav labi, bet bija sākusies Latvijas galvaspilsētas Rīgas nodošana, jūsmīgi skaidrojot par metro nepieciešamību, pat sākti jau priekšdarbi. RS jaunais priekšnieks Peters aktīvi pievienojās kompartijas idejiskajam korim, apņēmīgi paziņojot – Rīgā jābūt metro, un latviešu rakstnieku svēts pienākums ir *Rīgas metropolitēna būves pirmajām gadu desmitām* notiekošo iemūžināt mākslinieciski spilgtos darbos.

Rīgas Balss (atb. red. v. G. Švarcberga) nopublicēja (1987.18.V) manu rakstu, kurā tieši jautāju – *ir Rīgai vajadzīgs metro vai ne?* Pagāja pusgads, nesākās pat diskusija. RS visdziļākie publicisti klusēja. Kāpēc? Dzejnieks un *Kurzemītes* autors Imants Ziedonis vairs nevar atbildēt, Andrejs Dripe, Ēriks Hānbergs, Viktors Avotiņš var, vismaz pastāstīt, kāpēc tolaik klusēja par dižceltni. Mans vaicājums par metro vajadzību

nogrīmtu nebūtībā, ja tam neatsauktos Ekonomikas institūta zinātniskais līdzstrādnieks A. Kodoliņš ar rakstu „Vai Rīgai vajadzīgs tāds metro?” un to noddrukāja (22.XI) *Ciņa*, numuru parakstīja atb. red. v. A. Henriņš, piesardzības labad uzliekot apakšvirsrakstu „Polemisks viedoklis”.

Pat benzīnā pamērcēts pakulu vikšķis tā neuzliesmotu, kā latvieši iedegās pret metro Rīgā. Šai aktivitātei bija daudz cēloņu, bet pāri visam – latvieši savā galvaspilsētā jau ir skaitliskā mazākumā, atbrauks desmitiem tūkstoši aicināto celtnieku un vēl vairāk neaicināto ar visām ģimenēm, un tad... tad... Attiecīgie padomju dienesti un orgāni darīja visu, lai novērstu uzmanību citā virzienā, piemēram, uzcelsim rātsnamu, pat palaida vaļu protesta straumi pa Daugavu uz augšu līdz Daugavpils HES, tās celtniecību apturēja. No šodienas skatījuma tas Latvijai ir zaudējums, jo līmeniskie generatori ļautu samazināt aizsprosta augstumu, elektrību ražotu, tiktu novērstas plūdu briesmas pie Jēkabpils un Pļaviņām. Palīgi ciņai pret metro nāca paši. Tā pie manis ieradās Rīgas politehniskā institūta absolvente Baiba Šavriņa ar savu diplomdarbu par dzelzceļa mežglu un tā iespējām Rīgā, un skaitļi valodā pierādīja, cik izdevīgi Rīgā izmantot dzelzceļu.

Kompartijas un Jāņa Petera aizsāktais turpina dzīvot. Plikņu žurnāliņš *Klubs*, atzīmējot metro ieceres 20-gadi (galv. red. Juris Šleiers), publicēja rakstu „Patiesība par Rīgas Metro” (2008,1), intervējot bijušās LPSR Celtniecības ministrijas atbildīgo ierēdni par metro celtniecību Alirzu Guseinovu. Ai, ai, ko mēs esot zaudējuši! Bet – *vienalga, ko mēs tagad domājam par vai pret, uzskatu – agri vai vēlū Rīgā uzcels metro*. Dīvaini – ja neteiksim vairāk – prasīt patiesību bijušajam PSRS nomenklatūrščiņam (paguva uz metro rēķina uzcelt LKP Rīgas pilsētas komitejas 1. sekretāram A. Rubikam savrupmāju netālu no Saulkrastu stacijas), bet nepavaicāt Baibai Šavriņai, ekonomikas doktorei, LU profesorei un vieslektorei Francijas augstskolās, kura jo brīvi runā arī franču valodā? Vēl daudz ko varētu pastāstīt, arī par Jāņa Petera sīkām literārām divainībām.

Dziesmu svētki. Rakstnieka, žurnālista un TV darbinieka Otto Ozola rakstītais apliecina zināšanas, profesionalitāti. Bet šoreiz paliku sēdus, izlasot viņa „Piecas minūtes”, jūtot tajās pausto nikno sašutumu: *Tagad izrādās, ka Raimonda Paula un Jāņa Petera ģeniālajai himnai „Manai Dzimtenei” ir laiks iet prom no Dziesmu svētkiem*. Jā, ir laiks. Tam ir daudz un dažādi iemesli. Nesākšu uzskaitīt. Tikai atgādināšu, ka pasaules literatūras klasiķi Knutu Hamsunu 89 gadu vecumā tiesāja Norvēģijā par sadarbību ar okupantiem vāciešiem. Mēs netiesāsim. Tomēr vismaz nedziedāsim vienu otru netirās pagātnes dziesmu Dziesmu svētkos.

Pirms II Pasaules kara Latvija ir Eiropā pirmrindniece, atstājot aiz sevis Igauniju un Lietuvu. Kas atgūtās neatkarības gados iegrūda mūs Eiropas valstu astes galā? Laiks būtu noskaidrot.

Laimonis Purs, Zaubes pagasta „Biķerniekos”

2013.IV

VAI STRĒLERTE ATGRIEŽAS LATVIJĀ?

Divu ar Veronikas Strēlertes vārdu saistītu grāmatu atvēršanas svētki (22.I) kuplā skaitā pulcēja interesentus kārtējo reizi šādiem pasākumiem nepiemēroti šaurās telpās (vai tikai man šķiet, ka literatūrai – vai tā būtu dzeja vai proza – IR nepieciešama TELPA?). Tomēr, sekojot kādreiz kāda valstsvīra izteiktam aicinājumam saspiesties kā pingvīniem, visi draudzīgi un omulīgi pievērsās sirsnīgajam vakaram.

Divu grāmatu – *Rakstu 2.* sēj. (Rīgā: Valters un Rapa, 2013) un Margitas Gūtmanes atmiņu grāmatas *Dzīve ir viens vella izgudrojums* (Rīgā: Neputns, 2013. 230 lpp.) – iznākšana ir ievērojams notikums ne tikai Veronikas Strēlertes piemiņai, bet arī ikviena iespējai viņu iepazīt no jauna. Kā apgalvoja Pāvils Johansons, Strēlertes dēls, abās grāmatās ir kas tāds, kas liek uz Strēlerti parudzīties ne tikai kā uz dzejnieci, bet arī no tās otras – ķēķa jeb cilvēciskās dabas – puses. Johansons, ierodoties uz atvēršanu ar kuģi, vilka paralēles un atsauca atmiņā to laiku, kad viņa vecāki nonāca trimdā – tāpat pār jūru, tikai bez jebkāda komforta un drošības sajūtas, jo tajā laikā viņi taču zaudēja pamatus zem kājām – savu zemi. Tāpēc Strēlertes devums dzejā ir ievērojams, jo viņa spēja šo zaudējuma un bezpamatu sajūtu ietērt atbilstošos vārdos un noskaņās, tā radot savu unikāli neatkārtojamo dzeju, kura tik daudz nozīmēja trimdā dzīvojošajiem un kuru nu var lasīt *Rakstu 2.* sējuma kopā ar vēstulēm un zinātniskajiem komentāriem. Sastādītāja leva E. Kalniņa atklāja, ka zinātniskais komentārs var kļūt par aizraujošu pētniecības žanru, un par to, ka tāds tas viņai ir kļuvis, varēja pārliecināties ikviens klātesošais. Mēs noteikti varam būt droši arī par to, ka tāds azarts un sirsnīga attieksme pret pētāmo „objektu”, kāda piemīt levai E. Kalniņai, ļaus dienasgaismu ieraudzīt noteikti vēl kādam Veronikas Strēlertes *Rakstu* sējumam.

Arī Margitas Gūtmanes atmiņu grāmata *Dzīve ir viens vella izgudrojums* noteikti ir bijis ilgi gaidīts notikums. Šis izdevums ir no retajiem, ja ne pat vienīgais, kurā par Veroniku Strēlerti var izlasīt to, ko neviens cits kā vien Margita Gūtmane – V. Strēlertes draugs un uzticamības persona – nekad nevarētu pastāstīt. Autore atzina, ka šo grāmatu ir bijis ļoti grūti un smagi rakstīt, un viens no iemesliem ir bijusi atklāsme, ka atmiņas ir visneuzticamākā lieta pasaulē – tās ar laiku tik

ļoti var transformēties, ka izrādās pilnīgi pretējas reālajiem notikumiem. Tā par Gūtmanes palīgu atmiņu precizākā renovēšanā kļuva viņas dienasgrāmatu ieraksti kā atgriešanās pagātnē. Pāvils Johansons atzina, ka šī atmiņu grāmata ir ļoti precīzs viņa mātes atspoguļojums, un par to liecina jau grāmatas un nodaļu nosaukumi vien – tajos precīzi iekapsulēts Strēlertes būtību raksturojošais. Turklāt par spīti Gūtmanes apgalvojumam, ka grāmatu bijis grūti rakstīt, tajā dzirkstīt dzirksti humors un dzīvesprieks, atklāts ne tikai caur rakstnieces atcerēto, bet arī pievienotajā bagātīgajā fotomateriālā un dzejas tekstos.

Var rasties jautājums, kādēļ šāda grāmata ir būtiska? Ārpus Veronikas Strēlertes loka esošiem cilvēkiem, kas viņu nepazīna personīgi, tā noteikti ir iespēja iepazīt dzejnieces personību un mēģināt rast kopsakarības vai definēt atšķirības, kādas rodas, lasot viņas dzeju un asociatīvi saistot to ar dzejnieces personību. Taču daudz atklāšanā klātesošie, kas tuvāk vai ne tik tuvu pazina Strēlerti, atzina, ka viņa bijusi ļoti distancēts un rezervēts cilvēks, kam bijis grūti piekļūt, grūti dibināt draudzīgas attiecības, tāpēc Gūtmanes draudzība un iespēja uzrakstīt grāmatu par to ir neatsverams ieguvums – cits, atklāts un interesants skats, varbūt pat skats no iekšienes uz to pasauli, kuru varam dēvēt par Veroniku Strēlerti. Turklāt radās sajūta, ka Gūtmanes draudzība ar Strēlerti varēja dibināties tieši uz fakta, ka viņas abas ir raksturo līdzīgas – šajā distancētībā, rezervētībā un arī mīlestībā pret kaķiem, par kuriem atklāšanas vakarā tika runāts daudz un dikti. Ne mazāk svarīgs ir pašu atmiņu fenomens, kas uzsvērts jau grāmatas pirmajās lappusēs ar Marsela Prusta citējumu – ja atmiņa ir neuzticama, tad tā tikpat lielā mērā ir arī gaistoša, tai piemīt cilvēka mūžs, taču, jo vairāk par cilvēku kaut ko atceras, jo ilgāk atmiņa dzīvo šai pasaulē. Ja Margita Gūtmane un daudzi citi atceras Veroniku Strēlerti, tas nozīmē, ka viņa daudziem cilvēkiem ir dzīva par spīti cilvēka mūža mirklīgumam, un, nododot šīs atmiņas caur grāmatu neskaitāmam lasītāju daudzumam, ir iespēja Strēlertes esamību paildzināt vēl un vēl...

Elīna Kokarēviča

LU Baltu filoloģijas nodaļā studējošās Elīnas Kokarēvičas mazliet saīsinātais apskats pārņemts no viņas kopā ar citiem rediģētās, pērnad (28.XI) LU nodibinātās Humanitāro zinātņu fakultātes jauno literāro tekstu *Ubi Sunt* vietnes <ubisunt.lv>

Foto: Rolfs Ekmanis

**Veronika Strēlerte (1912-1995) un Lundas Universitātes mācībspēks, valodnieks un literāts
Kārlis Draviņš (1901-1991) Stokholmā 1977. gada jūnijā**

Atzīmējot trimdā (Zviedrijā) mirušās **Veronikas Strēlertes** (1912-1995) simtgadi, LTV raidījuma **100 grami kultūras** dalībnieki (moderators literatūrzinātnieks Arno Jundze) mēģina atbildēt uz jautājumu: **Vai dzejniece ir atgriezies Latvijas kultūras aprītē?** Tā kā telpas trūkuma dēļ JG nav iespējams transkribēt raidījumu *in toto*, sniedzam dalībnieku teiktā fragmentus.

Viesturs Vecgrāvis, literatūrvēsturnieks, LU mācībspēks: Vācu laikā Strēlerte bija žurnāla *Mana Māja* redaktore. To padomju sistēma nepiedotu. Strēlertes un arī Johansona aizbraukšana tai brīdī nenozīmēja neatgriešanos. Domāja, ka tuvākajos gados tomēr atgriezīsies Latvijā. Iejauksies vai nu zviedri, vai angļi. Strēlerte nojauta, ka tas nebūs tik drīz, bet cerība bija. (...) Latvija zaudēja ļoti spožu liriku paaudzi. Aizbrauca Andrejs Eglītis, Zinaīda Lazda. Vēl pieskaitu Vili Cedriņu, Mirdzu Bendrupi. Strēlertes pirmie divi krājumi parādīja viņu kā šīs paaudzes spēcīgāko talantīgāko dzejnieci. (...) Pašai Strēlertei formas pieminēšana nav patikusi, bet šī paaudze pievērsa lielu uzmanību formai. Tikai caur izslīpētu formu ir iespējams pateikt nopietnas domas un jūtas. Strēlertes izslīpētā forma saistīta ar romānu, īpaši franču literatūras studijām. (...) Nedrīkst aizmirst Arvēdu Švābi, kā Strēlertes augstās dzejas rosinātāju. [Dzejniece Margita Gūtmane, atmiņu grāmatas par Strēlerti *Dzīve ir viens vella izgudrojums* autore, piebilst, ka *Jānim Grīnam un Virzam arī ir savs nopelns.*]

Valters Nollendorfs, Viskonsinas U. (ASV) literatūras profesors, tagad viens no Okupācijas muzeja veidotājiem: Trimda pastāvēja kā sabiedriska kopiena, kurai bija zināmas globālas dimensijas – Austrālija, Kanāda, Amerika, Anglija un vēl tie, kas palikuši Vācijā u.c. pasaules malās. Izveidojās tādas sabiedriskas un komunikācijas struktūras, kas bija absolūti nepieciešamas. Par spīti visiem strīdiem tomēr šis vienojošais faktors bija doma, ka mēs saglabāsim savu kultūru Latvijai, no vienas puses, un ka mēs gatavojamies atgriezties Latvijā, cīnīties par Latvijas atbrīvošanu. Vienīgi neviens nezināja, cik ilgi tas varētu būt. Es domāju par tiem 1912. gada gājuma cilvēkiem – Andrejs Eglītis, Veronika Strēlerte, Velta Toma. Arī attiecībā uz Latviju un uz to pašu Kultūras sakaru komiteju. Velta Toma to pieņēma kā biļeti uz to zemi, kas viņai bija svarīga. Ir dzejolis, kur viņa sevi sauc par zemes sērdzīgo. Un tāda viņa bija. No otras puses, Andrejs Eglītis ar

savu patriotismu, savu absolūti skaidro nostāju. Veronika Strēlerte to savā klusumā visvairāk izteica dzejā. Man ļoti patik viņas dzejoļu krājums *Mēness upe*. Tas raksturo viņas dzeju. Mēness atspīd saules gaismu, mēness atspīdums upē ir dubults atspīdums un upe ir tas tekošais. Veronikas Strēlertes dzejā ļoti izteikts ir trimdas pārdzīvojums, meklēšanā pēc miera šajā tekošajā, ceļošanā.

Ieva Kalniņa, literatūrzinātniece, LU mācībspēks, Strēlertes *Rakstu* sastādītāja: Pie Strēlertes dzejas saista eksistenciāli jautājumi – Kas es esmu? Vai es vispār esmu? Kādas ir manas attiecības ar cilvēkiem, ar mīļoto cilvēku? Vai es kādam esmu vajadzīga? Un Strēlertes atbilde ir tāda, ka ir viens, kam es esmu vajadzīga, un tas ir Dievs. Pāreksistenciālās pasaules klātbūtne viņas dzejā ir ieslēpta un doma, ka reiz es nonāksu savās īstajās mājās, ir saistīta ar šo visaugstāko spēku.

Kārlis Vērđiņš, dzejnieks, literatūrzinātnieks, redaktors: Strēlerte pieder paaudzei, kas izaugusi neatkarīgajā Latvijā, kad latviešu literatūra jau ir sasniegusi zināmu briedumu, valoda ir kopta un ir galvenā valoda Latvijā. Izglītotie jaunieši studē dažādas valodas, tulko no dažādām valodām. Viņi ir gatavi strādāt latviešu kultūrai, bet viņu dzīves tiek pārlauztas, viņi ir aizsviesti projām. Kā dzejniece viņa ir svarīga tāpēc, ka viņas dzejā ir satura un formas vienotība. Tā nav tukša un klaboša. Katrs vārds, katra atskaņa ir savā vietā. [Vecgrāvis min Strēlertes pietāti pret to, kas ir lielāks par viņu pašu, piem., dzejoļi „Zem augstiem kokiem”. Dzejniecei nepatīcis vārds „mūžība”, bet viņas aiztekstā mūžības jēdziens ir ļoti būtisks. Gūtmane savukārt piebilst, ka ar lielu paškritiku apveltītā Strēlerte sevi neesot uzskatījusi par dzejnieci, *rakstīšana trimdā esot luksuss vai hobijs.*]

Laima Slava, mākslas vēsturniece, apgāda „Neputns” redaktore: Literatūrkritiķi atrod viņai pareizos apzīmējumus un vietu latviešu literatūrā. Man viņa ir liela dzejniece. Viņas rakstītie vārdi uz mani ir atstājuši lielu ietekmi. Gadījās rokā viņas pirmie dzejoļu krājumi. Biju laimīga, ka varam kaut ko vairāk pateikt, izdot Margitas Gūtmanes grāmatu. (...) Pasakot īsto vārdu īstajā vietā, Strēlerte atver skaidras, kristāliskas telpas. Tajās dzīvo nav viegli, bet cilvēks saprot, ko tas viņa pāreksistenciālai dzīvei nozīmē.

Kārlis Vērđiņš: Visi autori ārpus aprites padomju laikā palikuši mazāk zināmi nekā tie, kas tika mācīti skolā un kas darbojās Latvijā. Jaunam cilvēkam, kam būtu jālasa Strēlertes

dzeja, tas ir cits laikmets, cita kultūra, stingra forma, atšķirība starp runāto un rakstīto vārdu. Viens ir, ko atļaujas pateikt draugu lokā, cits, ko viņa raksta dzejā. Mūsdienās ir pierasts šīs abas runas nešķirt. Dzejā var rakstīt rupjības, izplūst garos teikumus. Estētiskā ziņā šī atšķirība ir milzīga, ko novērtēt spēj izglītots, zinātkārs lasītājs.

Ieva Kalniņa: Strēlertes *Rakstu* kārtošanas princips ir hronoloģisks. 2. sēj. beidzas ar 1951. g. 3. sējumā būs posms no 1952. g. līdz mūža beigām. Esmu iecerējusi 3. sēj. ietvert arī vēstules. Vēstules lūdzam pieteikt LU Literatūras, folkloras un mākslas institūtā.

Raidījuma *100g kultūras* Anitas Liepiņas transkripcija stipri saīsināta un vietām rediģēta.

AKADĒMISKA ALGA PAR NEAKADĒMISKU IZTEIKŠANOS

Pat tad, kad Eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūts ietilpa Zinātņu akadēmijas sistēmā un es, būdams institūta līdzstrādnieks, varēju justies zinātnes pilāriem piepulcināts, jutos tomēr akadēmijas sienās kā svešinieks. Pat citkārtēja Latvijas Republikas ģenerālkonsula Anglijā Eduarda Bīriņa dzīvesbiedre Lidija Bīriņa, kas divas reizes nedēļā pulcināja mūs uz angļu valodas studijām, ar visu uzsvērto labvēlību un Anglijas karalienei raksturīgu takta izjūtu nejaudāja man akadēmiju padarīt mājīgu. Kino zālē, kur mums lasīja dažādas milītāra saturā lekcijas, jutos gluži kā cietumnieks. Bet pirms Ziemassvētkiem Literatūras institūta¹ līdzstrādnieces vēlējās, lai es izsakos par trim grāmatām, ko sacerējušas akadēmiķes un kas, saprotams, ir tikai neliela daļa no institūta iepriekšējā gada bagātās ražas. Tāda izteikšanās bija iespējama vienīgi, turoties Ģētes *Fausta* paradoksā: *Was ich besitze, seh ich wie im Weiten*. Tas, kas man pieder, ir tās trīs grāmatas, ko man izlasīšanai ar mīlu smaidīšanu uzspieda divas daiļas dāmas: Ēva Eglāja-Kristsons² un Māra Grudule. Lai gan es nestrādāju par algotu Ziemassvētku vecīti, šā vai tā svētku laikā ir

Zemteksta piezīmēs JG redakcijas paskaidrojumi.

¹ LU Literatūras, Folkloras un Mākslas institūts (LFMI)

² Mūsu lasītājiem ir pazīstami Filoloģijas doctores Ēvas Eglājas-Kristsones pētījumi, to vidū viņas *opus magnum Okupētās Latvijas un latviešu trimdas saskarsme un tās dinamika – JG254(2008)-265(2011)*.

prasība uzstāties (izteikties) gan akadēmiskā, gan neakadēmiskā vidē, un es, spiedīgo situāciju izmantodams, daiļajām dāmām prasīju honorāru – glāzi Napoleona konjaka. Tas tika solīts, bet netika dots. Kad norādītajā dienā ieradās akadēmijā, tās vestibilā sastapu filozofu Vīlri Zariņu, kas, uz mani ironiski vērdamies, sacīja, ka es nāku par vēlu: konjaks dzerts iepriekšējā dienā, tagad būšot tikai akadēmiskas pārrunas. Ja es gribot arī ko dzeramu, man esot jāiet nevis uz Literatūras, bet Filozofijas institūtu, kur Zariņš nupat bijis un ticis koši pacienāts.

Foto meistars Gunārs Kopštāls savā plašajā portretu izstādē Fotogrāfijas muzejā bija gan mani reprezentējis par filozofu (un pat ar s, kā drīkst dēvēties tikai visaugstākā ranga filozofi), iešana tomēr uz Filozofijas institūtu man šķita gluži neiespējama, jo tur neviens manas pārdomas par trīs dāmu grāmatām uzklautīt nevēlētos: grāmatas ir par rakstniekiem, nevis par filozofiem. Domāju, Filozofijas institūts ar dubultu honorāru būtu sagaidījis Paulu Bankovski un viņa plašo pētījumu par Kanta darbu tulkojumiem. Man taču bija norādījums izteikties par Veras Vāveres monogrāfiju *Viktors Eglītis*³, par Ilonas Salcevičas grāmatu *Saucējs*⁴, kas veltīta Jānim Klīdzējam, un par Anitas Rožkalnes pētījumu *Lauva*⁵, kurā apcerēta Astrīdes Ivaskas literārā darbība. Lai gan filozofisku lūkojumu uz visām trim iztirzātajām personām saprotamā kārtā attiecināt būtu iespējams, neba man tāda māka, nedz es jaudāju filozofiski vērot dzīvi un literatūru!

Visai satricinošajā uzdevumā drošinājums bija darba dēvēju paustā pieticība, ka netiek prasīta nedz akadēmiska izteikšanās, nedz respektējama atvēzēšanās, tas ir, tiek atļauta brīva, profesionālas literāras izglītības nederminēta runa, ar dažiem vārdiem raksturojot katru grāmatu. Ievērojot servētos galdus un ēdiena radītu smaržu traucējošu ietekmi uz klausītāju intelektuālu koncentrēšanos – jo īsāk, jo labāk!

Pirmais numurs: Veras Vāveres monogrāfija par Viktoru Eglīti. Autores drosmē vispārējās bailēs un biedēšanā – neraksturot Eglīti pozitīvi – paldies Dievam, beidzot ir pārvarēta. Rakstnieks nav vis tizrāts kā līdzsvaru zaudējis grafomāns, bet kā labi izglītots ideju cilvēks, izglītots nevis tagadējā virspusējā garā, bet pamatīgi – turklāt klasiskās filoloģijas

³ Vera Vāvere. *Viktors Eglītis*. Rīgā: Zinātne, 2012. 426 lpp.

⁴ Ilona Salceviča. *Saucējs*. Rīgā: Zinātne, 2012. 287 lpp.

⁵ Anita Rožkalne. *Lauva: Dzejniece Astrīde Ivaska*. Rīgā: LU LFMI, 2012. 384 lpp.

nozārē. Arī Viktora Eglīša mākslinieka spējas grāmatā netiek noliegtas. Tās gan Eglītis maz bija izkopies, aizvien spiedīgā ideju gūstā atrazdamies. Reiz jautāju Astrīdai Alķei, par ko Eglītim piešķirts Inciems. Literātes atbilde: Latvijas tapšanas gados viņš bijis patriots cīnītājs, kādu maz bijis toreiz, vēl mazāk – tagad. Arī šis, ja tā drīkst sacīt, politisks lūkojums monogrāfijā netiek ignorēts.

Grāmata ir patiešām akadēmiski cēla, tikai ar vienu lielu vainu – nepārvarētām šausmām no žīda vārda, ko mums iedzinuši krievi, un drebuļus vēl palaikam pastiprina Kārlis Streips, publiski kauninādams žīda vārda lietotājus. Vecajai Latvijas laika žīdu ģimnāzijai monogrāfijā uzspiests *ebreju* vārds. Dievs kungs, tā nevajadzēja ļauties, pat ja kāds būtu draudējis ar rokas granātu! Monogrāfijā pieminēta ebreju mācību iestāde saucās: J. Landaua privātā žīdu vidusskola, un tā atradās Peldu ielā 22. Lai nu ebreju ģimnāziju neatkarīgās Latvijas gadu nosaukumos ielabo kāda lubu izdevniecība, bet ne taču akadēmisks apgāds!

Otrs numurs (pēc kārtas, saprotams, ne pēc kādas sacensību skalas) ir Ilonas Salcevičas grāmata par Jāni Klīdzēju. Klīdzēja personība atklāta augstākajā mērā iejūtīgi un vispusīgi, ļaujot mums izprast rakstnieku kā latgaliskas cilmes īsteni latvisku personību, kā krietnas sirds cilvēku, spējīgu uzpurēties idejas un otra cilvēka labā. Latgaliešu lielumniecības laikā ar gaužām bažām jāatver darbi, kuros skarta Latgales tematika. Salcevičas grāmata, cik labi, cik labi! – domāta visiem latviešiem, ne latgaliešiem vien. Personas, notikumi un lietas sauktas pienācīgos vārdos, izceļot Klīdzēja dziļās latviskās saknes, kas tveras Latgales zemē, tās ļaudis un, jā, arī katoļu baznīcā. Autore rakstnieku rāda kā visas latviešu nācijas īpašumu un kā tautas garīgu saturētāju. Tāds Klīdzējs pats arī tikoja būt.

Kad mums Zinātņu akadēmija savulaik prasīja gada atskaiti, zinātniskas vai populāri zinātniskas publikācijas skaitījās mazsvarīgs paveikums, akadēmijas prezidija lielākā vēlēšanās bija – lai zinātniskais līdzstrādnieks sniedz vismaz racionalizācijas priekšlikumu. Vislielāko sajūsmu akadēmiķi – zinātniskā darba rīkotāji un vērtētāji – pauda, ja kāds darbinieks pieteica *atklājumu*. Salcevičai tad nu atklājums ir: Klīdzējs pēc viņas dotām ziņām dzimis nevis Sakstagalā, kā līdz šim domājām un kā uzskatīja arī pats rakstnieks, bet Viļānu Kurpiniekos. Ja fakts fiksets metrikas grāmatās, tad mums steigšus Sakstagalam jāatņem viņu lielākais trumpis

un tas jāatdod Viļāniem, kas līdz šim ar ievērojamām personībām neko dižoties nevarēja. Paša rakstnieka aplamo ieskatu – ka viņš dzimis Liuzās (no manām, vidzemnieka, pozīcijām tās tad būtu Lūzas), gan nav iespējams mainīt – tāds pieļāvuma misēklis trimdas *Pašportretos*⁶ paliks, kā bijis. Bet, ja nu dzimšanas vieta mainīta tikai radu atstāta dēļ, tad varam ļaut Klīdzējam mierīgi gulēt Kantinieku kapsētā kā dzimtam sakstagalietim.

Pēc manām domām grāmatā *Saucējs* drusciņ pēc tādas kā Hitlera laika modes ir latgalisku īpašvārdu nerakstīšana literārā formā. Atcerieties, vācu laikā mums prasīja Vācijas pilsētas un vācu personvārdus rakstīt, kā raksta vācieši: Goebels, Goethe *und so weiter*.

Trešā raksturošanai pasniegtā grāmata bija Anitas Rožkalnes plašais apcerējums par Astrīdi Ivasku. Misiņa bibliotēkā gada nogalē notika plašs dramatiski muzikāls sarīkojums, kurā monogrāfija tika iztirzāta un izsvēta visdažādākajos svaros. Lai es censtos kā cenzdamies, nemaz man nav iespējams pasacīt kādu atjautu, kas sarīkojumā jau nebūtu teikta. Apžēlojieties, Rožkalnes grāmatu un Ivaskas literāro darbību raksturoja Raimonds Briedis, Anna Žigure, Valters Nollendorfs un citi ievērojami ļaudis, turklāt viņu izteikas tika pastiprinātas ar dziesmām un mūziku!

Diženu vīru tekstā un attēlos saceltais virpulis, par laimi, Astrīdi Ivasku taupījis tādā mērā, ka viņa palikusi, slavenību nepārveidota, un Rožkalnes lūkojums uz dzejnieci šo stiprumu izceļ kā galveno viņas rakstura un dzejas pazīmi. Tāds iedzimts stiprums noturējis Astrīdi Ivasku latviešu vidē, jebšu palaiķam ārējie apstākļi latviski nemaz nav bijuši, tie drīzāk latviskumu ir tiekušies iznīcināt.

Jānis Cīrulis⁷ savās *Mūzikanta piezīmēs* drusciņ ar izsmieklu raksturo savu stāšanos

⁶ Teodors Zeltiņš, sakārt. *Pašportreti. Autori stāsta par sevi*. Ņujorkā: Grāmatu Draugs, 1965. 415 lpp.

⁷ Jānis Cīrulis (1897-1962), pirms II Pasaules kara V. Olava komercskolas dziedāšanas/mūzikas skolotājs un mūzikas teorijas klases vadītājs Rīgas Tautas konservatorijā, Rīgas Skolotāju institūtā, Cēsu Skolotāju institūtā, mūzikas kritiķis *Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā, Rīgas Ziņās, Latvi, Burtniekā, Balsī, Ilustrētajā Žurnālā* u.c. 1944. gada otrā pusē pirms PSRS otrreizējās okupācijas dodas bēgļu gaitās, no Vācijas bēgļu nometnēm nokļūst Kanādā, kur vadījis vairākus koros, ir laikrakstu *Latvija Amerikā* (Toronto) un *Laiks* (Ņujorkā) līdzstrādnieks, viens no Latviešu Dziesmusvētku biedrības Kanādā dibinātājiem, pirmo trīs Kanādas latviešu dziesmusvētku virsdiriģents, *Kora dziesmu* (Toronto, 1961) un autobiogrāfijas *Mūzikanta piezīmes* (Toronto, 1961) autors.

Izglītības Ministrijas Mēnešraksta mūzikas recenzenta amatā. Teodors Zeiferts mudinājis atsauksmēs aizvien atstāstīt arī operas saturu. Anitai Rožkalnei kā dzejas tulcei šāds mudinājums atkrita *eo ipso*, bet pārējās dāmas varēja ļauties Zeiferta norādījumam. Cik labi, cik labi, ka viņas tomēr nav skatījušās atpakaļ uz Zeiferta kantora pusi un ir mums uzticējušās! Viņas pieļāvušas, ka nozīmīgākos apceramo autoru darbus mēs esam jau lasījuši, pirms stājamies pie akadēmiski izglīto to dāmu monogrāfiju lasīšanas.

Jānis Liepiņš

Rakstnieks un Dr. med. vienā personā, Jānis Liepiņš ir dzejoļu, eseju un atmiņu grāmatu autors. Laikraksta *Latvija Amerikā* (Toronto, Kanādā) līdzstrādnieks. Dzīvo Rīgā.

MELNSTRĀDNIEKI AR IZVILKTĀM DVĒSELĒM

Andra Manfelde. *Dzimtenīte*. Liepāja: Literatūras kombains, 2012. 133 lpp.

Nemot rokās Andras Manfeldes romānu, urdīja neliels nemiers. Zinot, ka Andrai viegli un precīzi padodas mūsdienu dzīves un tās sociālo problēmu (atcerēsīties kaut vai darbu *Adata*) atspoguļojums, šķita, ka rakstniece, kas pati, par laimi, nav bijusi spiesta kā ekonomiskā bēgle doties emigrācijā, līdz niansēm varētu šo situāciju arī nepārzināt. Vienā vakarā izlasot darbu, nākas atzities, ka esmu kļūdījusies – viņa to pārzina gan. Līdz mielēm. Līdz sāpēm labi pārzina.

Tas ir kādas Latvijas mazpilsētas sievietes retrospektīvs skatījums ar septiņu gadu atstarpi uz laiku, ko viņa pavadījusi Skotijā, smagā darbā pelnot iztiku sev un dzimtenē palikušajai ģimenei (dēlam un mammai). Lēmums Latviju atstāt ir nācis smagi; tas tēlaini salīdzināms ar izmisuma kliedzienu: *Nu, saprotiet taču mūs. Mēs labprāt, mēs taču, protams, paliktu mājās pie saviem bērniem un pie pašu zemes, ja vien... šī zeme nebūtu izdzinusi kā priekšlaicīgi dzimušos* (47). Ekonomiskie bēgļi tiek salīdzināti ar apendiksu, kas kā traucējoša un nevajadzīga lieta tiek izņemts no organisma, un neviens nejut tā trūkumu.

Ar skrupulozu precizitāti autore spējusi atklāt romāna varones izjūtas un pārdzīvojumus: vispirms izmisumu, strādājot necilvēcīgos apstākļos zivju fabrikā, tad it kā iedzīvošanos jaunajā vidē un tās daļēju pieņemšanu, mūžīgās iedzeršanas piektdienu vakaros, nedaudz viltoto, neīsto prieku, ko sniedz pilna kabata ar naudu, un visbeidzot ilgas, ko līdz galam nespēj kliedēt pat krietns alkohola reibums. Pirmajos jaunajā mītnes valstī pavadītajos mēnešos vēlēšanās atgriezties mājās plosa gandrīz vai ar fizisku spēku, taču, laikam ejot, izjūtas it kā notrulinās un cilvēks saprot, ka ir kļuvis par svešo. Svešiniece viņa ir un vienmēr būs Skotijā, taču tagad, šķiet, ir zaudēta arī dzimtene. Arī Latvijai un saviem tuviniekiem viņa nu jau ir kļuvusi sveša. *Latvijā bijām atbraucējas, un Skotijā mēs bijām tikai tā, uz nenoteiktu laiku. (...) Ar katru dienu arvien vairāk šķita, ka pašas esam ārpus uztveršanas zonas. Dzīvojam pasaules malā, un tur, aiz horizonta, sākas pasaules gals* (53). Ārkārtīgi precīzs ir autore vērojums, ka šie aizbraucēji jeb ekonomiskie bēgļi dzīvo it kā pa vidu divām realitātēm – mītnes valsts un dzimtenes. Par viņu eksistenci Latvijā palikušie atceras tad, kad tiek papildināti ģimenes locekļu bankas konti vai kad aizbraucēju profilos sociālajos tīklos tiek ievietotas jaunas fotogrāfijas pēc kārtējā ceļojuma.

Pēc ilgāka laika pavadīšanas Skotijā, kad materiālie apstākļi ir krietni uzlabojušies, romāna varone pieņem lēmumu... Jā, viņa tomēr atgriezīsies Latvijā. Taču atgriešanās dzimtenes realitātē, ko, šķiet, daļēji ir pagūts aizmirst, izvēršas smaga. *Pirms vēl biju atbraucusi, bija kāda skaidrība. Latvija – mīļa un smagnēja zeme, kā ar magnētu velk. Bet atgriežoties iestājies apstulbums. Es nebiju vairs Skotijā un arī Latvijā ne. Tikai ķermenis būs šurp atļidojis. Pati? Palikusi levitējam gaisā, kļīstam starpzonās pa lidostu gaitenīem, nespēdama šajos labirintos atrast ceļu uz mājām* (111).

Lāsma Ģibiete

Mag. philol. Lāsma Ģibiete ir Rietumungārijas U. Filoloģijas fakultātes (NymE SEK, Interkulturālis Tanumányok Intérezete) Ūrālistikas katedras (Uralisztikai Tanszék) lektore. Publikācijas *Karogā, ¼ satori, Latvija Amerikā*, Liepājas Radošo literātu apvienības žurnālā *Helikons*, JG u.c.

* * *

Manfeldes romāns, kas izpelņījies mecenāta Raimonda Gerkena un Latvijas Rakstnieku savienības latviešu oriģinālo romānu konkursa laureāta titulu, izvirza jautājumus par

identitāti un parāda, kā notiek šī identitātes zaudēšana. Par atpazīstamību un identificēšanos liecina arī vāks ar lielveikalu tīkla „Maxima” logo noformējuma pārnesumu romāna titulā, zvejas tīkliem un zvejnieku sievām fonā.

Patī tēma, protams, nav nekas jauns. Tā saucas ar viesstrādnieku dzīves raksturojumu Laimas Muktupāvelas *Šampinjonu derībā* un Viļa Lāciša *Stroikā ar skatu uz Londonu*. Pat vide ir līdzīga: Īrija, Anglija, Skotija. Tās ir iecienītas mūsdienu viesstrādnieku izvēles. Tomēr Manfeldes grāmatas ieguvums ir spēja saturiski koncentrēti un tajā pašā laikā emocionāli piesātināti atklāt būtiskākās problēmas, iemeslus, kas ir pamatā cilvēku aizbraukšanai un nespējai atgriezties. Poētiski jutīgā un erotiski skarbā Manfeldes valoda rezultējas psiholoģiski spēcīgā un iedarbīgā tekstā. Autore izceļ trīs posmus, ar ko sastopas emigrējušie latvieši: spiguļi, brendi un tukšums.

Aizbraukšana – došanās peļņā ārpus dzimtenes, kas ne vien sagādā smagu kultūršoku, bet arī biezas pārdzīvojuma krāsas, izjauca ģimenes, liek zaudēt spēju izjust piederību. Arī romāna varonēm sākotnēji Skotijā nemaz neveicas viegli – darbs ir smags, bez valodas zināšanām strādnieki tiek izmantoti un apkrāpti, turklāt ar smago parādu nastu un patiesas mīlestības trūkumu viņas svešumā jūtas kā akmens labirintā ieslodzīti melnstrādnieki, kam pamazām tiek izvilka dvēsele. Motivācija aizbraukšanai ir bijusi strupceļa izjūta, bet, bēgot no viena sprostā, grāmatas varones nonāk nākamajā: *Parādu cīpari tikšķēja smadzenēs, un mūsu vīriešu rokas, kas apskāva mūsu vidukļus, iegurņus un plecus tajās tik senajās reizēs, kad dejojām*

un mīlējāmie, viņu rokas joprojām žņaudza mūsu kaklus. Kā lai to nosauc – par mīlestību vai atmiņu? Ilgām, kas, gadiem ilgi ēdot lētu pārtiku, pārvērtās šķērmā izmisumā. Nē, mēs nebijām šeit ieradusās meklēt laimi. Tas vienkārši bija instinkts. Bēgt un izdzīvot (15). Manfelde nenosoda savus varoņus, viņa pat drīzāk meklē attaisnojumus un jūt līdzī, arī lasītājā raisot arvien sakāpinātāku līdzpārdzīvojumu. Skarbais vēstījums arvien saasinās, panākot dramatismu, kas nereti maskēts sarkastiskā ietvarā. Gan galvenās varones vērojumā, gan lasītāja apziņā smaguma nastai top neizejama labirinta raksturs. Autores talanta un romāna „ierocis” ir līdzpārdzīvojums, jo citādi tas būtu tikai vēl viens stāsts par spriedīšiem, kas dodas svešās zemēs laimi meklēt.

Svarīgs ir izjūtu gradāciju tēlojums ārzemēs pelnītāju pasaulē. Brīžiem tas ir izmisuma kliedziens iekšienē (gluži kā ekspresionismā), kas nozīmē identitātes krīzi: *Vēroju, kā mana dvēsele, nē – dzīvība, sasodīts, jā, iespējams, tas taču ir viens un tas pats... Aizplūst, aiztek, izdrūp no manis pa ledus gabalam vien. Gan mazpilsēta, gan akmens labirinta pilsēta mācēja mani kā termometru vienā rāvienā pārsist pušu. Naktīs dzīvsudraba recekļi pamazām vilkās kopā* (19). Cilvēks, kas pazaudē dzimteni metaforiskā līmenī, pie tās neprot un nespēj vairs atgriezties. Romāna centrā tiek izvirzīts jautājums – vai laime nozīmē pašlabuma sasniegšanu un primāro vajadzību apmierināšanu? Vai tiešām doma par izceļošanu un lielāku peļņu, nodrošinot savu un tuvinieku dzīvi bez kredītiem, ir tā vērtā?

Dzimtenītes galvenajā varonē koncentrējas spriegais, saspīlētais pazaudētā ceļa motīvs – dezorientēšanās laikā un telpā, kad mierinājuma nav vairs nedz dzimtenē, nedz svešumā. Turklāt līdztekus individuālajam pārdzīvojumam atklājas arī viena no latviešu raksturīpašībām – mēs neprotam būt laimīgi. Tik ļoti ilgojamies pēc kaut kā nenoformulēta un neskaidra, ka nereti pazaudējam būtisko, un tā ir identitāte, māju sajūta, atmiņas, spēja sarunāties, cīnīties un dzīvot: *Latvija – mīļa un smagnēja zeme, kā ar magnētu velk. Bet atgriežoties iestājies apstulbums. Es nebiju vairs Skotijā un arī Latvijā ne. Tikai ķermenis būs šurp atlidojis. Patī? Palikusi levitējam gaisā, klistam starponās pa lidostu gaitenīem, nespēdama šajos labirintos atrast ceļu uz mājām* (111). *Dzimtenīte* rosina arī jautājumu par sabiedrības izvirtību un sliktānu galējībās, tiekot pie mērenas labklājības, kādu nav izdevies baudīt pirms tam. Degradējas vērtības, tiek zaudēts sakralitātes jēdziens, baznīcu vietā top ierīkoti krogi: *Mēs*

esam brīvie pasaules pilsoņi. Rīt mūsu asinis sajauksies tāpat kā mūsu iekāres. Tāpat kā mūsu reliģijas, kuras jau nogrimušas pirmās. Soul. Soul. Skatos un neēju iekšā. Varbūt kādu dienu uzdrīkstēšos ieiet baznīcā, kurā ēd, čurā un kakā (79). Varones dalītās izjūtas saistās ar vēl saglabāto bijību un bailēm pazaudēt cilvēcību, pietāti.

Nedaudz traucējošs romānā ir iekļautais stereotipu slānis, kas, protams, daļēji attaisnojas un apstiprinās, bet lielākoties sašķeļas un rada aizvien jaunus aizspriedumus. Piemēram, pārspilēti izvērsta skatījums uz vīrieti kā dzīvnieku, nelieti un izmantotāju. Arī galvenās varones vīramāte atzīst, ka izaudzinājusi glēvu vīrieti, kurš nav spējīgs dot, bet tikai ņemt: *Tfu-tu, ar večiem lauzties! Visi viņiem vainīgi, vēl no sievieša naudu čīkst, fui... Pašas dēls, gandrīz vai kauns, bet ko es tur varu darīt. Lābi vismaz, ka pasaulē laidu* (76). Manfeldes sievietes ir pasaules smaguma iznesējas, kas cieš ne vien ar dvēseli, bet arī ar visu savu veidolu.

Romāna doma ir skaidra: lielais emigrācijas vilnis, izjaucot neskaitāmas ģimenes, patiesībā atklāj degradētus laimes meklējumus un cerības naudas pietiekamībā slēpt visa pārējā trūkumu. Manfeldes varones pēc iedzīvošanās Skotijā iziet tos pašus spīguļu un brendu posmus, ko visi, taču tam seko tukšums. Ko nozīmē iespēja par nopelnīto naudu beidzot nopirkt drēbes ar spīguļiņiem, atļauties iet uz pabiem, dzert skotu viskiju, neskaitīt naudu katram niekam? Tā ir latvieša nepiepildītā vēlme nebūt trūkcūcietēja lomā vai arī laimes ilūzija, īslaicīga pašaplicināšanās un pašrealizācija, kas rezultējas krājējinstinktā, kura dēļ savukārt cilvēks apmaldās un pat noslikst savos atkrītos. Turklāt nav nozīmes, vai tās ir jaunas zīmolu preces, vai izgāztuvē atrasti krāmi – lietas ir kā maskas un labas dzīves imitācija. Andra Manfelde romānā centusies iekodēt domu, ka „dzimtenīte” ir daļa no cilvēka un no tās nevar atbrīvoties uz brīdi, tāpat kā nav iespējams uz laiku atvadīties no kādas savas ekstremitātes un pēc gadiem to piešūt atpakaļ. Nogrieztais nepieaug, tas atmirst.

Ilze Tauriņa

Ilzes Tauriņas apskats pārņemts no LU Humanitāro zinātņu fakultātes jauno literāro tekstu *Ubi Sunt* vietnes <ubisunt.lu.lv> (2013.22.1)

VĀCU PROPAGANDA OKUPĀCIJAS LAIKĀ

Kaspars Zellis. *Ilūziju un baiļu mašīnērija – Propaganda nacistu okupētā Latvijā: vara, mediji un sabiedrība (1941-1945)*. Rīgā: Mansards, 2012. 364 lpp.

Kaspars Zellis ir daudz pētījis II Pasaules kara vācu okupācijas laika propagandu Latvijā, publicējis rakstus par to *Latvijas Vēsturnieku komisijas rakstu sērijas* ietvaros u.c., un par to ir uzrakstījis savu doktora disertāciju Latvijas Universitātē. Apgāds Mansards to tagad izdevis kā grāmatu plašākam lasītāju pulkam.

Zem virsraksta „Propagandas institūcijas” autors uzskaita un apraksta komplicēto un mainīgo vācu organizāciju mudžekli, kam bija teikšana par Latvijā izplatāmo propagandu. Tajā ietilpa gan civilas iestādes, kas bija padotas dažādām vācu ministrijām, gan naciņu partijas orgāni, gan militāras daļas, kas savukārt dalījās starp regulāro armiju (*Wehrmacht*) un SS (*Schutzstaffel*). Autors gan piemin, ka starp dažādām propagandas institūcijām reizēm bija rīvēšanās un konflikti, bet vērtē, ka tas visumā propagandas saturu īpaši nemainīja. Tas tā varētu būt, bet grūti ticēt, ka tas neietekmēja vienu otru specifisku lietu, jo konfliktu dažādo vācu iestāžu un personību starpā bija daudz un reizēm ļoti asi. Ne velti vācu okupācijas laika Rīgas pilsētas galva Vitroks savās atmiņās (Hugo Wittrock, *Kommisarischer Oberbürgermeister von Riga 1941-1944: Erinnerungen*) nodaļām dod virsrakstus Pirmās, Otrās un Trešās cīņu gads (*Kampfjahr*), un ar to nedomā par fronti, bet gan par savām cīņām *par Rīgas tiesībām*. Vēl spilgtāks piemērs konfliktiem vācu vadībā ir Vitroka aprakstītais notikums 1944. gada Firera dzimšanas dienas svinībās Lielajā ģildē, kad *reihs-komisārs*, augstākais civilās varas nesējs *Ostlandē*, dzērumā bija ieplūkājis tai brīdī Latvijā augstāko vācu armijas ģenerāli – un, Vitrokam par šausmām, to bija darījis latviešu klātbūtnē.

Propagandas institūcijām bija plašs darba lauks, kurā cita starpā ietilpa izveidot un tad faktiski vadīt daļu no preses izdevumiem, izgatavot plakātus, izplatīt grāmatas, brošūras u.c. propagandas materiālus, uzturēt kara ziņotāju vienības, dot medijiem norādījumus par publicējamo tematiku, un – varbūt vissvarīgāk – uzturēt cenzūru, kas neierobežojās tikai ar periodisko izdevumu pārbaudi. Notika plaša „kaitīgas literatūras” iz-

ņemšana no bibliotēkām un grāmatu veikalu inventāriem un tās iznīcināšana. Jau līdz 1942. gada marta beigām no bibliotēkām bija izņemti vairāk kā 250 000 sējumi. Radio pārraidāmo mūziku izvērtēja pēc dažādiem kritērijiem, sākot protams ar to, vai komponists bijis āriešu izcelsmes. Bet arī Raiņa dziesma „Daugav’s abas malas...” tika aizliegta kā pārāk nacionāla un Jēkaba Graubiņa komponētā Plūdoņa „Lāčplēša dziesma” (ar piedziedājumu *Daugavas vanagi sauksimies, / Kas vēl dzīvi, kas vēl dzīvi esam palikušies*) arī tika aizliegta, jo to sarakstījis mums nesimpatizējošs komponists.

Varbūt grūtākais cenzūras uzdevums bija novērst „melu” izplatīšanu tautā, īpaši tādu, kas bija nākuši no vācu nekontrolētiem raidītājiem. Tika publicēts saraksts ar raidītājiem, kurus bija atļauts klausīties. Grāmatā ilustrēti vairāki plakāti ar saukļiem pret baumu izplatīšanu un – daudz briesmīgāk – plakāts par nāves sodu izpildīšanu par ienaidnieku raidītāju noklausīšanos. Grāmatas virsrakstā minētā baiļu mašīnērija tātad iedvesa bailes gan no ienaidnieka, gan no pašas vācu okupācijas varas. Lai gan radio uztvērēju Latvijā bija samērā maz, ar visiem mudinājumiem neklausīties baumas un tās neizplatīt, ar drastisku sodu draudiem un to īstenošanu tomēr nepietika – reizēm bija jāpublicē „informācija” ar specifisku nolūku ārzemju radio noklausīto atspēkot.

Pašu propagandas izplatīšanas kanālu bija daudz. Svarīgākais bija periodika. Autors uzskaita 18 avīzes, 8 žurnālus un vēl kādas 30 citas publikācijas šaurākiem lasītāju lokiem.

Sarakstā neietilpst dienas avīze vācu valodā *Deutsche Zeitung im Ostland*, kas iznāca stipri lielā metienā un ar apmēram divreiz lielāku lappušu skaitu nekā lielākā latviešu avīze *Tēvija*. Autors šo avīzi piemin minimāli, jo tā bija domāta vāciešiem, kamēr grāmatas nolūks ir apskatīt uz latviešu civilistiem mērķēto propagandu. Šī avīze tomēr bija pieejama arī latviešiem, no kuriem toreiz ļoti daudzi mācēja vāciski lasīt. Būtu bijis interesanti zināt, vai ir iespējams lēst, cik latviešu to lasīja, un kā šī avīze un varbūt arī citas Latvijā izplatītas vācu publikācijas satura ziņā atšķīrās no latviešu izdevumiem.

Daudz izmantots propagandas veids bija karikatūras, skrejlapas un plakāti, kas ir krietni lielā skaitā grāmatā atdarināti, gan melnbaltā tehnikā, gan krāsās. Diemžēl ilustrācijas nav sakārtotas hronoloģiskā secībā un vietām tās parādās tekstā, kas veltīts pavisam citam periodam. Interesanti, ka naudas un laika taupīšanai daudzi tā laika plakāti taisīti tikai ar tekstu, bez attēliem. Daudz arī ir tādu, kuros teksts ir gan vāciski, gan latviski, ar vācu tekstu vienmēr kā pirmo. Grūti iedomāties, ka tas plakātus padarīja latviešiem pievilcīgākus, bet varbūt šo formātu noteica augstāka vara. Dr. Zellis par to neizsakās.

Un ko ar propagandu tika mēģināts panākt un cik labi tas izdevās? Autors pareizi norāda, ka propagandas kampaņas var šķirot tādās, kuru nolūks ir kāda īstermiņa mērķa sasniegšana, un tādās, kas domātas mainīt cilvēku pasaules uzskatus un vērtību sistēmas – tātad šai gadījumā ieaudzēt latviešos uzskatus, kas tiem ļautu labprātīgi iekļauties nacistu „Jaunajā Eiropā”.

Atsevišķu akciju bijis ļoti daudz. Piemēram, laikā no 1943. gada oktobra līdz 1944. gada jūlijam *Ostlandes* Propagandas daļa esot veikusi 418 propagandas akcijas – tātad apmēram 10 akcijas nedēļā. Reti kāds par katru no tām gribēs lasīt sīkumos, bet būtu tomēr bijis interesanti redzēt par tām pilnīgāku atskaiti un raksturojumu. Grāmatā tādu diemžēl nav, lai gan dažas no šādām akcijām ir aprakstītas un par citām var spriest no grāmatā atdarinātiem plakātiem un skrejlapām.

Bija protams akcijas aicināt jauniešus pieteikties Valsts darba dienestam (*Reichsarbeitsdienst*) Vācijā un vēlāk gaisa spēku palīgdienestā (*Luftwaffenhelfer*), bet, cik to sekmes balstījās uz propagandu un cik uz fakta, ka iesaistīšana notika arī spaidu kārtā, grāmatā nav izvērtēts. Tāpat bija tāda rakstura akcijas un saukļi, kādi laikam lielāka kara laikā parādās jebkurā zemē: *Pie ieročiem! Pie darba!, Līdzstrādāt! Nepļāpāt! un Taupiet*

strāvu! Specifiskākas akcijas bija aicināt iedzīvotājus nodot kara vajadzībām vērpsanai noderīgas izejvielas, metālus, linus u.c. Grāmatai uz vāka ir plakāts ar paskaidrojumu: *Mazais ziedotājs nodod tēva slēpju zābakus fronteī* – tika vāktas arī slēpes un to piederumi. Autors nesniedz vērtējumus ne no tā laika iestādēm, ne no vēlāk izvērtētiem datiem, cik šo akciju būtu uzskatāmas par sekmīgām.

Viens ilgstošs propagandas temats bijis cīņa pret maiņas tirdzniecību – „spekulāciju” – ar arvien vairāk precēm, kuru sāka trūkt. Pret to tika vērsti nosodoši raksti, karikatūras, pat viena filma. Avīzes regulāri publicēja rakstus par arestētiem un bargi sodītiem spekulantiem, un tomēr nekas neuzlabojās.

Šodien interesantāka liekas tā propaganda, kas bija domāta radīt latviešu tautā naciņu režīmam vēlākus vispārējos pasaules uzskatus. Šai propagandai no paša sākuma atsaucību radīja tas, ka vācieši pēc piedzīvotās padomju okupācijas (1940-1941) ienāca ar glābēju un atbrīvotāju auru. Paša okupācijas sākumā pat bija diezgan plaši izplatīta ilūzija, ka tiks atjaunota Latvijas valsts.

Dr. Zellis par to izsaka zināmu izbrīnu, jo vāciešu propagandas mērķis absolūti nav bijis tādu iespaidu radīt, un viņi centās to ar laiku izskaust. Izskaidrojums, kā ilūzija radās, liekas būt šāds: Latvieši pēc traumatiskā padomju okupācijas gada cerēja uz kaut ko labāku un vienkārši gribēja ticēt, ka tas nāks; vācieši, sevi apzīmējot par atbrīvotājiem, tādu interpretāciju neizslēdza; vāciešiem ienākot Rīgā 1941. gada 1. jūlijā, esot pat bijusi pavēle pie mājām izkārt Latvijas karogus; pirmais Rīgas radio raidījums pēc vācu ienākšanas noslēdzies ar *Dievs, svētī Latviju!* Pat mazliet vēlāk pirmās vācu okupācijas laika provizoriskās pastmarkas bija PSRS markas ar pārdruku „LATVIJA / 1941. 1. VII”, kuras tikai vēlāk atvietoja ar vācu Hitlera markām ar pārdruku *OSTLAND*. Tātad bija parādības, kas deva pamatu zināmam optimismam par Latvijas valsts restaurēšanu.

Vācieši ātri vien kērās pie pārpratumu likvidēšanas. Dr. Zellis apraksta, kā pamazām maldinošie termini no preses tika izspiesti, piemēram, nomainot *brīvo* ar *atbrīvoto* Latviju, un propagandā lietojot terminus *vecā* vai *iepriekšējā Latvija* tikai negatīvā nozīmē. Pilsētu ielas tika pārdēvētas visādu nacistu varoņu vārdos. Dokumentos, formulāros un plakātos vācu teksts parādījās pirms latviešu teksta. Nav brīnums, ka jau 1941. gada oktobrī *Ostlandes* drošības orgāni vērtējuši, ka *daudzu latviešu aprindu sajūsma, kas šā gada jūlijā vēl bija pilnīgi patiesa, augustā*

jau sāka lielā mērā atslābt, septembrī bija vēl sliktāk, un šajās oktobra nedēļās tā ir devusi vietu zināmam pesimismam. Tad 1941. gada 5. novembrī iznāca aizliegums rīkot jebkādus sarīkojumus par godu 18. novembrim, un ilūzijas bija lielā mērā iznīcinātas.

Propagandai ar nolūku mainīt latviešu tautas attiecības ar vāciešiem bija dažādas tēmas. Viena, protams, bija izcelt vāciešu-atbrīvotāju lomu pašreizējā laikmetā. Cita bija parādīt vāciešus pozitīvā lomā kā latviešu pasargātājus no aziātiskām briesmām jau kopš viduslaikiem. Vēl tika pausts negatīvs Ulmaņa laika vērtējums, kad Latvija esot bijusi zem židiska iespaida, kā arī kritizēta Latvijas valsts dibināšana vispār, jo līdz ar to latvieši tuvredzīgi atteikušies no vācu aizsardzības. Pēc vācu uzvaras karā tika solīta „Jaunā Eiropa”, tās struktūru gan nekad neaprakstot. Prātīgi darīts, jo, cik ir zināms, nacistu „Jaunās Eiropas” veidošanas ideju ietvaros latviska Latvija nebija paredzēta.

Galvenās propagandas tēmas latviešu pasaules uzskatu pārveidošanai vāciešiem izdevīgā virzienā bija naidis pret židiem, pret boļševikiem un, beidzot, pret angļiem un amerikāņiem, un šo ienaidnieku nolikšana bieži vien tika apvienota. Naidu pret boļševikiem propagandas orgāniem nebija jārada, jo, pēc pārdzīvotā okupācijas gada un tā pašas beigās notikušajām deportācijām, tas jau pastāvēja. Radot žida-boļševika tēlu, to varēja izplest un koncentrēt uz ebrejiem, kas tika darīts ļoti intensīvi, īpaši okupācijas sākumā. Liela daļa grāmatas veltīta tieši antisemitiskai propagandai, kas tika plaši piekopta. Šīs daļas beigās Dr. Zellis dod šādu vērtējumu: *To, vai antisemitiskā propaganda latviešu sabiedrībai bija efektīva vai ne, empiriski nevar pierādīt ... tomēr tā, domājams, sasniedza savu galveno mērķi – diskreditēt latviešu sabiedrību kā kaismīgi antisemitisku.*

Propaganda pret boļševikiem balstījās uz notikumiem padomju okupācijas pirmajā gadā, kas tika plaši aprakstīti, ne vienmēr bez pārspilējumiem. No sākuma tā bija slavas dziesma vāciešiem, kas Latviju no boļševisma bija atbrīvojuši; vēlāk tā kļuva par līdzekli baidīt ar Sarkanarmijas atgriešanos un mudināt visiem spēkiem pretoties. Katrā ziņā šī propaganda un patiesība, uz kuras tā balstījās, veicināja latviešu samierināšanos ar vācu okupāciju, jo bija bailes, ka alternatīva būs sliktāka.

Angļi un amerikāņi nacistu propagandā tika raksturoti kā „židiski”, kas bija tāda kā standarta nomelnināšana un tamdēļ varbūt bez īpaša efekta. Viņi tika rādīti arī kā Padomju

Savienības un Staļina sabiedrotie un atbalstītāji, kas varēja būt iedarbīgāk, jo tas (kā pamatoti izrādījās) kļiedēja latviešu cerības, ka, karam beidzoties, Latvijai varētu no rietumiem nākt kāds atbalsts.

Tā pati infrastruktūra, kas izplatīja tīru propagandu, izplatīja arī ziņas, droši vien ar propagandas vajadzībām derīgu piekrišanu. Visas ārzemju ziņas bez izņēmuma, īpaši karadarbībai veltītās, preseī Latvijā bija jāņem no vācu preses aģentūru izplatītajiem materiāliem. Šīs grāmatas lielākā nepilnība, liekas, ir šo ziņu aprakstu un analīzes trūkums. Par ko vispār netika ziņots? Cik lielā mērā īstenībai atbilda tas, kas tika ziņots? Kas tika vienkārši izgudrots? Kas un kā tika ziņots par vācu armijas progresu, apturēšanu un sakāvēm austrumu frontē? Par Japānas un ASV iesaistīšanos karā? Par rietumu sabiedroto desantiem Ziemeļāfrikā, Itālijā, Francijā? Grāmata par visu to klusē, lai gan liktos, ka tieši tas, kā latvieši izvērtēja šādas ziņas, varēja stipri ietekmēt viņu attieksmi pret vācu okupācijas varu.

Grāmatas beigās ļoti konspektīvi aprakstīta vērienīgā propagandas akcija sakarā ar Latviešu leģiona dibināšanu ar visādiem uzsaukumiem utt. Par to autors citē vērtējumu no Drošības palīgpolicijas Jēkabpilī, proti, *publicētos uzsaukumus latvieši uzskata par sausiem aģitācijas trikiem*. Sākumā pastāvējusi sajūsma ātri vien bija pārgājusi un ilūzijas par it kā nacionālas armijas jaunradišanu bija zudušas.

Dr. Zeļļa darbs skar interesantu un svarīgu tematu. Lasītājs no tā daudz iemācīsies, un droši vien par vienu otru lietu gribēs zināt vairāk.

Juris Raudseps

Elektroinženierzinātņu maģistrs Juris Raudseps ir strādājis NASA, arī iestādēs, kam sakars ar amerikāņu transportsistēmu. Dzīvo Vestnūtonā (West Newton), Masačusetas (Massachusetts) štatā, ASV. Pazīstamā Latvijas publicista un žurnālista Paula Raudsepa tēvs.

BALTIJAS KOPIĢĀ IDENTITĀTE

Aldis Pūrs. *Baltic Facades: Estonia, Latvia and Lithuania Since 1945*. London: Reaktion Books, 2012. 203 lpp.

Alda Pūra darba pašā sākumā citētajam Igaunijas prezidenta Ilvesa (Toomas Hendrik Ilves) provokatoriskajam izsaucienam (*Who the f... are the Balts to us?* – Ko mums, pie joda, nozīmē baltieši?) seko vispārpieņemtās igauņu, latviešu un lietuviešu kopīgās identitātes apšaubīšana, mēģinājums pierādīt, *cik pamatā kļūdaini un nepilnīgi ir spriedumi par baltiešu identitāti* (9. lpp.). Bet *Baltiešu fasādes: Igaunija, Latvija un Lietuva kopš 1945. gada* ir daudz kas vairāk, nekā uz trīs valstīm attiecinātā ģeopolitiskā apzīmējuma pareizības apšaubīšana. Autora galvenais veikums šajā rokasgrāmatai līdzīgajā darbā ir koncentrētā, viegli lasāmā veidā iepazīstināt nespeciālistu lasītāju ar Baltijas reģionu kopš II Pasaules kara beigām ar vēsturisku atskatu pagātnē – no akmens, bronzas un dzelzs laikmeta cauri kristietības ieviešanai un vācu, krievu un poļu jūgam līdz pat I Pasaules karam un Baltijas valstu neatkarībai. Latvijas un Igaunijas vēsturiskās gaitas ir cieši saistītas, kamēr Lietuvas no 13. līdz 19. gs. ir atšķirīgas. Pēc starptautiskās atzīšanas 20. gs. 20. gados Baltijas valstu *pieredze ir vienādi nelaimīga* (Ilves, 10) – vispirms PSRS okupācija, tad vācu, kam seko turpat 50 gadi Maskavas pakļautībā, kad Baltijas republikas, kuras autors dēvē par *Potjomkina republikām* (2. nodaļa), šķiet, tieši vienādi drūmā likteņa dēļ nostiprina savstarpēji ciešus sakarus.

Aplūkojot pārejas periodu „No Padomju Savienības uz Eiropas Savienību” (3. nod.), Pūrs pievēršas gan vietējiem pārvaldes aparātiem pēckara okupācijas laikā, gan arī kopīgai “baltiešu kustībai” ar mērķi izlauzties no PSRS un atgūt savas valstis. Nepievienošanās t.s. Neatkarīgo Valstu Sadraudzībai (NVS, dib. 1991.8.XII) (kr.: Содружество Независимых Государств – СНГ) un centieni atgriezties Eiropā aprakstīti 4. nodaļā „Ekonomiskā attīstība”, kur autors atkal vērs skatu uz baltiešu vēsturi, bet no ekonomiskās perspektīvas. Neņemot vērā dažbrīd atkārtosanos, šī nodaļa pastiprina iepriekšējās nodaļās paustos apgalvojumus.

Pēdējās nodaļās Pūrs atgriežas pie igauņu, latviešu un lietuviešu identitātes jautājuma, uzsverot šo tautu daļrades nozīmību identitātes veidošanā kopš 19. gs., un pie reizes

veltot kritiskus vārdus mūsdienu politiskajām mahinācijām (īpaši attiecībā uz minoritātēm) un apšaubot baltiešu mešanu vienā ģeopolitiskā katlā (174). Attiecībā pret Eiropu baltieši, kuru veikumam būšot globālas implikācijas, pielīdzināti *kanārijputniņiem* 21. gs. *ogļraktuvēs* (183). Grāmatas noslēgumā autora prognoze ir cerīga – baltieši atstāšot aiz sevis savu smagu pārdzīvojumu pilno pieredzi un integrēšoties Eiropā.

Purs, Toronto Universitātes (U. of Toronto) zinātņu doktors (1998), vairāku Baltijai veltītu grāmatu autors, ir bijis mācībspēks gan Latvijā, gan arī vairākās Ziemeļamerikas augstskolās. Būdams Latvijas vēstures speciālists, visvairāk un visdetalizētāk viņš pievēršas Latvijai, kas viņa ieskatā nedrīkstētu būt arī savādāk, jo *Baltijas jēdziens sākas Latvijā*, no kurienes izstrāvo kultūras/etniskie sakari ar Lietuvu, vēsturiskie (Livonijas vēsture) ar Igauniju un ar abām kaimiņzemēm cariskās Krievijas impērijā.

Lai gan Pura grāmata nepretendē uz zvērīnāta akadēmiska rakstura pētījumu, tajā nepāšaubāmi ieskatīsies arī nopietni Baltijas reģiona pētnieki, arī tirdznieciskos darījumos ieinteresēti biznesmeņi. Tā noteikti dos izpratni arī tiem lasītājiem, kam jau ir kaut vai paviršas zināšanas par Baltiju, piemēram, etniski jaukto ģimeņu piederīgajiem, draugiem vai augstskolu kursa biedriem, kas dažkārt *ad nauseum* ir bijuši spiesti klausīties savos baltiski orientētajos līdzcilvēkos.

Savos viedokļos attiecībā uz vēsturi, kultūras mantojumu un tekošo momentu autors bieži vien ir neelastīgi nepiekāpīgs, kas dod labu iespēju apstrīdēt un neitralizēt ne vienu vien viņa viedokli. Šur un tur var atrast arī pa misēklīm. Neievērotas ir palikušas dažas būtiskas detaļas, piemēram, grāmatā nekur neparādās tāds politiskās un kultūras jomas smagsvars kā prezidente Dr. Vaira Vīķe-Freiberga. Akadēmiski ievirzītam lasītājam prasās arī pēc pamatīgākiem skaidrojumiem tekstā un dokumentētākām liecībām zemteksta piezīmēs. Toties nenoliedzami Pura ir veicies pievērst uzmanību vajadzīgajām debatēm Baltijas studiju jomā, piemēram, vai baltiešu identitātes trūkums starp indivīdiem nozīmē, ka šis jēdziens būtu jāignorē? Katrā ziņā baltiešu vēsturiskās saites (PSRS okupācija un kopīgā cīņa par neatkarības atgūšanu) un ģeopolitiskās realitātes (uzņemšana NATO un ES) liecina par **Baltijas „eksistenci” de facto**. Grāmatā *Baltiešu fasādes*, neraugoties uz apstrīdamiem un pretrunīgiem jautājumiem, autora kolektīvā analīze pati par sevi piešķir veidojumam „Baltija” nozīmīgumu kā vienam veselumam.

Vai baltieši totāli iekapsulēsies atsevišķās etniskās sastāvdaļās, vai atvērsies saviem kaimiņiem Baltijas jūras austrumu krastā, rādīs nākotne, bet, kā jau minēts, Alda Pura grāmata aicina uz sarunu, uz debatēm, kaut arī uz mazāk asām, nekā pauz prezidents Ilvess savā emocionālajā izsaucienā.

Indra Ekmane

Apskata autore ir starptautisko attiecību maģistrante (U. of Washington, Seattle, USA) un studentu pārstāve Baltijas Studiju veicināšanas apvienības (Association for the Advancement of Baltic Studies - AABS) valdē.

PA ZVAIGZNES STARU

Inga Žolude, *Sarkanie bērni*. Rīga. Dienas Grāmata, 2012. 176 lpp.

Savā trešajā grāmatā rakstniece veikli sasaita Parīzes 16. gs. Sarkanā bērnu patversmi *Hôpital des Enfants-Rouges* ar tirgu un pilsētas kvartālu, kas vēl mūsdienās nav zaudējis šo nosaukumu, un tālāk ar šodienas tā sauktajām attīstītajām valstīm, kam tagad pievienojusies arī Latvija. Romāna ievads *Les enfants rouges* atgādina franču rakstnieka Ženē (Jean Genet, 1910-1986) aprakstu par savas bērniības pieredzi Francijas cietumā. Tālākā darbība pāriet uz mūsdienām. Romāna sižetam kā vadmotīvs cauri vijas sarkanā krāsa, kas kādreiz reprezentējusi žēlsirdību, bet tagad saistās ne vien ar rozēm vai zemenēm, bet arī ar asinīm.

Nadjas, Mārītes un Liesmas atsevišķie laukos sākušies dzīvesstāsti aizvirzās uz pilsētu un pamazām savijas kopā. Jau stāstījuma sākumā iepīti ticējumi par stārkiem, par bērniem, kurus atrod dārzā zem kāpostu lapām, un zvaigžņu stariem. Stāsts ir par cilvēku attiecībām, vecāku un bērnu, vīriešu un sieviešu, par nespēju teikt un darīt to, ko vajadzētu, un kaunu pēc tam to atzīt. Kādu laiku visas trīs sievietes vēl spēj rast patvērumu vecāku lauku mājās, bet līdz stāstījuma beigām lauki kā patvērumi ir zuduši.

Mūsdienas ir lielu pārmaiņu laiks. Latvijā notiek tas pats, kas citur Eiropā vai Ziemeļamerikā. Nodaļas, kas apraksta reālo dzīvi, pārtrauc īsi simboliski iestarpinājumi par minētajām trīs meitenēm Sarkanā bērnu iestādē. Šiem bērniem ir sava izpratne, sava zināšana, un audzinātājam neizdodas viņus pārlicināt, ka jāmacās lasīt no grāmatas, kur

aparakstītas laimīgas ģimenes. Meitenēm nopietnu problēmu rada Mārītes lelles nedzīvais bērns. Bet mūsdienu pasaulē visam gūstams atrisinājums: *Trīnītes paspēlēja dakterus, un lelle drīz atkopās, trīnītes arī. Viņas vairs nemācisies tās lasīšanas muļķības, tās tikai traucē dzīvot* (78). Inga Žolude dzīves skarbo realitāti padara maigāku, iesaistot stāstījumā pasakainus ticējumus – tāpat kā to ir darījuši arī citi rakstnieki mūsu literatūrā. Kārļa Skalbes *Pasakā par zelta ābeli*, kur meitiņa padzīta no mājām ziemas salā, īstenība jaukta ar pasaku, kas nobeidzas ar teikumu: *Un ābele nāca viņai līdzī, starodama pār tukšiem sniega laukiem*. Līdzīgi Žoludes Liesma un viņas dzemdībās miruši māte Joanna kopā dodas prom: *Uz redzēšanos, viņas pasaka audzinātājai un roku rokā dodas pa staru, kas raujas īsāks un tumšāks, līdz debess to ievelk sevī*.

Ingas Žoludes romāns apbalvots Latvijas Rakstnieku savienības un mecenāta Raimonda Gerkena oriģinālromānu konkursā (2011).

Anita Liepiņa

Anita Liepiņa ir ilggadēja JG redkolēģijas locekle.

GERDAS ROZES SĪPOLS

Gerda Roze. *To Peel an Onion: The Lives of Gerda Roze. A Memoir*. Thorofare, NJ: Xlibris Corporation, 2012. 143 lpp.

Mēs dzīvojam „atmiņu atmodas” laikmetā, kad rakstīt spējīgo trimdas ļaužu memuāru skaits strauji pieaudzis. Ikviens autobiogrāfisks sacerējums, neatkarīgi no kvalitātes, ir vērtīgs pienesums trimdas dokumentācijai. Katrs no tiem piemet pa ķieģelītim mūsu trimdas būvei, par katru ķieģelīti jābūt pateicīgiem, bet īpašs prieks ir sastapties ar darbu, kas pārsniedz šauras autobiogrāfijas robežas. Šai kategorijai pieskaitāma Ņujorkā pazīstamās gleznotājas Gerdas Rozes pērngad Xlibris apgādā publicētais dzīves stāsts angļu valodā *To Peel an Onion* (Lobot sīpolu). Nezinu, vai šāds grāmatas nosaukums bija labākā izvēle, jo tas neizbēgami liek domāt par nobelista Gintera Grasa kontroversiālo memuāru *Peeling the Onion*, kas Ņujorkā publicēts 2007. gadā. Nedomāju vilkt paralēles starp abām grāmatām, tomēr jāpiezīmē, ka abus autorus raksturo pamatīgums un patiesa atvērtība.

Par to, kādēļ Gerdas Rozes memuāri rakstīti angļu valodā, autore pastāsta pati: *Es zinu, ka diezgan daudz publicēts latviešu valodā par manas ģenerācijas (1925) piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem II Pasaules kara laikā, bet reti kāda grāmata rakstīta vai tulkota angļu valodā. Tas bija viens iemesls kāpēc izlēmu rakstīt man svešā valodā. Un otrs iemesls tāpēc, ka veltu grāmatu manam mazdēlam – Peter Dobzanski – kurš vairs nerunā latviski*. Grāmatas izcilībai pamatā fakts, ka tajā veikli sasaistīti dzimtas hronika, personīgie piedzīvojumi, precīzi vēstures fakti un politiskie notikumi Latvijā sākot ar Padomju Savienības 1940. gada okupāciju. Svarīga arī valoda, kas ir veikla un plūstoša, un grāmata labi organizēta. Cilvēki – autoras ģimenes locekļi, ceļā sastaptie un Amerikā iepazītie – reljefi, dzīvīgi iezīmēti. Apbrīnojama ir autoras spēja būt galīgi patiesai pret sevi un iespējami objektīvai pret citiem, nekā neizpušķojot, vienkārši konstatējot – tā tas bija. Neviens netiek tiesāts, bet nav arī mēģināts kādu attaisnot. Runājot par autoras dzīves drāmu un nebeidzamajām krīzēm, *Downton Abby* netiek tai līdzī. Gerda Roze, par spīti visām grūtībām, ne mirkli sevi nežēlo, bet liek lietā savu inteligenci un izdomu, lai atrisinātu problēmas. Viņai nav mazvērtības kompleksa, nav pašcieņas trūkuma. Autoras sīkstā panesība, gribas spēks un absolūtā atklātība ir grāmatas dzinējspēks, kas rada spraigumu un dziļu interesi, neļauj grāmatu izlaist no rokām. Gleznotājai Gerdai Rozei sīpola lobīšana nav bijis viegls darbs, bet rezultāts ir gudra grāmata, kas nāks par svētību ne tikai viņas mazdēlam Pēterim, bet visām mūsu jaunām un visjaunākām paaudzēm, kas vairs latviski nelasa, bet grib uz zināt, kas ar viņu senčiem noticis un kādēļ viņi paši piedzimuši svešā zemē un ne Latvijā.

Irēne Avena

Mākslas vēsturniece Irēne Avena daudzus gadus vada Ņujorkas Frika (Frick) Mākslas muzeja bibliotēkas uziņu nodaļu.

ERRATA

Daces Lambergas „Ieskata latviešu trimdas mākslā” (JG272:37) 6. rindiņā jābūt: *...ar to pat nedomājot no ārpusaules dzelžaini izolēto Latviju, kura tikai 1981. gadā Klāva Sīpoliņa fonda rīkotajā izstādē atklāja jaunus vārdus – Edvīnu Strautmani, Valdi Kupri, Jāni Annusu, Ģirtu Puriņu u.c. Resgalvīgie velniņi, saostījušies poligrāfisko „pervi”, ļaunības pārņēmti, „1981” pārveidojuši par „1987”.*

GAN JAUNIEM, GAN VECIEM

Journal of Baltic Studies, 43/4 (December 2012), Association for the Advancement of Baltic Studies <www.balticstudies-aabs.org>, <aabs@uw.edu>. Terry Clark, editor <jbs@creighton.edu>

Patikamu pārsteigumu rada divu latviešu autoru iesaistīšanās, Latvijas U. ceļa izlaušana Tartu U. pēdās. Jācer, ka tas iedrošinās arī citus pētniekus, kuru raksti ārzemju zinātniskos žurnālos var mums darīt tikai godu. Jāpiebilst, ka *JBS* redaktoram un rakstu vērtētājiem vairāk pa prātam ir vēsturiski ievirzīti raksti, kuru autori vadās pēc jau pārbaudītām pētniecības tradīcijām, kamēr citās sociālās zinātnēs redzam pārāk lielu aizraušanos ar statistikas pielietojumiem un zinātniskiem modeļiem.

Latvijas U. politologa Ivara Ļjaba <ijabs@lu.lv> pārskats veltīts ievērojamā latviešu politiķa un valstsvīra Miķeļa Valtera raibajai dzīvei un labajiem darbiem. Tas ir garš ceļš no Baltijas jūras krasta līdz atdusai Vidusjūras kūrvieta, no maldīšanās marksismā līdz demokrātiski noskaņotam, piesardzīgam Latvijas sūtnim Beļģijā. (Par viņa piesardzīgumu varu pats liecināt – politiska satura saziņai mans tēvs Atis Ķeniņš nesarakstījis tieši ar sūtni, bet to darīja mana māte, rakstot Valtera kundzei.) Pilnīgajā Ļjaba darbā nozīmīgs ir viņa oriģināldevums – ieskats Valtera tuvībā ar t.s. *narodņiku* kustību, arī Latvijas krustceļu politiķu raksturojums – viņi allaž ieklausījušies visu lielo kaimiņu politiskajās diskusijās.

Tallinas U. pētnieks Jāks Valge <valge@hotmail.com> turpina Igaunijā nesen aizsākto diskusiju par valsts prezidenta Konstantina Petsa slepenajām attiecībām ar PSRS vēstniecības un tirdzniecības pārstāvjiem. Floridas Valsts U. mācībspēks Emans Vovsi <emv04@fsu.edu> pievēršas Napoleona kara gājiena posmam no Kauņas caur Viļņu uz Maskavu un atpakaļ. Par Viļņas (pēcāk Smoļenskas) gubernatoru Napoleons ieceļ Anri de Zomīni (Antoine-Henri Baron de Jomini, 1779-1869), vienu no saviem kara stratēģiem. Par to, cik cerīgs bijis Napoleona iebrukums, norāda karaspēka sākotnējā, sajūsmas pilnā pārceļšanās pāri Nemunas upei un vēlākā krievu sakāve Borodīno kaujā (1812.7.IX), kam seko izbadējušās franču armijas atkāpšanās caur izpostīto un izdedzināto Krieviju. Napoleons, pretēji savam pazīstamajam teicienam, ka *visas armijas maršē uz vēdera*, nenodrošināja savas *Grande Armée* apgādi ar pārtiku, zirgiem u.c. Viņam, piemēram, nākas konstatēt, ka Viļņā vienā dienā maizi izcept iespējams tikai 30 000 personām. Bada apstākļos sākas nekontrolējama iedzīvotāju aplaupīšana. Situāciju pasliktina tolaik

joprojām dzimtbūšanā esošie lietuvieši, kurus raksturo totāls vienaldzīgums pret Napoleonu un viņa „franču atbrīvotājiem”. Šī epizode sauc atmiņā Latvijas ģenerāļa Andreja Auzāna 1941. gada vasarā pausto prognozi, ka vāji apgādātā vācu armija nespēs ieņemt un noturēt Krieviju bez vietējo iedzīvotāju atbalsta.

Lietuvas Vēstures Institūta pētnieka Darius Staliūnas <darius01108@gmail.com> uzskatā Lieldienu grautiņš Dusetos (1905), salīdzinot ar grautiņiem citur Krievijas impērijā, ir raksturojams vairāk kā vietējs konflikts, tādēļ arī daudz nežēlīgāks. Lietuvas Militārās Akadēmijas un Viļņas U. politoloģijas profesors Gediminas Vitkus <gediminas.vitkus@gmail.com> kritizē tos autorus un publikācijas, kur baltiešu, bet īpaši lietuviešu „mežabrāļu” cīņas raksturotas kā sava veida pilsoņu kari, un ar statistikas palīdzību pierāda, ka visas šo bruņoto konfliktu pazīmes liecina par brīvības cīņām. Tam nepievienojas *Correlates of War* (COW) projekta līdzautoru un Amerikāņu U. (American U.) līdzstrādniece Meredita Sārķisa <sarkees@sbcglobal.net>, uz ko polemikai punktu pieliek Vitkus ar pārliecinošiem pierādījumiem, ka „mežabrāļu” cīņas nav bijušas vienkārša kaušanās pa kaktiem, bet gan cīņa pret okupācijas spēkiem.

No grāmatu kritikām *JG* lasītājus visvairāk interesēs vēsturnieka Kaspara Zeļļa (Latvijas U.) vērtējums par Reiheltas (Katrin Reichelt) pētījumu *Lettland unter deutscher Besatzung 1941-1944: Der lettische Anteil am Holocaust*. Zellis norāda, ka par šo sarežģīto jautājumu nepieciešams daudz pamatīgāks un precīzāks pētījums, nekā šajā grāmatā esošais. Vēl aplūkoti sekojošie darbi: Cornelius Hasselblatt. *Estonische Literatur in deutscher Übersetzung: Eine Rezeptionsgeschichte vom 19. bis zum 21. Jahrhundert* (Raimo Raag, Uppsala U.); Christian Westerhoff. *Zwangsarbeit im Ersten Weltkrieg: Deutsche Arbeitskräftepolitik im besetzten Polen und Litauen 1914-1918* (Klaus Richter, German Historical Institute, Warsaw); Sebastian Lehmann, Robert Bohn, Uwe Danker, eds. *Reichskommissariat Ostland: Tatort und Erinnerungsbjekt* (Katrin Reichelt); Zenonas Norkus. *On Baltic Slovenia and Adriatic Lithuania: A Qualitative Comparative Analysis of Patterns of Post-Communist Transformation* (Li Bennich-Björkman, Uppsala U.); Indrek Tart. *Human Values in Estonia and Baltic Sea Countries* + Nils Muižnieks. *How Integrated is Latvian Society? An Audit of Achievements, Failures, and Challenges* (Markus Peter Nagel, Europa-Universität, Frankfurt-Oder).

Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu Universitāte

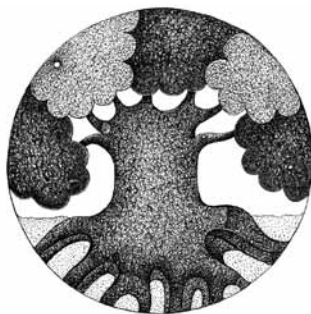

Normunds Brūveris. *Filmas beigas / End of Film.* 2011. Akrils uz audekla. 152,7 x 243.8 cm

Par mākslinieku skat. Lindas Treijas rakstu 37.-38. lpp.

JAUNĀS GAITAS LABVĒLI

Zīm. Agnese Matīsona

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Z E L T A

Amerikas Latviešu apvienība
Šigurds Brīvkalns
Šēlija Ekmane
Rita Gāle
Andrejs Ķīsis
Andrejs Ozoliņš
Andris Priedītis
Jautrīte Saliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Kārlis Vasarājs
ANONĪMS – 1

S U D R A B A

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Voldemārs un Irēne Avens
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Jānis Brežinskis
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Čakars
Laila un Pāvils Čakuli
Māra un Ojārs Celle
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Aina Dravnieks
Rita Drone
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone
Laima Kalniņa
Fred A. Keire
Dace Ķezbers
Egīls Kronlins
Kazimirs Laurs
Maruta Lietiņa-Ray

Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Ilze Plaudis
Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsums
Vilis M. Plinte
Helmi Rožankovska
Astra un Andris Roze
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāns
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallens
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Rasma Vītols
Vilis Vītols
Modris un Gita Zandbergs
Ģirts Zēgners
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Gundega Dāvidsone
Jānis Dimants

Lidija Dombrovska Larsena
Ligita Evans
Edīte Franklin
Ligita Galdiņa
Silvija Jones
Tija Kārkle
Liena Kaugara
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Agate Nesaule
Valters Nollendorfs
Juris un Silvia Orle
Lilija Pencis
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Vitolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Aina Sikсна
Linda Treija
Leo Trinkuns
Māra Vīksniņa
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefaks: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Slesers, Linda Treija,
Lilīta Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz JG ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa JG numura cena: \$10,-
(sākot ar nr. 264)

Rīgā pie Valtera&Rapas, Jāņa Rozes un LOM krietni lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši
pastāvošajam valūtas kursam:

1 gads \$39,-

2 gadi \$76,- (USD)

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei,
uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedoījumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VAR ARĪ PĀRSŪTĪT ELEKTRONISKI:**

Receiving Institution in the US
Correspondent bank in the US
US correspondent bank's routing #
US correspondent bank's address
(Šī informācija būs atkarīga no izsūtītajās bankas!)

Intermediate Financial Institution
Alloya
Routing #: 271987635
4450 Weaver Pkwy, Warrenville, IL 60555, USA

Beneficiary Financial Institution
Latvian Credit Union
Routing #: 291074612
3152 17th Ave. S., Minneapolis, MN 55407

Beneficiary
Name: Jauna Gaita, Inc.
Account at Latvian Credit Union: #2001
Home address: 616 Wiggins Road, St. Paul, MN 55119, USA

JAUNO GAITU VAR ARĪ PASŪTĪT TĀ:

LATVIJĀ (maksājumi latos)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilīta Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708

ZVIEDRIJĀ:

Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

ANGLIJĀ (maksājumi britu mārciņās)

Māris Bite
107 Shelford Rd., Radcliffe-on-Trent
Nottingham NG12 1AU
e-pasts: <megabyte_data@compuserve.com>

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

ARTS AND LETTERS. Skaidrīte Kaldupe (1922-2013) and, especially, Imants Ziedonis (1933-2013) were among the outstanding voices of Latvian literature in the second half of the 20th century, sustaining the nation through the long, stagnant suffocation of Moscow's rule and through the dislocations of its demise. We mark their passing with samples of their poetic oeuvre and with a poetic tribute to Ziedonis by Dace Micāne-Zālite. ●●● Andra Manfelde's unaffected, powerful writing is displayed in a story titled "The Gold Watch and a Spoonful of Honey", about the suffering and survival of a family deported to Siberia. It is part of a forthcoming collection. Her two recent novels *Zemņiņas bērni* (*Children of the Pit House*) and *Dzimtenīte* (*Precious Homeland*) have been reviewed in these pages (the latter in this issue). ●●● Benita Veisberga, author of four prize-winning books, is well known to faithful readers of *Jaunā Gaita* – she has been contributing her musings since the mid-50's of the last century. Her latest contribution starts and ends with a contemplation on the beauty of nature as seen from the windows of her home. She touches on issues of Latvia's demographics and ethnicity, condemns careless pollution of language, and remembers how her grandfather bequeathed a ring to her in the 1930's in the Latvian region of Semigallia.

VISUAL ART AND MUSIC. Our art editor Linda Treija introduces artists Astrīda Prestone, whose works feature bold originality and an oriental aesthetic, and Normunds Brūveris, whose *Famous Chillie Willie* series is packed with humorous metaphors, far-out borrowings, and pointed criticism of American mores. ●●● The cover of this issue is by Brencis Sils, a young Latvian artist presently residing in Münster, Germany. ●●● Poet/artist Voldemārs Avens comments on an article by Rīga art critic Alise Tifentāle on the aging of abstract art, and our contributing editor, art historian Māris Brancis continues his story of the life and art of Laimonis Mierīņš (1929-2011). ●●● Music critic/editor Ilze Medne comments on a recent concert by composer, teacher, and publicist Dace Apeņāne in Riga.

LITERARY ANALYSIS AND CRITICISM. Ligita Levinska, a younger generation literary scholar, looks deeply into Jānis Klīdzējs' (1914-2000) novel *Cilvēka bērns* (*Child of Man*). ●●● Una Alksne continues her analysis of aestheticism in the poetry of Fricis Bārda (1880-1919). ●●● Maksims Strunskis examines the application of music to the poetry of Edvarts Virza (1883-1940). ●●● Literary critic and Publishing House "Zvaigzne ABC" editor Bārbala Simšone takes a critical look at four young women authors who have achieved some

recognition in the genre of fantasy / science fiction. ●●● The theme of witchcraft is present in all genres of Latvian folklore. In the first installment of his fascinating study of this theme, folklorist Sandis Laime mentions that over 200 Latvian place names include the word *ragana* (witch).

HISTORY. Novelist and playwright Laimonis Purs, in a letter from his home in Latvia, reminisces about Riga's literary establishment under the Soviets. ●●● Rolfs Ekmanis continues his history of Cold War Latvian-language radio broadcasting from the West, focusing on *Radio Liberty* through the years 1975-1984.

IN A FEW WORDS. Our editorial team presents the usual laconic but encyclopaedic overview of recent publications, cultural awards, musical, theatrical, and motion picture performances, art exhibits and happenings, folkloric and educational events, the diaspora, recently discussed topics relating to Latvia's past and present, statistics, as well as the geopolitical arena near and far. ●●● Interviewed by Juris Žagariņš, Vita Gaiķe, a recent recipient of the Ēriks Raisters Award for her work as editor of the Toronto-based weekly *Latvija Amerikā* and as co-editor of *Jaunā Gaita*, expresses her personal views on politics, religion and other matters.

BOOK REVIEWS. Elina Kokarēviča looks at the collected works (*Raksti*) of poet and translator Veronika Strēlerte (1912-1995), who died in exile, and her biography *Dzīve ir viens vella izgudrojums* (*Life is a Diabolical Invention*) written by Margita Gūtmane, a poet herself. Also, seven literati take turns in an excerpted transcript of Arno Jundze's TV round table "100 grams of culture" to answer the question "Is Strēlerte Returning to Latvia"? ● Jānis Liepiņš comments on three monographs about three Latvian 20th century writers – Vera Vāvere's *Viktors Eglītis*, Ilona Salceviča's *Saucējs* (*The Herald*) about Jānis Klīdzējs, and Anita Rožkalne's *Lauva* (*The Lioness*) about Astrīde Ivaska. ● Andra Manfelde's novel *Dzimtenīte* (*Precious Homeland*), about a Latvian woman whose financial situation forces her to become a guest worker in Scotland, is reviewed by Lāsma Ģibiete and Ilze Tauriņa. ● Kaspars Zellis' *Ilūziju un baiļu mašīnērija* (*Machinery of Illusion and Fear*) about propaganda in Nazi-occupied Latvia (1941-1945) is reviewed by Juris Raudseps. ● Aldis Purs' *Baltic Facades: Estonia, Latvia and Lithuania Since 1945* is reviewed by Indra Ekmane. ● Inga Žolude's third novel *Sarkanie bērni* (*Red Children*) is reviewed by Anita Liepiņa. ● Gerda Roze's memoir *To Peel an Onion* – by Irēne Avena. ● Gundars Keniņš *Kings* reports on *The Journal of Baltic Studies* 43/4 (December 2012). jž